

HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA
DIREKTORIJ
ZA OBITELJSKI PASTORAL CRKVE U HRVATSKOJ

Korektura:
KARMELA PROSOLI
Grafički uredio i opremio:
CHRISTIAN TOMISLAV BELINC

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i sveučilišna knjižnica - Zagreb

UDK 265.5(497.5)

DIREKTORIJ za obiteljski pastoral Crkve
u Hrvatskoj. - Zagreb : Kršćanska
sadašnjost : Hrvatska biskupska
konferencija, 2002.

ISBN 953-151-510-7 (Kršćanska sadašnjost)

421114062

Izdaju: Kršćanska sadašnjost d.o.o., Zagreb, Marulićev trg 14
Hrvatska biskupska konferencija, Zagreb, Kaptol 22
Odgovara: dr. Aldo Starić
Tisak: Kršćanska sadašnjost d.o.o., Zagreb
Naklada: 2.500

HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA

DIREKTORIJ

ZA OBITELJSKI PASTORAL CRKVE
U HRVATSKOJ

KRŠĆANSKA SADAŠNJOST
ZAGREB, 2002.

PREDGOVOR

Radosno predajemo ovaj dokument Hrvatske biskupske konferencije pod naslovom *Direktorij za obiteljski pastoral Crkve u Hrvatskoj* našoj crkvenoj i općoj javnosti. Direktorij, koji je prihvaćen na XXIII. plenarnoj skupštini hrvatskih biskupa, konačno je ugledao svjetlo dana nakon intenzivnog višegodišnjeg rada posebnog povjerenstva Vijeća HBK za obitelj.

U drugoj polovini prošlog stoljeća u Crkvi je sve više sazrijevala svijest o potrebi veće i sustavnije brige za obitelj. Crkva je na Drugom vatikanskom koncilu na osobiti način promišljala ovu temu i dala mnoge poticaje za suvremeni pastoral braka i obitelji. Od toga Koncila i potječe naziv za obitelj »kućna Crkva« (LG 11).

Biskupska sinoda 1980. godine pod zauzetim vodstvom pape Ivana Pavla II. bila je nastavak Koncila u razmišljanju i planiranju suvremenog pastoral braka i obitelji. Sam Sveti Otac izdao je postsinodalnu pobudnicu o zadacima kršćanske obitelji u suvremenom svijetu pod naslovom »Obiteljska zajednica« i predao je katoličkom svijetu s pozivom da se ona u mjesnim Crkvama razradi i primijeni. Tako su nastajali nacionalni direktoriji za obiteljski pastoral.

Poruke i poticaji Svetog Oca iz dva pohoda Hrvatskoj bili su dodatni razlog da i mi što prije prijeđemo na izradu ovakvog dokumenta koji će pospješiti i olakšati djelovanje Crkve u našim biskupijama za dobro braka i obitelji. Sav dosadašnji obiteljski pastoral kao i sve inicijative koje su nam dolazile, napose iz Vijeća HBK za obitelj, dobivaju u Direktoriju za obiteljski pastoral svoje puno opravdanje i osmišljenje.

Stoga možemo reći, ovaj *Direktorij* slijedi put kojim Crkva u Hrvatskoj ide od Drugog vatikanskog koncila do danas, a kani ga s još više žara nastaviti u budućnosti, svjesna važnosti obiteljskog pastoral braka kao prioriteta nove evangelizacije.

Dokument prilazi problematici braka i obitelji s pozitivne strane, naglašavajući uzvišenost i ljepotu bračne ljubavi, vrijednost i dostojanstvo čovjeka od začeca pa do naravne smrti te blagoslov nužne i trajne brige oko odgoja djece i mladih. Ne izostavlja upozoriti na posljedice kada se u braku ne žive vrijednosti sadržane u Objavi. Takvima obitelj ne može biti oaza ljubavi, izvor pravoga ljudskog zadovoljstva i sreće, a djeci i mladi-

ma ne pruža potrebnu atmosferu prihvaćanja i uvažavanja kao i primjera što im je neophodno u njihovu ljudskom i vjerskom sazrijevanju. Živjeti Božju viziju braka i obitelji znači izabrati pravi put k punom čovjekovom ostvarenju.

Direktorij za obiteljski pastoral je i sredstvo pastoralnog zajedništva među našim biskupijama. Rađa se iz istog poslanja koje nas sve združuje u zadaci pastoralnih smjernica na početku trećeg tisućljeća »Na svetost pozvani«. Obiteljski pastoral je osobito važno poglavlje u složenoj i cjelovitoj slici ponuđenoj u dokumentu »Na svetost pozvani« za vrijeme u kojem živimo. Jer u izgrađivanju crkvene zajednice u perspektivi svetosti temeljno je svjedočanstvo i poslanje kršćanske obitelji, jer kršćanska je obitelj prvo mjesto u kojem svi mogu jednostavno i spontano živjeti i ostvarivati navještaj evanđelja svetosti.

Na kraju, *Direktorij* je i konkretan doprinos za službu društvu koju je Crkva dužna pružiti, nadasve u trenucima kada su vrednote obitelji izložene podcjenjivanjima i prijetnjama. Svima nam je znano kako je obitelj važna za društvo, kao uostalom i za Crkvu. Svaki doprinos da se poboljšaju prilike obitelji, a samim time i jasnije odrede njezine odgovornosti, snažno se odražava i na stanje i perspektive našega naroda. U tom kontekstu želimo da provođenje *Direktorija* poprati i adekvatna obiteljska politika koju će promicati same obitelji, a ostvarivati i osiguravati institucije.

Stoga preporučujem *Direktorij za obiteljski pastoral Crkve u Hrvatskoj* čitavoj kršćanskoj zajednici, svećenicima i svim pastoralnim djelatnicima, redovnicima i laicima. Nadasve ga preporučujem obiteljima, posebice onima koje su već odgovorno uključene u obiteljski pastoral.

U Zagrebu, na blagdan Rođenja Blažene Djevice Marije, 8. rujna 2002.

† Josip Bozanić, nadbiskup zagrebački
predsjednik Hrvatske biskupske konferencije

HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA
CONFERENTIA EPISCOPORUM CROATIAE
HR-10000 ZAGREB, Kaptol 22, ☎(385) 01/48 11 893 Fax 48 11 894

Broj: 565/2002.

DEKRET

Hrvatska biskupska konferencija je na svom XXIII. plenarnom zasjedanju, održanom u Požegi od 16. do 18. listopada 2001. godine, odobrila uz određene primjedbe Direktorij za obiteljski pastoral Crkve u Hrvatskoj i povjerila Stalnom vijeću HBK pregled konačnog teksta. Stalno vijeće HBK je na svojoj sjednici 1. ožujka 2002. godine pregledalo konačni tekst Direktorija i odredilo da se on tiska.

Stoga ovim Dekretom, kao predsjednik Hrvatske biskupske konferencije, dopuštam objavljivanje Direktorija za obiteljski pastoral Crkve u Hrvatskoj kao što je odlučeno.

Ovaj se dokument uklapa u baštinu crkvenog učiteljstva, posebice u smjernice i pravila Hrvatske biskupske konferencije, koje on u cjelovitom i sažetom obliku određuje s ciljem poticanja i obnove obiteljskog pastoralara.

U Zagrebu, na blagdan Rođenja Blažene Djevice Marije, 8. rujna 2002.

† Josip Bozanić, nadbiskup zagrebački
predsjednik Hrvatske biskupske konferencije

KRATICE

- AA = *Apostolicam actuositatem (Apostolska djelatnost)*, dekret Drugog vatikanskog sabora o apostolatu laika, Kršćanska sadašnjost (Dokumenti 50), Zagreb, 2000.
- AAS = *Acta Apostolicae Sedis*
- CA = IVAN PAVAO II., *Centesimus annus (Stota godina)*, enciklika u prigodi stote godišnjice enciklike *Rerum novarum*, Kršćanska sadašnjost (Koncil 5), Zagreb, 1991.
- CL = IVAN PAVAO II., *Christifideles laici (Kristovi vjernici laici)*, enciklika o pozivu i poslanju laika u Crkvi i svijetu, Kršćanska sadašnjost (Dokumenti 93), Zagreb, 1990.
- CT = IVAN PAVAO II., *Catechesi tradendae (Prenošenje kateheze)*, apostolska pobudnica o katezezi u naše vrijeme, u: *Kateheza 1* (1980), 1.
- DFS = CONGREGAZIONE PER L'EDUCAZIONE CATTOLICA, *Direttive sulla formazione degli seminaristi circa i problemi relativi al matrimonio e alla famiglia*, Tipografia Vaticana, Rim, 1995.
- DnV = *Zbor za nauk vjere, Domum vitae*, Kršćanska sadašnjost (Dokumenti 88), Zagreb, 1987.
- DoV = IVAN PAVAO II., *Dominum et Vivificantem (Gospodina i Životvorca)*, Kršćanska sadašnjost (Dokumenti 87), Zagreb, 1997.
- DSŽTĐ = KONGREGACIJA ZA KATOLIČKI ODGOJ – KONGREGACIJA ZA KLERIKE, *Direktorij za službu i život trajnih đakona*, Kršćanska sadašnjost (Dokumenti 114), Zagreb, 1998.
- DZSRH = *Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske*
- EN = PAVAO VI., *Evangelii nuntiandi*, Kršćanska sadašnjost (Dokumenti 50), Zagreb, 1976.
- EV = IVAN PAVAO II., *Evangelium vitae (Evandjelje života)*, Enciklika o vrijednosti i nepovredivosti ljudskog života, Kršćanska sadašnjost (Dokumenti 103), Zagreb, 1995.
- FC = IVAN PAVAO II., *Familiaris consortio (Obiteljska zajednica)*, apostolska pobudnica o zadaćama kršćanske obitelji u suvremenom svijetu, Kršćanska sadašnjost (Dokumenti 64), Zagreb, 1981.
- GE = *Gravissimum educationis*, deklaracija o kršćanskom odgoju Drugog vatikanskog sabora, Kršćanska sadašnjost (Dokumenti 50), Zagreb, 2000.

- GS = *Gaudium et spes*, pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu Drugoga vatikanskog sabora, Kršćanska sadašnjost (Dokumenti 50), Zagreb, 2000.
- HBK = Hrvatska biskupska konferencija
- HV = PAVAO VI., *Humanae vitae (Ljudskog života)*, Kršćanska sadašnjost (Dokumenti 18), Zagreb, 1997².
- KKC = *Katekizam Katoličke crkve*, Hrvatska biskupska konferencija, Zagreb, 1994.
- LE = IVAN PAVAO II., *Laborem exercens (Radom čovjek)*, Enciklika o ljudskom radu, Kršćanska sadašnjost (Dokumenti 63), Zagreb, 1981.
- LG = *Lumen gentium (Svjetlo naroda)*, dogmatska konstitucija Drugog vatikanskog sabora o Crkvi, Kršćanska sadašnjost (Dokumenti 50), Zagreb, 2000.
- LJS = PAPINSKO VIJEĆE ZA OBITELJ, *Ljudska spolnost: istina i značenje. Odgojne smjernice u obitelji*, Kršćanska sadašnjost (Dokumenti 106), Zagreb, 1997.
- MD = IVAN PAVAO II., *Mulieris dignitatem*, apostolsko pismo o dostojanstvu i pozivu žene prigodom marijanske godine, Kršćanska sadašnjost (Dokumenti 91), Zagreb, 1989.
- PC = *Perfectae caritatis*, dekret Drugog vatikanskog sabora o prilagođenoj obnovi redovničkog života, Kršćanska sadašnjost (Dokumenti 50), Zagreb, 2000.
- Pob = IVAN PAVAO II., *Pismo obiteljima*, IKA, Dokumenti 1, Zagreb, 1994.
- PSM = PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA FAMIGLIA, *Preparazione al sacramento del matrimonio*, Ed. Paoline, Milano, 1996.
- PSO = IVAN PAVAO II., *Pismo starijim osobama*, Kršćanska sadašnjost (Dokumenti 123), Zagreb, 1999.
- RH = IVAN PAVAO II., *Redemptor hominis (Otkupitelj čovjeka)*, nastupna enciklika, Kršćanska sadašnjost (Dokumenti 56), Zagreb, 1980.
- RSŽ = *Red slavlja ženidbe*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1997.
- SLJRH = Statistički ljetopis Republike Hrvatske
- SVHBK = *Službene vijesti Hrvatske biskupske konferencije*
- ZKP = *Zakonik kanonskoga prava. Proglašen vlašću pape Ivana Pavla II., S izvorima*, Glas Sabora – Zagreb, 1996.
- ŽK = HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Župna kateheza u obnovi župne zajednice. Plan i program*. Nacionalni katehetski ured Hrvatske biskupske konferencije, Hrvatski institut za liturgijski pastoral, Zagreb – Zadar, 2000.

UVOD

1. Po naumu Oca koji nas stvori, dobro ljudske osobe, svake društvene zajednice i ljudskoga roda uopće, te kršćanski i crkveni život ostvaruju se preko obitelji utemeljene na braku, u skladu sa zakonitošću upisanom u ljudsku narav u samom otajstvu stvaranja čovjeka »u početku« (usp. Post 1, 26–27). To je dobro usko povezano sa zdravljem bračne i obiteljske zajednice: čovjek se rađa u obitelji, u obitelji odrasta i živi. Život naroda, država te svih oblika ljudskog udruživanja prolazi kroz obitelj. U njoj se trajno prijanja uz ideale čovjekoljublja, sebedarja, plemenitosti, ljudskosti, koji ne ostaju samo u krugu obitelji nego se nužno po naravi stvari prenose i izvan obiteljske zajednice.

Živi li tko skladnim bračnim i obiteljskim životom, protkanim iskustvom uzajamnoga prihvaćanja, povjerenja, praštanja, on te iste vrednote prenosi i u društveni život: na svoje radno mjesto, odnose u društvu, društvene strukture i politički život. Vrijednosti koje upijaju u ozračju bračnog života svojih roditelja i u obiteljskom ambijentu, odrastajući, djeca sa sobom nose u život i prenose ih u svoje obitelji, u profesionalne odnose i u sve druge oblike društvenog života.

Obitelj je kolijevka i osnovna stanica društva. Ona je istodobno i prvo i trajno mjesto odgoja i duhovnog rasta, i to ne samo jedne osobe nego i čitavog naroda. Tako je obitelj 'duhovno rodoslovlje' pojedine osobe te 'žarište' civilizacije ljubavi.¹ Sročena s ljudskim društvom, ona je u njegovu središtu i temelj je njegove budućnosti. Istodobno i ljudsko društvo snažno utječe na stabilnost, postojanost i kvalitetu bračnog i obiteljskoga života, što se povratno odražava na život društvene zajednice.

Utjelovljeni Sin Božji, u kojemu je sva punina objave, pravi Bog i savršeni čovjek, izabrao je kao mjesto svojega rođenja i odrastanja jednu obitelj. Time je ne samo posvetio obiteljski život nego je pokazao i vrijednost i važnost obitelji kao prirodnog i redovitog ambijenta za normalni razvoj i rast ljudske osobe. Svojom prisutnošću na svadbi u Kani Galilejskoj blagoslovio je i bračnu i obiteljsku ljubav (usp. Iv 2, 1–12).

¹ Usp. Pob, 13.

Utjelovljeni, raspeti i uskrsli Isus Krist je i put Crkve (usp. Iv 14, 6). A, budući da se na neki način sjedinio i poistovjetio sa svakim čovjekom², Isus Krist pokazuje da je konkretan čovjek »put Crkve«³. Ona ga nužno slijedi korak po korak također kroz njegov bračni i obiteljski život. Zanimanje i briga crkvene zajednice za bračni i obiteljski život, za njegovu kvalitetu i zdravlje, pripada stoga samom poslanju Crkve. Njoj na srcu leži ne samo bračni i obiteljski život njezinih sinova i kćeri nego i svakoga čovjeka. Služeći čovjeku, ona služi Kristu. Upravo radi toga i Crkva u Hrvatskoj želi domisliti i organizirati sustavni pastoral braka i obitelji i istodobno pružiti ruku suradnje svim ljudima dobre volje te društvenim strukturama u zajedničkom promicanju vrednota i dobrobiti braka i obitelji u hrvatskom društvu.

² Usp. GS, 22.

³ Usp. RH, 14.

I.

BOŽJI NAUM O BRAKU I OBITELJI

Sakramentalna ženidba – na sliku trojedinoga Boga

2. Bog je čovjeka stvorio na svoju sliku, kao muškarca i ženu. »I reče Bog: 'Načinimo čovjeka na svoju sliku, sebi slična' (...) Na svoju sliku stvori Bog čovjeka, na sliku Božju on ga stvori, muško i žensko stvori ih« (Post 1, 26–27). Model stvaranja čovjeka na sliku Božju u početku bio je Krist. »Adam, prvi čovjek, bio je naime slika onoga koji je imao doći, Krista Gospodina«.⁴ Krist je prava slika Božja (usp. Kol 1, 15), a čovjek stvoren »na sliku Božju« (usp. Post 1, 27), stvoren je na sliku Isusa Krista. Stvarajući ga, Stvoritelj ga je obdario kvalitetom osobe da bi mogao biti njegov saveznik i partner. To zajedništvo Boga i čovjeka od »početka« u Kristu, doseže svoj vrhunac u utjelovljenju Isusa Krista. Po hipostat-skom sjedinjenju božanske i ljudske naravi Bog i čovjek u Kristu postali su jedno.

Stvoren na sliku Isusa Krista, čovjek je od 'početka' ontički sjedinjen s Kristom. On je kristovsko biće, u Isusu Kristu predodređeno na zajedništvo s Trojedinim Bogom. To predodređenje prethodi bilo kojoj njegovoj odluci i vodi ga prema sjedinjenju s Kristom i po Kristu s Ocem, bio on toga svjestan ili ne, već i prije krštenja i prije bilo kakvoga osobnog opredjeljenja. Čovjek pripada otajstvu Isusa Krista i u njemu otkriva vlastiti prototip te neiscrpn i ključ za razumijevanje i interpretaciju vlastitog postojanja.

I ženidbeno sjedinjenje s bračnim drugom izraz je i oblik njegova sjedinjenja s Kristom (usp. Mt 25, 40; Iv 15, 9–12; Ef 5, 22–33). Bračno je zajedništvo predokus zajedništva s Bogom.

Čovjek je, stoga, slika Božja ne samo kao pojedinac nego su i bračno i obiteljsko zajedništvo na sliku Božju. »Nije dobro da čovjek bude sam: načinit ću

⁴ GS, 22.

mu pomoć kao što je on« (Post 2, 18). Čovjek je, naime, od iskona ne samo slika Boga Stvoritelja nego je također, i to bitno, slika neistraživoga božanskog zajedništva Osoba. Slika Božja nisu samo muškarac i žena pojedinačno nego i u njihovu međusobnom jedinstvu i zajedništvu odsijeva zajedništvo ljubavi unutar Presvetoga Trojstva. Model interpretacije ljudske osobe jest Bog kao Trojstvo, kao zajedništvo osoba. U *communio personarum* ogleda se, kao u ogledalu, *communio Personarum* – čudesni misterij neprekidne razmjene ljubavi božanskih Osoba. Jedinstvo muškarca i žene pokazuje da je, u otajstvu stvaranja, u ljudsko biće upisana sličnost s Presvetim Trojstvom, te da je ono izvor, nadahnuće, model, cilj i uvir ljudskog zajedništva osoba. Ova refleksija o čovjeku kao slici Trojstva, najviše je i najuzvišenije što se može reći o čovjeku i označuje najdublji vid teološkog govora o čovjeku, njegovu tijelu, spolnosti, braku i obitelji.⁵

'Kućna Crkva' na sliku Trojstva

3. Crkva je na Drugome vatikanskom saboru obitelj nazvala *kućnom Crkvom*⁶, tj. osnovnom stanicom života Crkve. Budući da je obitelj utemeljena na sakramentalnoj kršćanskoj ženidbi, ta *Crkva u domu* – kao i sveopća Crkva – svoj identitet otkriva polazeći od Presvetoga Trojstva, i to na dvostruk način:

(a) Presveto Trojstvo je izvorište njezina postojanja. Otajstvo Presvetoga Trojstva temelj je i ključ za shvaćanje čovjeka, te braka i obitelji. U svojoj providnosnoj i bezgraničnoj ljubavi Otac je odvijeka u svojem Sinu izabrao čovjeka i stvorio ga na njegovu sliku, predodredio ga na zajedništvo sa sobom i po Sinu ga spasio od grijeha te priveo slavi uskrsnuća, a Duh Sveti, kojega je Krist izlio na svoje učenike nakon uzašašća k Ocu, trajno u Crkvi uprisutnjuje djelo spasenja.⁷ Crkva, pa i ona »kućna«, utemeljena na sakramentima krsta, potvrde i ženidbe te trajno obnavljana u euharistiji i pomirenju, tj. kršćanski brak i obitelj, ostvarenje je božanskoga plana spasenja.

(b) Presvetim Trojstvom označeni su, stoga, i sama nutarnja struktura te poslanje Crkve. Osim toga što je ostvarenje Božjega plana spasenja, Cr-

⁵ Usp. IVAN PAVAO II., »Kateheza na generalnoj audijenciji 14. studenog 1979.«, 2, u: *Insegnamenti di Giovanni Paolo II.*, vol. II/2, str. 1156; MD, 7; DoV, 12. 34; FC, 17.

⁶ Usp. LG, 11.

⁷ Usp. LG, 1–5.

kva je i slika Trojstva, slika unutartrajstvenog zajedništva božanskih osoba. Rođena je po izlivanju Duha Svetoga, osobne i uosobljene ljubavi između Oca i Sina. Crkva je *koinonia*. Ona je »puk skupljen u jedinstvu Oca, Sina i Duha Svetoga«⁸. Misterij i poslanje Crkve jest da bude *koinonia* – slika Trojstva i sakrament spasenja koje izvodi Otac po djelovanju Sina i po posvećenju koje kroz povijest ostvaruje Duh Sveti.

Otajstvo Crkve ostvaruje se na sasvim osobit način i u obiteljskom zajedništvu utemeljenom na bračnom životu dvoje krštenika. Međusobna ljubav i uzajamna darovanost kršćanskih supružnika potječe s vrela božanske ljubavi, u kojemu Osobe Trojstva postoje na način dara. »Krist (...) objavljujući misterij Oca i njegove ljubavi potpuno otkriva i čovjeka njemu samome te mu objavljuje uzvišenost njegova poziva«.⁹ »'Dvoje njih bit će jedno tijelo.' Otajstvo je to veliko! Ja smjeram na Krista i na Crkvu« (Ef 5, 32). U svjetlu objave u Isusu Kristu kršćanski bračni drugovi otkrivaju ne samo da je unutarnja prastuktura njihova bračnog veza religiozne naravi nego da intimnošću svoje ljubavi, bezrezervnim i neopozivim predanjem i darovanošću postaju uprisutnjenjem Boga saveznika i izrazom života onoga koji je vrelo ljubavi, tj. božanskoga Trojstva. U svjetlu objave u Isusu Kristu spoznaju uzvišenost svojega bračnog poziva: njihov je bračni život mjesto uprisutnjenja trojstvenog života i unutartrajstvene ljubavi, na čiju su sliku stvoreni. Istodobno bračni je život i predokus sudjelovanja u trojstvenom darivanju u ljubavi, odnosno anticipacija eshatološke stvarnosti. U kršćanskom se bračnom zajedništvu tako ostvaruje ozračje najdublje i najosebujnjega međuosobnog odnosa.

Jedinstvo udvoje, tj. ženidbeno zajedništvo muža i žene, slika je zajedništva koje je u Bogu i u kojem se tri božanske Osobe ljube u intimi otajstva božanskog života. To je zajedništvo plod izlivanja darova Duha Svetoga kršćanskim supružnicima koji ih suobličava Kristu i pretvara ih u *osobe-dar*, čiji život postaje životom za drugu osobu. Takva je uzajamna darovanost kršćanskih supružnika i njihovo ženidbeno zajedništvo sakrament trojstvenog zajedništva. Zajedništvo kršćanskih supružnika, te obitelji utemeljene na sakramentu ženidbe, pronalazi tako svoj prototip u trojstvenom zajedništvu božanskih Osoba i označuje dioništvo u zajedništvu Boga i čovjeka, ostvarenog po životu i djelu Isusa Krista.

⁸ LG, 4.

⁹ GS, 22.

Kršćanski brak i obiteljski život povlašteno su mjesto uprisutnjenja i ostvarenja trojstvenog zajedništva među ljudima i zato sakrament i slika zajedništva ljubavi triju božanskih Osoba.¹⁰

Čovjek je poziv na ljubav i sebedarje

4. Čovjek, stvoren na sliku Božju, stvoren je iz ljubavi za ljubav. On je plod Božje ljubavi i stvoren je da bi ljubio. Stoga je ljubiti i biti ljubljen *poziv* i duboka *potreba* ljudske osobe. Njezino dostojanstvo slike Božje leži u sposobnosti darivati se u ljubavi i biti obdaren ljubavlju druge osobe. »Čovjek ne može živjeti bez ljubavi. On ostaje po sebi neshvatljivo biće, njegov je život lišen smisla, ako mu ne biva objavljena ljubav, ako se ne susretne s ljubavlju, ako je ne iskusi i ne učini svojom, ako na njoj živo ne sudjeluje.«¹¹

No, iz Božjega stvoriteljskog čina izronio je čovjek u biseksualnoj dvostrukosti postojanja: kao muškarac i kao žena. Riječ je o dvostrukom utjelovljenju ljudske osobe i o dvama načinima ljudskog postojanja. Ljudsko je biće oduvijek biseksualno i postoji samo kao muškarac ili kao žena.

U ljudsku je narav Stvoritelj upisao poziv na zajedništvo i darivanje. Stvoren na sliku Boga saveznika, koji je u sebi trojstveno zajedništvo, čovjek je obdaren sposobnošću i potrebom ljubavi i zajedništva, voljeti i biti voljen.

Sakramentalna kršćanska ženidba izranja iz Božjeg saveza s čovjekom, koji svoj vrhunac doseže u Isusu Kristu; izranja iz otajstva utjelovljenja, muke, smrti i uskrsnuća Isusa Krista, te je plod i očitovanje spasenja ostvarenog u životu i u djelu Isusa Krista. Ona je zajedništvo spašenih u Kristu, zajednica u kojoj se očituje Kristovo spasenje. Duh Sveti nadahnjuje i ispunjava kršćanske supružnike te ih uvodi u događanje trojstvene ljubavi, a njihovo bračno darivanje i zajedništvo pretvara u dioništvo u božanskom životu i čini ga spasenjskim događanjem.

Savez sklopljen s izraelskim narodom i zapečaćen u Isusu Kristu utemeljen je na Božjoj odluci za čovjeka, iz koje proizlaze ljubav i vjernost u

¹⁰ »Obitelj je, naime, zajednica osoba kojima je vlastiti način postojanja i zajedničkog življenja, upravo zajedništvo: *communio personarum*. I tu – ne dovodeći u pitanje apsolutnu transcendenciju Stvoriteljevu u odnosu na svako stvorenje – izbija jedinstveni odnos s božanskim 'Mi'« (Pob, 7–8).

¹¹ FC, 18.

odnosu prema njemu. Stoga, kršćanska ženidba, koja proizlazi iz tog saveza, nije puki sentimentalni osjećaj, nego je također svjesna i voljna odluka s dalekosežnim posljedicama. Naravni red (zrela ljudska ljubav između muškarca i žene, koja već sama po sebi uključuje slobodni pristanak, trajnost i vjernost) biva uklopljen u nadnaravni red i čini njegov sastavni dio.¹² Upravo je zato obitelj, kao najmanja zajednica uprisutnjenja i aktualizacije Kristova spasenja, »kućna Crkva« – spasenjska zajednica, u kojoj se događaju susret s Kristom i iskustvo njegova spasenja; predokus je eshatološke stvarnosti i mjesto ostvarenja Crkve – sakramenta spasenja u Isusu Kristu.

Sakramentalnost, vlastita ženidbi krštenika, dinamična je, stoga, stvarnost, koja nije vezana samo uz ženidbenu privolu i uz početak zajedništva nego se trajno događa i neprestani je izvor milosti i posvećenja, to veći što je snažnije predanje ženidbenom drugu »kao Kristu«, na sliku Kristova predanja Ocu.

Spasenjski put po predanju bračnom drugu »kao Kristu«

5. U Kristovu vazmenom otajstvu objavljena je najjednostavnija i zadivljujuća novost: Bog prvi i bezuvjetno ljubi čovjeka. Krist je mjera njegove ljubavi prema čovjeku i istodobno potpuno ostvarenje Božjega nauma o čovjeku. On je pravi Bog, ali i savršeni čovjek. Tako mu je Krist otkrio i njegov identitet: U Kristu je oslobođen težnje za sebičnošću te osposobljen da vlastitu radost traži u radosti drugoga. Ljubav koju je Krist objavio zahtjevna je. No, upravo su u tome njezina veličina i ljepota: u činjenici da je zahtjevna.

Ženidba dvoje kršćana pretpostavlja njihovo prethodno osobno sjedinjenje s Kristom i njihovo osobno i neopozivo predanje Kristu. Život u braku

¹² Brak i obitelj jesu stvarnosti koje pripadaju ovom svijetu. No, unatoč svojem »profanom« karakteru, brak je »djelo Božjih ruku« (usp. Ps 8, 4) i kao takav ima nadnaravno značenje. Tek otkrivajući to nadnaravno značenje (objavljeno u Starom i u Novom zavjetu) i u svjetlu toga (nadnaravnog) značenja, možemo shvatiti vrijednost braka i obitelji u ljudskom življenju te, napokon, konačnu i potpunu istinu o braku i obitelji. Ženidba čini dio povijesti spasenja kao zemaljska stvarnost i stoga ne dopušta prenamaglašavanje nadnaravnoga značenja antropoloških danosti, ali isto tako ne dopušta ni umanjivanje svetosti i sakramentalnosti tih istih danosti. Božji naum o braku i obitelji, upisan u ljudsku narav u samom činu stvaranja, uključuje ono značenje i vrijednost koja je očitovana objavom, ali i poštuje filozofsko promišljanje, psihologiju, sociologiju te rezultate medicine, biologije i drugih prirodnih znanosti.

oblik je predanja i ljubavi prema Kristu, intimnoga sjedinjenja s njim i poniznoga služenja njemu u bližnjemu – u bračnom drugu. »Kao što je Otac ljubio mene, tako sam i ja ljubio vas; ostanite u mojoj ljubavi. Budete li čuvali moje zapovijedi, ostat ćete u mojoj ljubavi; kao što sam i ja čuvao zapovijedi Oca svoga te ostajem u ljubavi njegovoj. (...) Ovo je moja zapovijed: ljubite jedni druge kao što sam ja vas ljubio!« (Iv 15, 9–12). »Što ste učinili jednome od moje najmanje braće, meni ste učinili« (Mt 25, 40). »Otajstvo je to veliko« (Ef 5, 32).

Kršćanin u bračnom drugu prepoznaje Krista i uz njega prianja kao uz Krista. Samoprijegorno mu je darovan »kao Kristu« (usp. Ef 5, 22; Rim 12, 9–13) – i to na način Kristova potpunog predanja Ocu (usp. Iv 14, 20; 17, 21–23). Model predanja vlastitom ženidbenom drugu jest Krist na križu. Bračni drug kojemu se daruje i kojemu se podlaže je Krist (usp. Ef 5, 21). »Svakomu je mužu glava Krist« (1 Kor 11, 3). »Muž je glava žene kao i Krist Glava Crkve (Ef 5, 23). Kršćanska je ženidba uzimanje udjela u savršenoj ljubavi – onoj Kristovoj. Ljubav muškarca i žene jest i može biti sakrament sjedinjenja Krista i Crkve tada kada su muž i žena osobno sjedinjeni s Kristom, suobličeni Kristu predanom Ocu i kada, prianjajući jedno uz drugo, međusobno ljube jedno drugo kao Krista. »Muževi, ljubite svoje žene kao što je Krist ljubio Crkvu te sebe predao za nju« (Ef 5, 25). Muž i žena, snagom sakramenta krsta, čine jedno jedinstveno Kristovo tijelo (usp. 1 Kor 12, 27). »Tako treba da i muževi ljube svoje žene kao svoja tijela. Tko ljubi svoju ženu sebe ljubi. (...) Doista, mi smo udovi njegova Tijela« (Ef 5, 28. 30). Ljubav muža i žene, po sjedinjenju i suobličenju s Kristom za njih postaje izvorom milosti i posvećenja. Bračni život kršćanskih supružnika postaje tako milosnom stvarnošću, sudjelovanjem u sjedinjenju Boga i čovjeka u Isusu Kristu i aktualizacijom zajedništva između Krista, utjelovljenog Sina Božjega i Spasitelja, i Crkve, njegove zaručnice. »Otajstvo je to veliko! Ja smjeram na Krista i na Crkvu« (Ef 5, 32). Kršćanska je ženidba, zato, sakramentalna stvarnost i pripada redu spasenja.

Zahvaćeni unutartrajstvenom ljubavlju – Duhom Svetim

6. Spasenjsko poslanje Sina kulminira u izlivanje Duha Svetoga i dovršava se po njegovu posvetiteljskom djelovanju u Crkvi kroz povijest. Duh Sveti ujedinjuje članove Crkve, stvara vez zajedništva među njima. Stoga je on kao duša Crkve. Ona postoji u snazi Duha Svetoga. Duh Krista

uskrsloga, osobna i uosobljena ljubav između Oca i Sina¹³, izliven na zajednicu Kristovih učenika povezuje ih u jedno otajstveno tijelo Kristovo. Crkva je, zato, u svojoj najdubljoj naravi zajedništvo, zajedništvo spašenih i preporođenih po izlivanju Duha Krista uskrsloga. Duh Sveti prožima Crkvu. Ona svoj identitet i svoje poslanje ostvaruje samo po djelatnoj prisutnosti Duha Svetoga. On ne samo da oživljava jednom ustanovljenu zajednicu Crkve nego je trajni temelj i princip zajedništva njezina života. Crkve, stoga, nema bez Duha Svetoga. Duh Sveti je u njezinu početku (jer je rođena po izlivanju Duha). No, on joj trajno daje život kroz povijest, dajući joj da raste kao Tijelo Kristovo.

U ovom dinamičnom identitetu i zakonitosti sveopće Crkve sudjeluje i kućna Crkva, utemeljena na bračnom zajedništvu dvoje krštenika. Snažom sakramenta krsta i potvrde svaki krštenik biva zahvaćen unutartrajstvenom ljubavlju – Duhom Svetim. Kršćanski supružnici, zahvaćeni darovanošću između Oca i Sina, postaju sjedinjeni s Kristom u njegovoj uzvratnoj darovanosti Ocu i istodobno unutartrajstvena ljubav – Duh Sveti – postaje ozračje i nadahnuće njihova bračnog zajedništva, što zahvaća i prožima i čitav njihov obiteljski život. Drugim riječima, izvorište ljubavi i snaga koja povezuje kršćanske supružnike u neopozivom predanju i dubokom životnom sjedinjenju u ženidbi, te nutarnji dinamički životni princip kršćanskoga braka i obitelji utemeljene na sakramentu ženidbe, jest Duh Sveti. Duh Sveti bračnu ljubav unosi u božansku ljubav i čini je novom, sakramentalnom stvarnošću.¹⁴

Kršćanska je ženidba sakramentalna jer sudjeluje u savršenoj ljubavi, onoj Kristovoj. Sakramentalna je jer označuje sudjelovanje u daru Duha, tj. u izvoru ljubavi. Bračni i obiteljski život tako postaju sveta i posvećujuća stvarnost koja aktualizira i uprisutnjuje unutartrajstveni život iz kojega izvire predanje Krista Crkvi te uzvratna darovanost Crkve Kristu. Sakramentalnost kršćanske ženidbe ne odnosi se stoga samo na ženidbenu privolu i početak ženidbenog života nego obuhvaća čitav bračni život u svim fazama njegova razvoja.

No, to znači da ženidbena privola nije, niti smije biti, samo formalno-pravni ugovor, nego je ženidbena privola i čin svjesnog i slobodnog ispovijedanja kršćanske vjere, kojemu nužno prethodi kršćansko iskustvo ulaska u stvarnost pashalnog otajstva u skladu s Isusovom logikom pše-

¹³ Usp. DoV, 10. 22–23.

¹⁴ Bračna ljubav »uzeta je u božansku ljubav« (usp. GS, 48).

ničnoga zrna (usp. Iv 12, 24–26; Lk 9, 24) te odluka sklopiti ženidbu kao sakrament Gospodina Isusa Krista. Ženidbena privola dvoje krštenika pred službenikom Crkve pretpostavlja zahvaćenost zaručnika Duhom Kristovim i predstavlja čin ostvaren snagom Duha Svetoga te dar stvorene milosti. Milost sakramenta ženidbe ne dijeli im službenik Crkve, nego ga njih dvoje podjeljuju jedno drugomu.

»Crkva u malom«

7. Bračno zajedništvo kršćanskih supružnika uprisutnjenje je milosne ljubavi i spasenjskoga životnog zajedništva između Krista i Crkve (usp. Ef 5, 22–33). Ta milosna ljubav i zajedništvo, koje daju sakramentalno dostojanstvo ženidbi dvoje kršćana, prelijeva se i na njihovu djecu. Ona udišu ozračje ljubavi, hrane se i odrastaju snagom milosne ljubavi između oca i majke, te je i obiteljsko zajedništvo kršćana pravo crkveno zajedništvo, uprisutnjenje i slika Crkve, zaručnice Kristove. Na taj način bračno i obiteljsko darivanje i zajedništvo postaju dioništvom u trojstvenom zajedništvu i božanskom životu, te stoga spasenjskom stvarnošću i događanjem.

Zbog toga se može ustvrditi ne samo da je sakramentalna bračna ljubav kršćanskih supružnika spasenjsko događanje te put njihova posvećenja nego da je i život kršćanske obitelji mjesto ostvarenja Crkve kao spasenjske zajednice skupljene »u jedinstvu Oca i Sina i Duha Svetoga«¹⁵ te da i obitelj kao najmanja zajednica aktualizacije i uprisutnjenja spasenja ima i strukturalno mjesto u Crkvi – sakramentu spasenja. Ona ne pripada strukturi Crkve zato što bi Crkva bila podijeljena na manje organizacijske jedinice, a ta bi bila obitelj, nego zato što se i obitelj – kao najmanja zajednica u kojoj se događa iskustvo spasenja – rađa, kao i sveopća Crkva, iz Kristova otvorena boka i jer je najmanja zajednica u kojoj se ostvaruje život Crkve.¹⁶

U obitelji se ostvaruje otajstvo utjelovljenja i iskustvo Duha; tu se rađaju život i 'društvo' te se ostvaruje život Crkve.¹⁷ Obiteljsko zajedništvo

¹⁵ Usp. LG, 4.

¹⁶ »Obitelj koja polazi od muža i žene, korjenito proizlazi iz Božjeg otajstva. To odgovara najintimnijem biću muža i žene, njihovu urođenom i izvornom osobnom dostojanstvu« (Pob, 8).

¹⁷ Usp. LG, 11.

kršćanske obitelji konkretno je ostvarenje spasenjskog zajedništva s Kristom uskrsnim i međusobno, snagom djelovanja njegovu Duha. Bračna je stvarnost dvoje kršćana stoga sakrament odnosa između Krista i Crkve, a bračna i obiteljska zajednica kršćana najmanja zajednica spašenika, najmanja pojedinačna Crkva (Crkva u malom; kućna Crkva), te prvo mjesto i najredovitiji oblik ljudskog dioništva u trojstvenom zajedništvu i mjesto ostvarenja trojstvenoga zajedništva među ljudima. Kršćanska obitelj utemeljena na sakramentalnoj ženidbi pripada, stoga, samoj strukturi Crkve.¹⁸ Mjesto rađanja Crkve jesu sakramenti kršćanske inicijacije, ali je obitelj kolijevka i mjesto rasta Crkve. Eklezijalna dimenzija sastavni je dio

¹⁸ Govoreći o strukturi Crkve, LG ne navodi obitelj. Govori o narodu Božjemu, o hijerarhiji, laicima i redovnicima. No, iako u tom kontekstu ne spominje obitelj, ipak to ne znači da se ne može govoriti o strukturnom mjestu obitelji u Crkvi. No, pri interpretaciji tvrdnje da obitelj ima eklezijalni karakter i da pripada strukturi Crkve svakako treba izbjegavati shvaćanje koje bi sugeriralo određeni biologizam. Pripadnost Crkvi, naime, uvijek pretpostavlja vjeru, osobno opredjeljenje i sakramentalni život. Crkva se rađa iz vjere, ona je zajednica onih koji osobno prijanjaju uz Krista i vjeruju u njega. Iako sakrament, kršćanska je ženidba zemaljska stvarnost. U nebu nema ni muškog ni ženskog, a bračno zajedništvo nestaje u eshatološkom životu. Crkvu se, prema tome, ne može vezati uz biološke komponente i strukturu obitelji. Vjernik se ne postaje samim rođenjem, nego tek po osobnoj vjeri i po sakramentu krsta. No, naravni red ulazi u red spasenja i uzajamno bračno darivanje u kršćanskoj sakramentalnoj ženidbi oblik je darivanja Kristu – u bračnom drugu (usp. Ef 5, 22) te i braku te obitelji utemeljenoj na sakramentalnoj ženidbi pripada strukturalno mjesto u Crkvi. Duh Sveti, koji je Duh Ljubavi i uosobljeni dar, nadahnjuje i ispunjava kršćanske supružnike te ih uvodi u događanje trojstvene ljubavi. Tako bračno darivanje i zajedništvo postaju dioništvom u trojstvenom božanskom zajedništvu i životu i, radi toga, i spasenjskim događanjem. Zato se može kazati da su sakramentalno bračno zajedništvo i kršćanski život obitelji utemeljeni na sakramentu ženidbe mjesto ostvarenja Crkve kao spasenjske zajednice te da kršćansko bračno i obiteljsko zajedništvo, kao najmanja zajednica aktualizacije i uprisutnjenja spasenja, pripadaju strukturi Crkve. Kršćanska obitelj u sebi ima sve tri dimenzije crkvenosti: naviještanja, slavljenja i služenja. (Usp. LG, 11.) Značenje obitelji za život Crkve i ostvarenje njezina poslanja nije ništa manje strukturalno važno od važnosti što ga za život i poslanje Crkve imaju redovničke zajednice, udruge, pokreti i druge crkvene zajednice. No, iako je obitelj mjesto ostvarenja i rasta u crkvenosti, Crkva – pa i ona kućna – rađa se u sakramentima. Teološko razmišljanje o mjestu obitelji u Crkvi ostaje ipak i dalje zadaćom teološke refleksije, kako razmišljanje o braku i obitelji u ovom smjeru ne bi izazivalo nedoumice s obzirom na njihovo formalno mjesto u odnosu prema hijerarhijskoj strukturi Crkve. Iz ovoga također proizlazi i zadaća da, osim valoriziranja elemenata koji utječu na valjanost kršćanske sakramentalne ženidbe, dostatno budu vrednovani i elementi ljudske i kršćanske zrelosti te dinamički karakter ženidbe i svi oni elementi koji utječu na plodonosnost sakramentalne kršćanske ženidbe.

njezina identiteta. U bračnom i obiteljskom ambijentu ostvaruje se ne samo kršćanski nego i crkveni život (naviještanje, služenje, slavljenje). Kršćanska je obitelj primarno i prirodno mjesto u kojemu se žive sve tri zadaće Crkve: svjedočko naviještanje Božje riječi, slavljenje trojedinog Boga zajedničkom molitvom i kućnom liturgijom, te služenje u ljubavi. Crkva se zato zbiva i ostvaruje i u obitelji. *Obitelj ima eklezijalni, a Crkva obiteljski karakter*, pa su kršćanski bračni i obiteljski život prostor ostvarenja kraljevstva Božjega i središte »civilizacije ljubavi«. ¹⁹

Svetost i dostojanstvo tijela i spolnosti

8. Čovjek ne samo da ima tijelo nego on jest tijelo. Ljudsko tijelo nema samo antropološku, nego ima i teološku vrijednost. Kao što sudjeluje u dostojanstvu ljudske osobe, ono isto tako, na jednak način, sudjeluje i u dostojanstvu slike Božje. U otajstvu stvaranja slika je Božja utisnuta u ljudsko tijelo. Tijelo je, stoga, nedvojbeni znak slike Božje i specifični je izvor sigurnosti o njezinoj prisutnosti u cjelokupnosti ljudske osobe. I ono je dar predodređen da bude darovan, a spolnost je znak i potvrda istine o tijelu kao daru. Svojom spolnošću muškarac i žena vidljivo izražavaju i ostvaruju vlastita bića stvorena za darovanost na sliku Trojstva.

Stvaranjem na sliku Trojstva čovjek je stvoren kao muškarac i kao žena. U njegovu narav, u početku, u otajstvu stvaranja kao bitna dimenzija njegove osobe upisan je zakon darivanja na sliku Božju. Čovjek je ne samo sposoban za darivanje nego ima i potrebu postati darom *za* osobu koja se pojavljuje pred njim (i koja ima iste sposobnosti i istu potrebu postati darom i primiti dar). Muškarac i žena, u čije je biće utisnut zakon darivanja u ljubavi na sliku Boga-Dara, ulaze stoga u uzajamno darivanje i, postajući darom te primajući dar, stvaraju zajedništvo osoba – na sliku Trojstva.

Bračno zajedništvo uključuje i utjelovljenje zajedništva, odnosno zajedništvo koje se temelji na dvostrukosti tjelesne konstitucije ljudske osobe, stvorene kao muškarac i kao žena. To ima višestruko značenje:

- a) Čovjek postaje u potpunosti svjestan istine o sebi i upoznaje samoga sebe kroz iskustvo izvornoga biseksualnog zajedništva muškarca i žene, tj. u zajedništvu s drugom osobom. On otkriva vlastitu istinu u drugoj osobi; za otkrivanje vlastitog identiteta potrebna mu je po-

¹⁹ Usp. Pob, 13.

moć druge osobe »kao što je on« (usp. Post 2, 18). Ta je »pomoć« uzajamna, a sastoji se u pružanju mogućnosti ostvarenja vlastite naravi kao dara u zajedništvu osoba.

- b) Ljudska je osoba definirana i vlastitim tijelom te vlastitom spolnom obilježenošću, odnosno tijelo i spolnost čine sastavni dio istine o čovjeku slici Božjoj. Spolnost ne samo da određuje tjelesnost pojedinačne osobe nego ulazi i u definiciju osobnog identiteta te iste osobe.
- c) Čovjek ostvaruje vlastitu osobnost prihvaćajući drugu osobu i po prihvaćenosti od druge osobe. Otvorenost prema drugoj osobi jedini je put vlastita ostvarenja. To znači da se čovjek u potpunosti ostvaruje kao slika Božja u zajedništvu osoba.²⁰

Iz Božjega stvoriteljskog čina izronio je čovjek u biseksualnoj dvostrukosti svojega postojanja: kao muškarac i kao žena. Na ljubav i sebedarje pozvan je i ostvaruje ih kao utjelovljeni duh i kao produhovljeno tijelo kroz dva načina svojega ljudskog postojanja: kao muškarac i kao žena. Biti muško i biti žensko darovi su koji se nadopunjuju, a ljudska spolnost sastavni je dio sposobnosti i potrebe za ljubavlju koju je Bog upisao u ljudsko biće u otajstvu stvaranja. »Ljudsko tijelo sa svojim spolom te njegovo muško i žensko obilježje, viđeno u samom otajstvu stvaranja, nije tek izvor plodnosti i rađanja, kao u čitavom naravnom redu, već od početka sadrži 'zaručničko' svojstvo, tj. sposobnost izražavanja ljubavi: baš one ljubavi u kojoj čovjek-osoba postaje dar i – po tom daru – ostvaruje smisao svojega postojanja i življenja.«²¹

Bračno zajedništvo na sliku trojedinoga Boga podrazumijeva, dakle, komunikaciju onoga što je u čovjeku muško i onoga što je u njemu žensko, odnosno ono obuhvaća i ljudsko tijelo. No, »spolnost ne označava muškarca i ženu samo na tjelesnom, već i na psihološkom i duhovnom području, obilježavajući svaki njihov izričaj. Ova različitost, povezana s komplementarnošću dvaju spolova, potpuno odgovara Božjem planu prema pozivu na koji je svatko pozvan«²². Tjelesno sjedinjenje muškarca i žene

²⁰ Usp. MD, 6–7.

²¹ IVAN PAVAO II., *Kateheza na generalnoj audijenciji 16. siječnja 1980.*, u: *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, vol., III/1, str. 148–151; usp. još: LJS, 10.

²² KONGREGACIJA ZA KATOLIČKI ODGOJ, *Odgojiteljske smjernice glede ljudske ljubavi*, 1. studenoga 1983., 4, u: *L'Osservatore Romano*, talijansko izdanje, Umetak, 2. prosinca 1983.

potvrđuje i produbljuje njihovo zajedništvo te obogaćuje supružnike. Svojom spolnošću njih dvoje na vidljiv način izražavaju i ostvaruju vlastita bića stvorena za ljubav i darovanost.

Bračna ljubav, koja uključuje tjelesnost i spolnost, znak je i zalog duhovnog zajedništva i životne veze posvećene sakramentom. Tjelesna intimnost snaga je koja pridonosi osobnom rastu supružnika i njihova bračnog zajedništva te ostvarenju braka i obiteljskog zajedništva kao središta civilizacije ljubavi. Kršćanski je supružnici žive u poštovanju trojedinog Boga i njegova plana ljubavi, vjerno, časno i velikodušno prema vlastitom supružniku i prema životu koji može nastati kao plod i kruna njihove ljubavi.

Jedinstvo, svetost i nerazrješivost bračnog zajedništva

9. Ljubav u sebi uključuje trajnost i vjernost. Bračna ljubav uključuje potpuno i bezrezervno uzajamno predanje duše i tijela, te je ona po svojoj naravi isključiva. Riječ je o darivanju osobe osobi. Takvo darivanje obvezuje mnogo jače i dublje od ičega drugoga.

Kršćanski supružnici participiraju u potpunom i neopozivom Božjem darivanju u Kristu i zato je njihov bračni život uprisutnjenje Kristova spasenja i očitovanje jedinstva Krista i njegove Crkve. Kršćanska sakramentalna ženidba zato je vjerna i nerazrješiva. Ona je mjesto aktualizacije potpunoga i neopozivoga Božjega samodarivanja u Isusu Kristu.

Nerazrješivost ženidbe, stoga, nije samo cilj prema kojemu teže kršćanski supružnici nego je i minimum od kojega polaze da bi ostvarili potpuno životno zajedništvo i ljubav. Tada će, po daru Duha Svetoga primljenom u sakramentima krsta, potvrde i ženidbe, moći odčitavati Očevu spasenjsku ljubav objavljenu u Isusu Kristu. Svjedočanstvom svojega bračnog života proročki će je posredovati i svojoj djeci. Ovakvim pristupom bračnom zajedništvu u potpunosti se mijenjaju i perspektive unutar kojih se zbiva svakodnevni kršćanski bračni život. Prihvaćanje nerazrješivosti kao minimuma na samom početku bračnog života postaje za bračne drugove trajnom pokretačkom energijom u nastojanju oko međusobnog razumijevanja, uzajamnog prihvaćanja, traženja obogaćenja u međusobnoj različitosti, postupnog rasta u jedinstvu, ljubavi i zajedništvu. U vrijeme bračnih kriza i obiteljskih teškoća postaje snažnim pozivom na praštanje i imperativom još zauzetijega traženja putova dijaloga, milosrđa, svjedočke ljubavi i ozbiljnog zalaganja u rješavanju teškoća.

Ispunjenje Kristove otkupiteljske volje o nerazrješivosti ženidbe nije da bračni drugovi ostanu zajedno zato što bi na to bili prisiljeni pozitivnim zakonom ili tradicionalnom društvenom sredinom. Crkva, naime, naučava da se spasenjski put sastoji u tome da bračni drugovi imaju snage uzajamno se ljubiti u svim prilikama svojega života, da snagu za takvu ljubav crpe iz vjere u Krista raspetoga i uskrsloga, iz sakramenata krsta i ženidbe te iz redovitoga sakramentalnog života, ponajprije iz euharistije i pomirenja. Na taj način jedno drugomu svjedoče milosrdnu, postojanu i vjernu ljubav objavljenu u križu Isusa Krista i njihovo bračno zajedništvo postaje proročkim navještajem i uprisutnjem eshatološkoga kraljevstva Božjega. Bog »hoće i daruje nerazrješivost ženidbe kao plod, znak i zahtjev posvemašnje vjerne ljubavi koju ima prema čovjeku i koju Gospodin Isus očituje prema svojoj Crkvi. (...) Kao što je Gospodin Isus 'vjerni svjedok' (Otk 3, 14), 'da' Božjih obećanja (usp. 2 Kor 1, 20), pa prema tome najviše ostvarenje bezuvjetne vjernosti kojom Bog ljubi svoj narod, tako su i kršćanski supružnici pozvani da stvarno uzmu udjela u neopozivoj nerazrješivosti koja povezuje Krista s Crkvom, njegovom zaručnicom, koju on ljubi do kraja vremena«. ²³

Vanjske (institucionalne i društvene) oznake po kojima prepoznajemo kršćansku bračnu i obiteljsku zajednicu, koje nužno uključuju i kanonsko-pravni okvir ženidbe, vidljivi su znak milosne i spasenjske stvarnosti. Upravo radi toga veoma je važan i taj vidljivi institucionalni karakter kršćanske ženidbe, odnosno njegova kanonska dimenzija, koja uključuje jednost, vjernost i nerazrješivost bračne veze. Po tim oznakama sakramentalne ženidbe očituje se da Duh Sveti ostvaruje djelo spasenja upravo u životnom hodu jednoga bračnog para i pretvara ga u milosnu stvarnost te sakramentalno očitovanje trojstvene ljubavi. U kršćanskoj sakramentalnoj ženidbi, u jedinstvu i vjernosti bračnih drugova, kroz stabilnost i nerazrješivost njihove bračne veze, u ljudskoj se povijesti očituje Božja prisutnost i ljubav te snaga Kristova spasenja. Djelujući unutar i preko sakramentalne strukture, te prožimajući institucionalnu dimenziju Crkve, pa i one »kućne«, Duh Sveti pretvara bračnu stvarnost u prostor ljubavi unutar kojega sjedinjuje bračne drugove s Kristom i međusobno.

²³ FC, 20.

Roditeljstvo

10. Živi odraz bračne ljubavi, trajni znak jedinstva supružnika te živa i nerazrješiva sinteza njihove ljubavi njihovo je dijete.²⁴ Ljudska je ljubav po naravi usmjerena očinstvu i majčinstvu. Majčinstvo nužno uključuje i očinstvo, a očinstvo nužno uključuje i majčinstvo. Roditeljstvo je događanje po kojemu se obitelj, već uspostavljena ženidbenim ugovorom, ostvaruje u punom i osebnom značenju.²⁵ Djeca su kruna bračne ljubavi. Ona učvršćuju ženidbeni savez roditelja te obogaćuju, produbljuju i pružaju novi izazov, smisao i ljepotu bračnom zajedništvu oca i majke.

Darujući život, roditelji sudjeluju u stvaralačkoj Božjoj moći i 'u rađanju prenose Božju sliku od čovjeka na čovjeka'²⁶. Na taj način ispunjavaju Stvoriteljevu zapovijed: »Plodite se, i množite, i napunite zemlju« (Post 1, 28) te odgovaraju na njegovo povjerenje, koje im je iskazao učinivši ih dionicima svoje stvoriteljske moći. Otvorenost životu objaviteljski je znak istinitosti bračne ljubavi.²⁷ Rađanje je nastavak stvaranja. Ljudski je život dar, primljen da u svoje vrijeme bude darovan.²⁸

Rađanje novog života ne odgovara samo biološkim zakonima nego izravno stvoriteljskoj volji Božjoj. Čovjek je, naime, jedino biće na zemlji »koje Bog hoće radi njega samoga«.²⁹ Bog hoće čovjeka u svakom ljudskom začecu i rođenju. Hoće ga kao biće slično sebi, radi njega samoga. Iako su razumljive želja i težnja roditelja da u rađanju djece prepoznaju krunu svoje uzajamne ljubavi i da djecu žele za sebe, ipak moraju imati na umu da su djeca prije svega Božji dar njima, te da je radi toga potrebno da svako dijete prihvaćaju i rađaju doista kao suradnici Božji u djelu stvaranja. Očinstvo i majčinstvo, dakle, nisu samo tjelesni, nego prije svega duhovni zadatak.

²⁴ Usp. LJS, 15.

²⁵ Usp. FC, 69; Pob, 7.

²⁶ Usp. FC, 28.

²⁷ Usp. LJS, 15.

²⁸ EV, 92

²⁹ Usp. GS, 24.

Obiteljski odgoj

11. Očinstvo i majčinstvo zadatak su koji po naravi nije samo tjelesni nego i duhovni. »Tjelesno roditi znači započeti dalje 'rađanje', postupno i složeno, u tijeku cijelog odgojnog događanja.«³⁰ Papa Ivan Pavao II., u svojem *Pismu obiteljima*, govori o rodoslovlju osobe: Svaki čovjek ima svoje biološko rodoslovlje – jer su roditelji suradnici Boga stvoritelja. No, osim biološkog, svaki čovjek ima i svoje duhovno rodoslovlje. Ono svoj početak ima u Bogu jer je svaki čovjek ideja i slika Božja. Ali to duhovno rodoslovlje usko je vezano uz bračni i obiteljski život te uz roditeljski i obiteljski odgoj.³¹

Obitelj je, naime, mjesto najčišće ljudske ljubavi u svim njezinim oblicima. U njoj se najkonkretnije na različite načine služi čovjeku i promiče vrijednost i kvaliteta ljudskog života. Bračna je ljubav mjesto i škola autentičnog poštovanja svake ljudske osobe i priznavanja njezina dostojanstva; škola je sebedarja, susreta, dijaloga, služenja, vjernosti i društvenosti; stvara zajednicu osoba. Obitelj je tako i škola kreposti bez kojih ni ljudsko društvo ne može opstati: ona je škola slobode, odgovornosti, pravednosti, međusobnog prihvaćanja, dijeljenja materijalnih dobara, solidarnosti. U obiteljskom zajedništvu stola svatko dobiva prema vlastitim potrebama i daje prema vlastitim mogućnostima. Obitelj zadovoljava materijalne potrebe djece. Ona posreduje i omogućuje iskustvo osnovnih ljudskih i kršćanskih vrijednosti. Njoj pripada poslanje očovječenja svijeta.

Obitelj je 'majka i hraniteljica' ljudske osobe³², »prva škola onih društvenih kreposti koje su potrebne svakom društvu«³³, »najkompletnija i najbogatija škola ljudskosti«³⁴, najprirodnije odgojno središte i najidealnija sredina za tjelesni, duhovni i vjerski rast jedne osobe. Stoga ona ima apsolutni odgojni primat. Prosječna obitelj bolji je odgojitelj od najbolje odgojne ustanove.

Odgoj čini sastavni dio cjelovitog rađanja. Dijete se ne rađa samo po tijelu nego i duhovno, tj. odgojem i zato je odgoj prirodno dovršenje čina

³⁰ Pob, 16.

³¹ Usp. Pob, 9–10.

³² Usp. GS, 61.

³³ GE, 3.

³⁴ GS, 52.

rađanja. »Budući da roditelji daju djeci život, oni imaju obvezu da ih odgajaju i zato ih treba priznati kao prve i povlaštene odgojitelje svoje djece. Odgojna uloga roditelja je takve važnosti, da se teško može čim drugim zamijeniti.«³⁵ Darovavši život i prihvaćajući ga u ozračju ljubavi, oni na jedinstven način poznaju svoju djecu u njihovoj neponovljivoj posebnosti i posjeduju tajnu te izvorište prave ljubavi. Oni su bogati odgojnim potencijalom kojega nitko drugi nema.³⁶ Uz roditelje, i zajedno s njima, odgajaju braća i sestre, djedovi i bake te šira obiteljska i rodbinska sredina.

Crkva je u obitelji i obitelj je Crkva te obitelj svojim odgojem sudjeluje u životu i poslanju Crkve. Odgoj u kršćanskoj obitelji bitno je označen sakramentalnom dimenzijom bračne ljubavi i crkvenom dimenzijom kršćanske obitelji te se na taj način uključuje u evangelizacijsko poslanje Crkve. Bračni drugovi i ostali članovi obitelji za to su poslanje osposobljeni snagom sakramenata krsta, potvrde i ženidbe, obdareni su milošću koja proizlazi iz tih sakramenata, te karizmama i posebnim iskustvima koja su vlastita bračnoj i obiteljskoj zajednici.³⁷

»Jedno od područja na kome je obitelj nezamjenjiva zacijelo je religiozni odgoj, po kome obitelj raste kao 'domaća Crkva'. Religiozni odgoj i vjeronauk, što ga djeca u obitelji primaju, stavljaju obitelj u područje Crkve kao istinski *subjekt evangelizacije i apostolata*.«³⁸ Zato se Crkva doista zbiva u obitelji.

Bračna i obiteljska duhovnost

12. Bračno zajedništvo dvoje kršćana zajedništvo je u ljubavi. Ljubav je dar kojim su obdareni i ona je istodobno njihov zadatak. A ljubav može biti produbljena i očuvana samo od Ljubavi, i to one Ljubavi koja je »izlive-
na u srcima našim po Duhu Svetom koji nam je dan« (usp. Rim 5, 5).³⁹ Osobitu važnost u zajedničkom životu ima stoga bračna duhovnost.

³⁵ GE, 3.

³⁶ Usp. LJS, 7.

³⁷ Usp. Pob, 16; CONFERENZA EPISCOPALE ITALIANA, *Matrimonio e famiglia oggi in Italia*, Rim, 1969., 16.

³⁸ Pob, 16.

³⁹ Usp. Pob, 7.

Bračna duhovnost označena je životom udvoje i utjelovljena je u antropološku stvarnost muškarca i žene. Ovakva duhovnost bračnih drugova, koja otkriva, vrednuje i živi nadnaravnost naravnih datosti bračnog i obiteljskog života, nije shvaćena kao »život duše« pojedinih osoba u braku, nego u smislu biblijskog govora o »životu prema Duhu« (usp. Gal 5, 25) i upravo kao takva izražava značenje koje Bog pridaje braku u povijesti spasenja.

Život udvoje postaje način spašenosti u Kristu te put posvećenja kršćanskih supružnika. Prvotna askeza (težnja za postizanjem savršenosti i napor uzdizanja k Bogu kroz žrtvu i pokoru) supružnika, prema tome, ide za nadilaženjem svega onoga što ih udaljava jedno od drugoga, teži iskrenom samoprijegornom praštanju te zauzetom traženju novih putova dijaloga i uzajamnoga približavanja, osobito u trenucima međusobnog nerazumijevanja.

Svoje predanje bračnom drugu kao Kristu supružnici hrane, produbljuju i obnavljaju na osobit način nedjeljnim slavljenjem Kristova vazmenog otajstva. Iz novog saveza Krista i Crkve izranja i ženidbeni savez kršćanskih supružnika i u tom se savezu trajno obnavlja i učvršćuje. U euharistijskome slavlju, prinosom kruha i vina, kršćanski supružnici snagom primljenih sakramenata, kao krsni svećenici, prinosе svoju bračnu ljubav i vlastita tijela, uključujući i svoje nedostatke i slabosti; donose i svoje zajedništvo, sve članove svoje obitelji, obiteljske radosti, nade i strepnje, sve svoje potrebe – svoj svagdanji život. Prinosе i svoj rad. Prinosе nasiljem, ratom i pohlepnom egoizmom uništeno gospodarstvo; prinosе svoju egzistencijalnu ugroženost koja dolazi od neredovite i nedostatne plaće, a mnogi i svoju ljudsku poniženost zbog nemogućnosti da ostvare jedno od temeljnih ljudskih prava – pravo na rad. Prinosе probleme društva pogodjenog egoizmom koji uzrokuje pomanjkanje solidarnosti, neodgovornost i korupciju. Prinosе robovanje, uzdisaje i porođajne boli prirode pogodene nerazboritim upravljanjem i sebičnom težnjom za profitom; prinosе poniženu prirodu, svedenu na puku robu, koja se zbog nekontroliranih zahvata ljudi i nepoštovanja zakonitosti koju je Bog Stvoritelj u nju upisao počela okretati protiv čovjeka i koja mu prijete prirodnim kataklizmama, genetskim devijacijama i različitim bolestima. Prinosе vapaj one braće i sestara te članova obitelji koji su pogođeni životnim, bračnim i obiteljskim teškoćama pali u beznade, u agresivnost, alkohol, drogu ili u druge teškoće. Prinosеći sve to u euharistijskim darovima kruha i vina, zazivaju Božju ljubav nad sva područja i sve dimenzije svojega osobnog, bračnog, obitelj-

skog i društvenog života, kako bi se po posvećujućem djelovanju Duha Svetoga očitovala otkupiteljska snaga i svetost Kristove prolivene krvi, te moć i slava uskrsne preobrazbe.

U euharistiji se, kao na svojem izvoru, bračna i obiteljska ljubav osvježava, hrani i jača, te preporođena u Kristovu otajstvu postaje kvascem civilizacije ljubavi. Zajedničko sudjelovanje na nedjeljnoj euharistiji i blagovanje euharistijskoga kruha i vina hrani i obnavlja bračnu ljubav i uzajamno bračno predanje. Hraneći se kruhom sebedarja, kršćanski supružnici postaju dionicima trojstvenog života, te bivaju zahvaćeni unutar trojstvenom ljubavlju – Duhom Svetim, te i sav svoj svakodnevni bračni i obiteljski život pretvaraju u duhovno bogoslužje, kao Bogu ugodan prinos (usp. Rim 12, 1). U euharistijskom zajedništvu s Kristom raspetim i uskrsnim kršćanski supružnici otkrivaju model i nadahnuće svoje bračne ljubavi te se ispunjavaju snagom i nadahnućem Duha Krista uskrsloga kako bi uskrsnom preobrazbom bilo zahvaćeno i sve ono što čini sastavni dio njihova osobnog, bračnog i obiteljskog, te društvenog života.

13. Euharistija je, naime, središte preobraženoga svijeta. Ona je stvorena stvarnost prožeta Duhom Svetim, stvorenje u potpunosti oslobođeno pokvarljivosti i suobličeno Kristu uskrsnomu; materija pred kojom uzdišu oni što već imaju prvine Duha, središte od kojega započinje uskrsna preobrazba, hrana i popudbina onih koji su se usmjerili prema uskrsnoj eshatološkoj stvarnosti. Euharistijski kruh i vino, snažni simboli svega ljudskog života te obiteljskog zajedništva, pripadaju stvorenoj stvarnosti koju je u potpunosti prožela snaga Kristova uskrsnuća te su već postali nova stvarnost: tijelo i krv Kristova. I kao što u euharistijskim darovima kruha i vina materijalni darovi prirode, tj. sva stvorenja bivaju preobražena te postaju Kristovo tijelo i krv, tako se i po euharistijskom zajedništvu bračnih drugova ostvaruje uskrsna preobrazba njihove bračne i obiteljske stvarnosti. Njih dvoje postaju jedno tijelo i sakrament sjedinjenja Krista i Crkve. Njihovo tjelesno sjedinjenje postaje izričajem duha i uzvišeni oblik komunikacije u kojemu se osoba daruje i prima drugu osobu kao dar od Boga. Bračno zajedništvo postaje mjestom aktualizacije i nagovještaja trojstvenog zajedništva. Rađanje postaje radosno sudjelovanje u djelu stvaranja. Bračna se ljubav oslobađa »robovanja i pokvarljivosti«, svih posljedica grijeha, te bračni drugovi, svi oni i sve ono što je s njima povezano, postaju dionicima »slobode i slave djece Božje« (usp. Rim 8, 21).

Tako bračni i obiteljski život ne samo da nije zapreka kršćaninu u zauzimanju za ostvarenje kraljevstva Božjega nego »oženio sam se« (usp.

Lk 14, 20) postaje oblikom uprisutnjenja kraljevstva Božjega i osobitim načinom sakramentalnog iskustva trojstvenog zajedništva i sudjelovanja u eshatološkoj stvarnosti kraljevstva Božjega (usp. Mt 25, 31–46; Lk 20, 26).

Svoje kršćansko poslanje bračni drugovi i kršćanska obitelj vrše snagom kraljevskoga služenja, u kojemu bračni drugovi imaju udjela – osim po sakramentu krsta i potvrde – i snagom sakramenta ženidbe. Njihova je odgovornost da traže kraljevstvo Božje na različite načine »baveći se vremenitim stvarima i uređujući ih po Bogu«⁴⁰. Kršćanski supružnici grade kraljevstvo Božje i ostvaruju svoj poziv na služenje rađanjem i odgojem djece, očitujući i svjedočeći vlastitim životom svetost i nerazrješivost ženidbenog veza, potvrđujući i postojano se boreći za pravo i dužnost roditelja da odgajaju svoju djecu u skladu s vlastitom savješću te za djelotvorno i dosljedno priznanje toga prava od drugih odgojnih čimbenika, i napokon braneći dostojanstvo i autonomiju obiteljske zajednice u društvenom životu. Oni to ostvaruju pred javnim, političkim, gospodarskim, društvenim i kulturnim subjektima. Njima pripada pravo osnivanja udruženja s ostalim obiteljima i ustanovama da bi ostvarili svoja prava i da bi se stvorili uvjeti u kojima mogu ispunjavati svoje bračno i obiteljsko poslanje.

⁴⁰ GS, 40; usp. LG, 31; CL, 36.

II.

ČOVJEK U BRAKU I OBITELJI – PUT CRKVE

14. Papa Ivan Pavao II. istaknuo je da je put Crkve čovjek. Taj je put Crkvi zacrtao sam Isus Krist svojim otajstvom utjelovljenja i otkupljenja.⁴¹ »Riječ je o svakom čovjeku u svoj neponovljivoj stvarnosti njegova bića i djelovanja, razuma i volje, savjesti i srca. Čovjek po svojoj pojedinačnoj stvarnosti (jer je 'osoba') ima vlastitu povijest duše. Čovjek u skladu s unutrašnjim otvaranjem svoga duha zajedno s tolikim i tako različitim potrebama svoga tijela, svog vremenitog postojanja (...) Čovjek u svoj istini svoga postojanja, svog osobnog, a također zajedničkog i društvenog bića – u krugu svoje obitelji, u krugu društva i tako različitih okolnosti, u okviru svoga naroda ili države ...«⁴²

Put Crkve je i čovjek u braku, čovjek u svojoj obitelji. Brak i obitelj put su na kojemu Crkva želi pratiti čovjeka, sustavnom i njemu prilagođenom pastoralnom ponudom, i to u sasvim konkretnom braku i konkretnoj obitelji. Radosti i nade, žalosti i tjeskobe, napori i krize svojih sinova i kćeri koji žive bračnim i obiteljskim životom želi učiniti i svojim te im biti blizu i pratiti ih korak po korak na njihovu putu uspostavom različitih oblika sustavne pastoralne skrbi i potpore, te ih učiniti subjektom evangelizacijskog poslanja Crkve.

Proces sazrijevanja u ljubavi

Obitelj, zasnovana i oživotvorena ljubavlju, zajednica je osoba: muža i žene, roditelja i djece te drugih članova vezanih rodbinskim vezama. Prva je zadaća obitelji vjerno živjeti stvarnost zajedništva, u trajnom naporu promicanja rasta svake od pojedinih osoba i istodobno njihova međusobnog zajedništva. A nutarnje počelo, trajna snaga, motivacija i konačni cilj

⁴¹ Usp. RH, 14.

⁴² RH, 14.

te zadaće jest ljubav.⁴³ Ostvarenje te zadaće usko je, stoga, vezano uz proces sazrijevanja i rasta u ljubavi i moguće ju je ostvariti samo postupno. Naime, brak i obitelj dinamička su stvarnost, koja je – kao i svaka druga živa stvarnost – iz svoje nutarnje zakonitosti pozvana na rast i razvoj.

Zrelost za brak uključuje:

- prihvaćanje komplementarnih razlika, što dovodi do iskustva obogaćenosti različitostima druge osobe. Tu spadaju psihološke oznake osobe drugoga spola, temperament, karakter, afektivnost, ćud, interesi, navike, način komunikacije i izricanja vlastitih osjećaja, ljestvica vrijednosti ...;
- prihvaćanje kulturnog, obiteljskog i povijesnog naslijeđa druge osobe (odgoj, kulturna razina, način shvaćanja i poimanja, religiozne vrednote, moralni i etički stavovi, prohtjevi, želje, težnje, očekivanja ...) bez očekivanja da sve te karakteristike druge osobe moraju doživjeti bitne promjene;
- prihvaćanje druge osobe u njezinoj neponovljivoj originalnosti i onakvom kakva ona jest te pozitivno vrednovanje specifičnosti druge osobe. Samo u tom slučaju jedna se osoba može otvoriti i pokloniti drugoj u svojoj jedinstvenosti i neponovljivosti, bez straha da neće biti prihvatelna i bez potrebe lažnoga prilagođavanja.

15. Pravo i cjelovito zajedništvo uspostavlja se među kršćanskim bračnim drugovima snagom ženidbene privole, po kojoj njihova ljubav biva uzeta u božansku ljubav.⁴⁴ Ono ima svoje korijene »u prirodnom dopunjavanju muža i žene, a hrani se osobnom spremnošću bračnih drugova da dijele cjelovitost svojega životnog nauma, sve što imaju i što jesu: stoga je takvo zajedništvo plod i znak dubokog ljudskog zahtjeva. No, u Kristu Gospodinu, Bog prihvaća taj zahtjev, potvrđuje ga, pročišćuje i uzdiže privodeći ga sakramentom ženidbe njegovu savršenstvu: Duh Sveti izliven u sakramentalnom slavlju pruža kršćanskim supružnicima dar novoga zajedništva (...). Dar Duha je za kršćanske supružnike životno pravilo, a ujedno poticaj da svednevice napreduju prema uvijek sve bogatijem jedinstvu na svim razinama – tijelâ, značaja, srdaca, umova i volja, duša – objavljujući tako Cr-

⁴³ Usp. FC, 18.

⁴⁴ Usp. FC, 19.

kvi i svijetu novo zajedništvo ljubavi darovano Kristovom milošću.⁴⁵ Ta je ljubav umijeće i radost darivanja. Darivanje u ljubavi, naime, usređuje više nego primanje, jer ono ne lišava od nečega, nego usređuje darovatelja.

Bračna ljubav uključuje:

- sposobnost izlaska iz sebe i iz svijeta vlastitih očekivanja, tj. sposobnost odricanja od vlastitih prohtjeva te otvorenost i osjetljivost za drugu osobu, za njezina očekivanja i potrebe, odnosno ljubav uključuje traženje vlastite radosti u radosti drugoga;
- sposobnost empatije, odnosno sposobnost izlaska iz vlastitog kuta promatranja stvarnosti, sposobnost staviti se u situaciju i u položaj druge osobe te stvarnost promatrati i iz njezine perspektive;
- sposobnost velikodušnog darivanja bez očekivanja uzdarja;
- sposobnost solidarnosti s drugom osobom, i to tako da se osoba koja se solidarno daruje zbog toga ne osjeća 'spasiteljem' osobe kojoj se daruje, niti očekuje zahvalnost zbog toga;
- sposobnost žrtve, koja se sastoji u odricanju od vlastitih prohtjeva i uključuje trud i napor da bi se usrećilo drugoga;
- vjernost koja se ne da poljuljati čak i u slučaju nevjere druge strane;
- sposobnost velikodušnoga praštanja i traženja olakotnih okolnosti za partnera koji nas je uvrijedio: »Oče, oprosti im jer ne znaju što čine« (Lk 23, 34).

Bračni par nalazi se u stanju trajnoga hoda prema ostvarenju nabrojeh oznaka ljubavi te vrednota i zadaća sakramentalne kršćanske ženidbe. Crkva je pozvana sustavnom i domišljenom pastoralnom ponudom te svojim djelovanjem poštovati hod svakoga braka i hod svake obitelji slijedeći ih »korak po korak u različitim etapama« njihova života i to prožeta sviješću da »evangelizacija u budućnosti velikim dijelom ovisi o kućnoj Crkvi«.⁴⁶

⁴⁵ Usp. FC, 19.

⁴⁶ Usp. FC, 65.

Uzvišenost i vrijednost života

16. »Misterij čovjeka postaje doista jasan jedino u misteriju utjelovljene Riječi.«⁴⁷ Ljubav kojom Otac rađa Sina jest i stvoriteljska ljubav po kojoj je stvoren čitav svijet (usp. Iv 1, 3. 10; Ef 1, 3–14; 1 Kor 8, 6). »I vidje Bog da je dobro« (Post 1). Mjera Očeve ljubavi prema stvorenju jest Sin. Čovjek, stvoren na sliku Božju, tj. na sliku Sina koji se imao utjeloviti (usp. Kol 1, 15–18)⁴⁸, jedino je mjesto Božje prisutnosti na zemlji. On je slika Božja (usp. Post 1, 26–27). »I vidje Bog sve što je učinio, i bijaše veoma dobro« (Post 1, 31). Čovjek je kruna stvaranja, slava se Božja odsijeva na njegovu licu⁴⁹, a cjelokupna stvorena stvarnost stvorena je kao njegov životni ambijent, za njega. Čovjek pripada stvorenom svijetu i zajedno s njim dijeli dostojanstvo stvorenja. U prirodi prepoznaje svoj životni prostor što mu ga je podario Stvoritelj. Uređujući ga i podlažući ga sebi (usp. Post 1, 28; 2, 15) čovjek nastavlja Božje djelo stvaranja i očovječuje ovaj svijet. No, stvorenja nisu prepuštena njegovoj samovolji. Čovjek nije apsolutni gospodar nad drugim stvorenjima u prirodi. U zakonitostima prirode on otkriva Božju moć i mudrost te poruku Božje riječi upućenu njemu s obzirom na ostala stvorenja (usp. Ps 19; Sir 17, 8). Ta poruka Božje riječi, koju čovjek kao jeku sluša u prirodi, postaje norma i njegova djelovanja i odnosa prema stvorenjima. S jedne strane, kao glasnogovornik i svećenik stvorene stvarnosti, pozvan je oslušivati prirodu i u njezino ime biti sugovornik Božji. S druge strane, ujedinjujući se s glasom stvorenja koja pjevaju hvalu Bogu, čovjek istodobno, svojim pristupom i svjedočanstvom, postaje proročki glas te navjestitelj Božje ljubavi prema stvorenjima. Stvaralačkim zauzimanjem, radom i služenjem potvrđuje svoje kraljevsko dostojanstvo osobe stvorene na sliku Božju.⁵⁰ Samo je čovjek slava Božja.⁵¹ Svojim utjelovljenjem Krist je u sebi ujediniio stvorenu stvarnost označenu posljedicama grijeha i dao je novo dostojanstvo ljudskom životu te ga posvetio, uključujući i sve ono što čini sastavni dio ljudskog života. Djelom svoga spasenja, ostvarenim u pashalnom otajstvu, pokazao

⁴⁷ GS, 22.

⁴⁸ Usp. GS, 22.

⁴⁹ Usp. EV, 35.

⁵⁰ Usp. GS, 12; EV, 35.

⁵¹ »Slava je Božja, živi čovjek« (Irenej, *Adversus haeresis*, IV, 20, 7).

je što Bog misli o čovjeku i koliko mu je stalo do čovjeka, te je čovjeka i stvorenu stvarnost u koju je uronjen oslobodio »robovanja pokvarljivosti da sudjeluje u slobodi i slavi djece Božje« (usp. Rim 8, 21). On, savršeni i pravi Bog, objavio se i kao savršeni čovjek (usp. Ef 4, 13); utjelovljeni Sin Božji predstavlja potpuno ostvarenje Božjega nauma o čovjeku, a potpuno suobličenje Kristu uskrsnom i proslavljenom cilj je cjelokupnoga ljudskoga hoda (usp. Rim 8, 28–30; Fil 3, 21). Potpunu istinu o dostojanstvu i o vrijednosti vlastitog života čovjek tako spoznaje samo iz riječi, djela te same osobe Isusa Krista. »Došao sam da život imaju, u izobilju da ga imaju« (Iv 10, 10).

Čovjek sudjeluje u gospodstvu Božjemu po posebnoj odgovornosti za ljudski život i služeći ljudskom životu, te radujući se originalnosti i nezamjenjivom doprinosu svake ljudske osobe. A upravo je obitelj zajedništvo i zajednica osoba koja u ljubavi pronalazi »izvor i neprestani poticaj da prihvaća, poštuje i razvija svakoga od svojih članova u njihovu uzvišenom dostojanstvu osoba«.⁵²

Dostojanstvo žene

17. Vrednovanje dostojanstva žene i njezina poziva u Crkvi i u svijetu postao je jedan od znakova našega vremena. Čovjek, po Stvoriteljevu promislu, postoji samo kao žena ili kao muškarac. Oboje su slika Božja u istoj mjeri, no svatko na svoj način, u skladu sa svojim antropološkim datostima. »Osobne mogućnosti ženskog bića očito nisu skromnije od mogućnosti muškog bića; one su samo drukčije.«⁵³ Žena je darovana muškarcu i on svoj vlastiti identitet otkriva u potpunosti u susretu sa ženom, koja je drukčija osoba iste ljudske naravi. U srcu spasenjskog događaja nalazi se žena: »Evo, začet ćeš i roditi sina i nadjenut ćeš mu ime Isus. On će biti velik i zvat će se Sin Svevišnjega« (Lk 1, 31–32).⁵⁴ Žena je predstavica i prauzor cijelog čovječanstva: prauzor ljudske naravi vlastite svim ljudima, muževima i ženama i to po onome što je njoj vlastito kao ženi, po onome što je tipično žensko.⁵⁵ Čovjek ne može, naime, naći sebe »osim po iskrenom

⁵² Usp. FC, 22.

⁵³ FC, 10.

⁵⁴ Usp. MD, 3.

⁵⁵ Usp. MD, 5. 25.

darivanju samog sebe».⁵⁶ »Velika mi djela učini Svesilni« (Lk 1, 49): »to je otkriće čitavog bogatstva, svih onih mogućnosti ženskog bića, sva od vječnosti darovana vlastitost 'žene', kakvu ju je Bog zamislio, kao samostalnu osobu, koja sebe pronalazi 'iskrenim darivanjem'«. ⁵⁷ U ženi se odsijeva i otajstvo Crkve, Kristove zaručnice.⁵⁸ Darivanje žene mužu pretače se u novi oblik samodarivanja: majčinstvo. Ono se uklapa u osobnu psihofizičku strukturu žene. Stoga, upravo po toj spremnosti na iskreno sebedarje žena savršeno pronalazi samu sebe. Majčinstvo uključuje i posebno zajedništvo žene s tajnom života koja dozrijeva u njezinu krilu. Taj neponovljiv način dodira s darom i tajnom života rađa i svojevrsni odnos žene ne samo prema vlastitu djetetu nego, jednostavno, prema čovjeku kao takvom i taj odnos prožima čitavo njezino biće. Njoj je Bog na poseban način povjerio čovjeka⁵⁹, te je obdario usmjerenošću prema drugoj osobi, intuitivnošću, emotivnošću, osjetljivošću za potrebe druge osobe i sposobnošću potpunoga predanja u ljubavi. Upravo po tome ona je odgojiteljica čovjeka i samoprijegorna služiteljica životu, na osobit način uključena u kraljevsko služenje Crkve, u kojemu ima osobitu prednost i pred svojim mužem te svojom ženstvenošću sasvim eminentno sudjeluje u ostvarenju trostruke zadaće Crkve.⁶⁰ U ženi su usađeni prvi korijeni poretka ljubavi, koji pripada samom intimnom životu trojedinog Boga.⁶¹ U intimnom Božjem životu Duh Sveti osobno je utjelovljenje ljubavi. On je nestvoreni dar stvorenim osobama. Taj je poredak ljubavi usko vezan uz dostojanstvo, poziv i poslanje žene, te je žena po svojem identitetu proročki navještaj Božje ljubavi, sjedinjenja s Duhom Svetim i njegova izlivanje u srce čovječje (usp. Rim 5, 5).⁶² Zahvaljujući tim svojim ženskim karakteristikama, žena

⁵⁶ Usp. GS, 24; MD, 10.

⁵⁷ MD, 10. 24.

⁵⁸ Usp. MD, 23–25. 27.

⁵⁹ »U svijesti o povjerenosti joj zadaći žena postaje jaka jer joj je Bog 'povjerio čovjeka', jaka uvijek i svuda ...« (usp. MD, 30).

⁶⁰ Usp. MD, 18. 30.

⁶¹ »Na čvrstim temeljima Božjega plana žena je ona kojoj su usađeni prvi korijeni poretka ljubavi na svijetu stvorenih ljudskih osoba. Poredak ljubavi pripada samom intimnom Božjem životu, životu Božjeg Trojstva. (...) Dostojanstvo žene određuje poredak ljubavi, koji je u biti poredak pravdnosti i ljubavi i ljubavi prema bližnjemu« (usp. MD, 29).

⁶² Usp. MD, 29–30.

je na osobit način obdarena osjetljivošću za transcendenciju, uporište je općeljudske duhovnosti te je otvorena za Božju objavu i obdarena dodatnom budnošću i predanjem Bogu.

Upravo je radi toga potreban i veći doprinos žene kao žene u društvenom i u crkvenom životu. Udaljivši ženu iz društvenog života, čovječanstvo se lišilo njezina utjecaja i doprinosa koji može dati samo ona. Razvoj zapadne civilizacije označen je, stoga, poremećenim ljudskim odnosima, neuravnoteženošću i pomanjkanjem duha, hladnoćom i nedostatkom srca, a unatoč rastućem blagostanju smanjuju se kakvoća života, stupanj solidarnosti te razina društvene skrbi za marginalizirane, ugrožene, bolesne i slabe.

18. No istodobno i »rad majke u kući mora biti priznat i poštovan zbog njegova značenja za obitelj i društvo«. ⁶³ Potrebno je u tom kontekstu upozoriti na nestabilnost, pa čak i na negativan trend društvene i zakonodavne zaštite te sveobuhvatnije potpore ženi i majci, što nije uzrokovano samo ekonomskim teškoćama u hrvatskom društvu nego i upitnim odnosom prema ženi i doprinosom što ga može dati samo ona. Osobito je opasno kad se zakonsko, ekonomsko i socijalno smanjenje potpore majčinstvu te pomanjkanje vrednovanja ženina rada u obitelji i njezina doprinosa za obitelj i društvo kroz prisutnost i rad u kući pokušava interpretirati kao napredna emancipacija žene. Nedopustivo je da se svako zauzimanje za društvenu potporu ženama koje žele pridonositi obitelji i društvu svojom prisutnošću, odgojem i radom u kući te zauzimanje za poštovanje već izglasovanih zakonskih prava žene i majke ⁶⁴ ili za njihovo proširenje proglašava konzervativnim i nazadnim.

Otvaranjem prostora suodgovornosti ženi koja iskreno ljubi i vrednuje svoju ženstvenost, vrednovanjem njezina specifično ženskog doprinosa u različitim područjima crkvenog i društvenog života i većom osjetljivošću pri postavljanju kriterija za profesionalno napredovanje žene zasigurno će rasti i duh evanđeoske ljubavi i slobode na svim područjima života te će se

⁶³ *Povelja o pravima obitelji* od Svete Stolice predložena svim osobama, ustanovama i predstavnicima vlasti nadležnima za poslanje obitelji u suvremenom svijetu, Kršćanska sadašnjost (Dokumenti 68), Zagreb, 1990., članak 10, b.

⁶⁴ Usp. Ministarstvo razvitka i obnove Republike Hrvatske, *Nacionalni program demografske obnove*, što ga je Hrvatski državni sabor jednoglasno usvojio 18. siječnja 1996. godine.

takav pristup ženi pokazati kao najperspektivniji oblik ulaganja u vlastitu budućnost.

Dostojanstvo muškarca

Unutar zajedništva bračne i obiteljske zajednice muškarac je pozvan da živi svoj dar i ulogu supruga i oca. I žena također u susretu s njim i uz njegovu pomoć (usp. Post 2, 18. 20) otkriva svoj vlastiti identitet i bogatstvo svojega ženskog bića. Za muža su ljubav prema supruzi i prema djeci prirodni put koji vodi razumijevanju i ostvarenju njegove muževnosti i očinstva. Svojoj supruzi i djeci on uprisutnjuje Krista zaručnika Crkve i pozvan je svjedočiti im Kristovu otkupiteljsku ljubav.⁶⁵ »Upravo jer je božanska ljubav Krista, ljubav zaručnika, ona postaje uzor i primjer svakoj ljudskoj ljubavi, ali napose ljubavi muškarca.«⁶⁶ No, dok svojoj obitelji ljubavlju i predanjem svjedoči Kristovu otkupiteljsku ljubav, i on sam istodobno, i prije svega, zajedno s njima pripada Crkvi – zaručnici te je pozvan zajedno s njom (sa sveopćom i sa svojom kućnom Crkvom) na vjerničko prijanjanje uz Krista zaručnika Crkve, kako bi i njegovo predanje obitelji moglo uroditi potpunim predanjem i sebedarjem vlastite osobe.

Danas, u vrijeme porasta broja razorenih obitelji (bilo zbog raspadanja brakova bilo zbog bolnih posljedica neposrednih ratnih stradanja kojima su izloženiji bili muškarci) i porasta broja samohranih majki te povećane odsutnosti muškarca iz obitelji, mora se upozoriti na psihološke i čudoredne poremećaje i patogene posljedice očeve odsutnosti iz obitelji te pomankanja njegova doprinosa u odgoju djece. Potrebno je istodobno istaknuti važnost njegova partnerskog odnosa i potpore za ženu i za stabilnost njihove bračne veze, njegova sudjelovanja i doprinosa u odgoju djece, u izgradnji obiteljskog zajedništva te potreba istinskoga društvenog vrednovanja mjesta, uloge i doprinosa muškarca kao muža i oca.

Rastući u obitelji, djeca uče o posebnostima muškog i ženskog spola i usvajaju heteroseksualne danosti ljudskog, bračnog i obiteljskog života. Otac nije i ne smije biti odgovoran samo za začecje i materijalno uzdržavanje djeteta, nego je odgovoran i za njegov cjelokupni razvoj. Očinstvo je njegov životni zadatak, kreativni čin u kojemu on sudjeluje od početka do kraja. Za pravilan odgoj i razvoj djeteta nije dostatna samo majka. I otac je

⁶⁵ Usp. MD, 25–26.

⁶⁶ MD, 25.

punopravni i ravnopravni roditelj djeteta kao i majka. No, to ne znači preuzimanje majčinskih funkcija, nego ravnopravno i suodgovorno sudjelovanje oca u roditeljskom odgoju baš kao muškarca i oca. I otac se emocionalno daje djetetu, ali kao muškarac, obdaren drugim i drukčijim, muževnim oznakama i danostima svojega bića, no jednako potrebnima za normalan razvoj djeteta kao što je to potrebna ženstvenost majke. Samo ravnopravno i partnersko roditeljstvo, s jednakim udjelom očinstva i majčinstva, uz usporedno održavanje i bračnog partnerstva roditelja, omogućuje ostvarivanje osnovnih ciljeva odgoja i razvoja djeteta unutar obitelji.

Dostojanstvo djeteta

19. Bog Stvoritelj u život doziva svakog čovjeka »radi njega samoga«. ⁶⁷ »Prije nego što te oblikovah u majčinoj utrobi, ja te znadoh; prije nego iz krila majčina izađe, ja te posvetih« (Jr 1, 5). Svaki je čovjek od prvoga trenutka začeca u naumu Božjemu. Svako dijete, osim toga što je plod ljubavi između oca i majke, prije svega plod je Božje stvoriteljske namisli i Božji dar roditeljima. U svakog čovjeka Bog je položio nešto od svojega božanskoga života i svaki čovjek u svojem biću nosi upisanu usmjerenost prema Isusu Kristu kao svojoj punini. »Adam, prvi čovjek, bio je, naime, slika onoga koji je imao doći, Krista Gospodina. Krist, novi Adam, objavljujući otajstvo Oca i njegove ljubavi potpuno otkriva i čovjeka njemu samome te mu objavljuje uzvišenost njegova poziva. (...) Utjelovljenjem se naime Sin Božji na neki način sjedinio sa svakim čovjekom.« ⁶⁸ »U Božiću je otkriven i puni smisao svakog ljudskog rođenja i mesijanska se radost pojavljuje tako temeljem i ispunjenjem radosti svakog djeteta koje se rađa.« ⁶⁹

Djeca su proljeće života i budućnost domovine i svijeta. Stoga nijedna država niti politički sustav ne mogu sanjati o svojoj budućnosti, a da u središtu njihova interesa nisu briga za djecu i svekolika podrška i pomoć roditeljima u rađanju i odgoju djece, a osobito obiteljima s više djece i dodatni oblici skrbi za djecu koja žive u nesređenim obiteljskim prilikama ili izvan obitelji. Briga za dijete od prvog trenutka njegova začeca, tijekom njegova

⁶⁷ Usp. GS, 24.

⁶⁸ GS, 22.

⁶⁹ EV, 1.

djetinjstva i mladenaštva, »prvotni je i temeljni način provjere odnosa čovjeka prema čovjeku.«⁷⁰

»Prihvatanje, ljubav, poštovanje, mnogostruko i jedinstveno služenje – materijalno, čuvstveno odgojno, duhovno – prema svakom djetetu koje dolazi na svijet moraju uvijek biti raspoznatljiv i nezastariv znak kršćana, osobito kršćanskih obitelji. Tako dok djeca budu mogla rasti 'u mudrosti, dobi i milosti kod Boga i ljudi' (Lk 2, 52), ona će dati svoj dragocjeni prilog izgradnji obiteljske zajednice i samome posvećenju roditelja.«⁷¹

Potrebno je ovdje upozoriti na teškoće s kojima se susreću nadolazeći naraštaji djece i mladih: zbog poteškoća u društvenom ozračju, djeci se ne posreduju radost življenja i povjerenje u život i u druge ljude, nego se na mlade naraštaje sve češće prenose malodušnost, ravnodušnost, strah pred budućnošću te nepovjerenje i sumnjičavost u odnosu prema drugim ljudima. U mnogim slučajevima roditelji žele osigurati svojoj djeci materijalnu sigurnost te zbog toga svoju djecu lišavaju kudikamo većega blaga od osigurane materijalne egzistencije: lišavaju ih braće i sestara. Odrastajući bez braće i sestara, djeca ne uspijevaju usvojiti tako važne društvene kreposti (osjećaj za potrebe druge osobe, altruizam, sposobnost dijeljenja dobara, solidarnost, praštanje itd.) koje su preduvjet kasnijega bračnog sklada i obiteljskog zajedništva. Roditelji ih na taj način istodobno lišavaju i naravne potpore i solidarnosti koja dolazi od braće i sestara i u odrasloj životnoj dobi. Blagodati i vrednota skladnoga obiteljskog života te roditeljske ljubavi i pažnje lišena su i djeca iz sve brojnijih razorenih te neuspjelih brakova, koja se istodobno suočavaju i s brojnim opterećenjima koja će ih pratiti kroz čitav život, od kojih je osnovno 'nevjerica u mogućnost uspjeloga braka'. Također i permisivan odgoj, koji pred djecu i mlade ne postavlja zahtjeve i odgovornost, stvara slabe osobnosti. Sve to može imati i veoma teške posljedice: širenje ovisnosti među mladima, apsolutiziranje moralne autonomije pojedinca i odbacivanje svakog autoriteta, destruktivnost, širenje sotonizma i drugih okultnih praksi, porast broja samoubojstava itd.

Ističemo da su ponajprije roditelji dužni poštovati prava svoje djece i da su dužni osigurati im takve obiteljske uvjete u kojima će djeca upiti radost življenja te osnovne ljudske i kršćanske kreposti i tako se pripremiti za izazove života. Roditelji to osiguravaju ponajprije međusobnim poštovanjem, oživotvorenjem evanđeoskih vrednota u vlastitome bračnom ži-

⁷⁰ Usp. FC, 26.

⁷¹ FC, 26.

votu te izgradnjom obiteljskog i kršćanskog zajedništva. Društvena zajednica pozvana je svojim zakonodavstvom, kulturnim i društvenim programima, odgojnim ponudama, mjerama socijalne zaštite i na druge načine ustrajno i hrabro graditi civilizaciju ljubavi te njegovati kulturu života u kojoj će se poštovati dostojanstvo svakog, pa i nerođenog, djeteta i mladog čovjeka te tako stvarati ozračje koje će pomagati obitelj u ostvarenju njezinih zadaća i poslanja. Crkva je također pozvana dosljednost poučavanja povezivati sa snagom svjedočenja. Dostojanstvo djece i mladih ona štiti kvalitetom svoje pastoralne ponude za njih, otvaranjem prostora i struktura njihovu entuzijazmu te poštovanjem njihova profetizma, tako da njihov polet bude trajno nadahnuće Crkvi i izazov njezinoj institucionalnoj smirenosti, kako ne bi ostala tek stara Crkva i postala Crkva za stare.

Dostojanstvo starije osobe

20. »Ustani pred sijedom glavom; poštuj lice starca« (Lev 19, 32). Starost je pogodno vrijeme za konačno ispunjenje ljudskoga života. Prema Božjoj nakani o čovjeku, ona je vrijeme snažne težnje za shvaćanjem životnoga smisla te za stjecanje »mudrosti srca«. Staračka dob razdoblje je životne zrelosti i mudrosti te izraz osobitoga Božjeg blagoslova. Životna je posebnost starijih osoba u integraciji ukupnoga životnog iskustva i događanja kvalitetnog pounutrašnjenja, tj. vraćanja sebi i stečenomu unutrašnjem bogatstvu. Starije osobe unose u obiteljski život toplinu, stabilnost, zrelost i osjećajnost te pomažu u usmjerenju prema trajnim vrijednostima. »Starije osobe pomažu da sva zemaljska zbivanja primamo s više mudrosti, jer su ih mijene kojima su prošle obdarile nadom i zrelošću. One su čuvarice zajedničkoga sjećanja i stoga su povlaštene tumači cjelokupnosti zajedničkih vrijednosti i ideala koji reguliraju društveni život i njime upravljaju. Isključiti ih značilo bi, u ime nekoga moderniteta bez pamćenja, odbaciti prošlost u kojoj se ukorjenjuje sadašnjost. Svojim iskustvom i zrelošću starije osobe sposobne su pružiti mladeži dragocjene savjete i pouke. U tome pogledu aspekti krhkosti čovječanstva, koji su razvidnije povezani sa starošću, tvore poziv na međuovisnost i nužnu solidarnost, koje sjedinjuje naraštaje, jer svatko od nas treba drugoga, obogaćujući se darovima i karizmom svih ljudi.«⁷²

⁷² PSO, 10.

Živimo u društvu »uspješnih«, u kojemu su važne neposredna korisnost i proizvodnost, te stoga slabi, stari, bolesni i »neuspješni« ljudi u takvom društvu sve teže pronalaze svoje mjesto. Pod utjecajem industrijskog i urbanog razvoja mnoge su starije osobe doživjele marginalizaciju i dovedene su do neprihvatljivih oblika rubnosti, što je, s jedne strane, izvor silnih patnji za same starije osobe koje su to doživjele, a, s druge, to je istodobno i oblik životnog i duhovnog osiromašenja za obitelji i mlađe naraštaje.

Istodobno se prosječnim produljenjem života broj starijih osoba povećava. I naše, hrvatsko društvo sve više stari, tako da je svaki treći stanovnik Hrvatske u dobi iznad 60 godina. Potrebno je stoga promicati kulturu prihvaćanja i vrednovanja starosti. Stariji su naraštaji pridonijeli izgradnji naše sadašnjosti i zato zaslužuju da društvo i crkvena zajednica djelotvorno budu svjesni svojih obveza prema njima. Dužnost je, stoga, svakoga duboko humanoga društva, pa tako i obitelji, da starije osobe poštuje i voli. »Poštivanje starijih osoba nosi u sebi trostruku dužnost koju im valja iskazivati: prihvatiti ih, pomoći im i isticati njihove odlike.«⁷³

»Starije osobe imaju pravo da u krugu svoje obitelji ili, ako je to nemoguće, u prikladnim ustanovama nađu takvu sredinu u kojoj će svoju starost moći proživjeti u miru i vedrini tako da obavljaju poslove koji su spojivi s njihovom dobi i koji im omogućuju da sudjeluju u društvenom životu.«⁷⁴

Crkva je dužna i starijim osobama naviještati evanđelje, koje će njihovo srce ispuniti nutarnjom radošću i mirom. Navještaj Boga ljubavi pomoći će starijim osobama da prevladaju strah pred susretom sa smrću, a sakramentalni će im život omogućiti susret s raspetim i uskrslim Kristom te im ublažiti i osmisliti boli i patnje povezane sa staračkom dobi.

Istodobno, kao osvjedočeni kršćani koji navješćuju snagom svojega životnog iskustva, starije osobe često su prvi i nezamjenjivi svjedoci i vjeroučitelji djece i mladih. Crkva je pozvana starije osobe prihvatiti kao subjekt svojega poslanja i naviještanja, te prepoznati područja aktivnosti u kojima oni mogu djelovati kao nezamjenjivi apostoli. Takav pristup pomoći će i starijim osobama bilo u nadvladavanju bijega u prošlost bilo u nadilaženju napasti bijega od sadašnjeg zalaganja.

⁷³ PSO, 12.

⁷⁴ *Povelja o pravima obitelji* od Svete Stolice predložena svim osobama, ustanovama i predstavnicima vlasti nadležnima za poslanje obitelji u suvremenom svijetu, Kršćanska sadašnjost (Dokumenti 68), Zagreb, 1990., članak 9, c.

III.

POSLANJE OBITELJI U CRKVI I U DRUŠTVU

21. Obitelj je »kućna Crkva«⁷⁵ i ima »posebno i nezamjenjivo značenje za Crkvu i društvo«.⁷⁶

Crkva rađa i izgrađuje kršćansku obitelj. Vodeći se riječju Božjom, ona objavljuje obitelji njezinu pravu bit, smisao i poslanje. Nadalje, Crkva slavljenjem sakramenata posvećuje i učvršćuje obitelj u ljubavi, čineći je sposobnom međusobno komunicirati Gospodnju ljubav i drugima je darivati. S druge pak strane, i obitelj obogaćuje Crkvu: poslanje Crkve poslanje je i obitelji. Kao što je obitelj »spasena« zajednica, isto tako ona je i zajednica »koja spašava«,⁷⁷ po kojoj Crkva izvršava spasiteljsko Kristovo poslanje.

U izgradnji kraljevstva Božjega obitelj sudjeluje u poslanju Crkve. Naime, sa svoje strane Crkva odgaja kršćansku obitelj naviještanjem i slavljenjem sakramenata, a s druge strane sama obitelj prihvaća spasenjsko poslanje Crkve kao svoje vlastito poslanje. Obitelj »sudjeluje u proročkom, svećeničkom i kraljevskom poslanju Isusa Krista i njegove Crkve«.⁷⁸

Jednako je tako važna i uloga obitelji u društvu. Naime, budući da je obitelj »prva i životna stanica društva«,⁷⁹ ona stoji u samim temeljima društva te se može reći da ga hrani i uzdržava. U obitelji se rađaju i stasaju građani, koji su »duša i života i razvoja društva«.⁸⁰

⁷⁵ Usp. LG, 11.

⁷⁶ Usp. AA, 11.

⁷⁷ Usp. FC, 49.

⁷⁸ FC, 50.

⁷⁹ AA, 11.

⁸⁰ FC, 42.

Sudjelovanje obitelji u životu i poslanju Crkve

22. »Kršćanski bračni drugovi djelovanjem sakramenta ženidbe, kojim naznačuju i imaju dio u misteriju jedinstva i plodne ljubavi između Krista i Crkve (usp. Ef 5, 32), uzajamno se pomažu da postignu svetost u bračnom životu i u primanju i odgoju djece, i tako imaju u svojem životnom položaju i u svojem staležu svoj posebni dar u Božjem narodu (usp. 1 Kor 7, 7).«⁸¹

Obitelj, dakle, sudjeluje u izgradnji Kristove Crkve i pridonosi rastu njezine svetosti. Pozvana je svetošću svoje ustanove promicati svekoliki rast i sazrijevanje svakoga svojega člana.

U bogatoj dinamici naviještanja Radosne vijesti novim naraštajima i međusobno obitelj služi u dolasku i rastu novih života, prinosi ukupnu životnu zbilju kao žrtvu Bogu ugodnu i svjedoči divna Božja djela. Kroz iskustvo zajedništva u ozračju prisutnosti Krista uskrsloga događa se evangelizacijski proces unutar same obitelji, ali neizbježno i za druge obitelji. »Gdje su dvojica ili trojica sabrana u moje ime, tu sam i ja među njima« (Mt 18, 20).

»Obitelj kao i Crkva mora biti mjesto gdje se evanđelje prenosi i odakle ono zrači. U krilu, dakle, takve obitelji, koja je svjesna svog poslanja, svi njezini članovi evangeliziraju, a ujedno su svi evangelizirani. Ne samo da roditelji svojoj djeci prenose evanđelje, već to isto evanđelje oni mogu primiti i od njih pošto je duboko proživljeno. Obitelji evangeliziraju i mnoge druge obitelji kao i sredinu u kojoj žive.«⁸²

Navjestiteljsko poslanje obitelji

23. Obitelj je po svojoj biti ucijepljena u otajstvo Crkve. Stoga obitelj, poput Crkve treba navješćivati »silna djela Onoga koji nas iz tame pozva u svoje divno svjetlo« (1 Pt 2, 9). Kao što je Crkva zajednica koja *osluškuje Božju riječ*, tako je i obitelj zajednica koja raste u slušanju te iste riječi.

Već u pripravi za slavljenje ženidbe zaručnici se čitanjem, slušanjem i razmatranjem Božje riječi ucjepljuju u novu stvarnost koja stoji pred njima, tako da sam početak svojega bračnog života stavljaju na čvrstu stijenu Božje riječi.

⁸¹ LG, 11.

⁸² EN, 71.

U daljnjem rastu ljubavi između muža i žene, kao i u njihovoj bračnoj plodnosti i u odgoju djece Božja riječ stalno im je nadahnuće u izgrađivanju njihove obiteljske zajednice. Svaka bi kršćanska obitelj, stoga, trebala posjedovati Bibliju ili barem Novi zavjet.⁸³ Pastoralno djelovanje Crkve u svojem bi redovnom radu trebalo izgrađivati ljubav prema Božjoj riječi i promicati biblijsku kulturu.

Čitanje Božje riječi neizostavni je dio svakidašnje obiteljske molitve. Poželjno je da svagdašnje čitanje Biblije u obitelji bude nadahnuto dnevnim bogoslužjem Crkve.⁸⁴ Osobito je vrijedno obiteljsko čitanje nedjeljne službe riječi kao priprava za slavljenje dana Gospodnjega.

Riječ Božja budi i razvija kod kršćanskih supružnika i roditelja poslušnost vjere. Riječ im Božja objavljuje čudesnu novost – 'radosnu vijest' njihova bračnog i obiteljskog života, koji je po Kristu postao svet i posvećujući. Jedino, naime, prosvijetljeni Božjom riječju mogu otkriti i u radosnoj zahvalnosti diviti se onom dostojanstvu na koje je Bog htio uzdignuti brak i obitelj, učinivši ih znakom i mjestom saveza ljubavi između Boga i ljudi, između Isusa Krista i Crkve, njegove Zaručnice.⁸⁵

Redovito čitanje i oslušivanje Božje poruke unutar bračnog i obiteljskog života vodi i njezinu ozbiljnom prihvaćanju te ona postaje nadahnućem *svjedočkog naviještanja*. Obitelj ne može živjeti s Božjom riječju a da samim time ne bude i navjestiteljica radosne poruke spasenja. Svaki član obitelji i obitelj u cjelini svjedoče ponajprije onim što jesu.⁸⁶ Svjedočko naviještanje očituje se kao dosljednost u svjedočenju bračne vjernosti i nerazrješivosti, u ljubavi prema životu, u zračenju radosti i ljubavi, u sigurnosti kršćanske nade⁸⁷, u savjesnom pristupu i u poletnom oduševljenju u profesionalnom životu – u solidnosti kršćanskog života.

⁸³ Odlučujući se godine 1990. za »biblijsku korizmu«, Biskupska konferencija Jugoslavije na proljetnom zasjedanju 1990. u priopćenju za tisak preporučuje »da se što većem broju vjernika omogući nabava i čitanje Sv. pisma, napose evanđelja«. Usp. VBDS 1 (1991.), str. 4.

⁸⁴ Tome pridonose i kalendari u kojima su, među ostalim, naznačena dnevna liturgijska čitanja. Hvalevrijedno je što i neki kršćanski časopisi redovito donose naznake dnevnih misnih čitanja (npr. »Glas Koncila«, »Živo vrelo« ...).

⁸⁵ FC, 51.

⁸⁶ Usp. FC, 17.

⁸⁷ Usp. FC, 52.

Kršćanska obitelj osjeća se također obveznom konstruktivno sudjelovati u stvaranju bračne i obiteljske politike te u procesu stvaranja bračnog i obiteljskog zakonodavstva. Istodobno se mora čuti njezin proročki glas i s obzirom na pozitivne i negativne društvene pojave, osobito one koje utječu na vrednote bračnog i obiteljskog života, na odgoj i na stvaranje javnoga mnijenja preko sredstava društvenoga priopćavanja. Svjedočki navještaj i solidaran proročki glas kršćanske obitelji potreban je napose obiteljima u krizi, rastavljenima, rastavljenima i ponovno oženjenima, nezaposlenima i obiteljima u materijalnoj oskudici, obiteljima s djecom s poteškoćama u razvoju te djeci bez roditelja.

24. Svjedočki navještaj supružnika očituje se ponajprije u kršćanskom odgoju vlastite djece. Osnovna roditeljska karizma jest upravo karizma kršćanskog odgoja vlastite djece. Roditelji su svojoj djeci prvi odgojitelji i prenositelji vjere. Riječju i primjerom odgajaju ih za kršćanski život i svjedočenje, razborito im pomažu pri izboru njihova zvanja, te su s radošću otvoreni i za crkveno zvanje svoje djece.⁸⁸ Obiteljsko vjersko iskustvo i navještaj (obiteljska kateheza) prethode i župnoj katehezi i prate je. Koristi se bogoslužnim znakovima i molitvama prilagođenima dobi djece. Vjerski odgoj i kateheza djece imaju osobito značenje kada djeca dođu u mladenačku dob, u kojoj mlada osoba u pitanje stavlja sve, pa tako i kršćanske vrijednosti.⁸⁹

U cjelovitoj kršćanskoj inicijaciji djece i mladih obiteljsku katehezu komplementarno nadopunjuju i župna kateheza i školski vjeronauk. Prema tome, kršćanski roditelji vode brigu da njihova djeca redovito sudjeluju i u župnoj katehezi te da se upisuju na školski vjeronauk.⁹⁰ U kršćanskom odgoju roditeljima, naime, trebaju pomagati i crkvene i društvene ustanove, ali to nipošto ne znači da prvotnu odgovornost kršćanskog odgoja preuzima župa, škola ili koja druga ustanova.⁹¹

Sve nabrojeno što kršćanski bračni drugovi i roditelji čine u navjestiteljskom poslanju u vlastitoj obitelji, za druge obitelji te u društvu, bitno je

⁸⁸ Usp. AA, 11.

⁸⁹ Usp. FC, 53.

⁹⁰ Usp. *Pismo hrvatskih biskupa o župnoj katehezi ...*

⁹¹ Usp. CT, str. 68.

crkvena služba. Ili, još bolje, sve to »ulazi u okvir čitave Crkve kao zajednice koja je evangelizirana i koja evangelizira.«⁹²

Budući da je služba evangelizacije koju ostvaruje obitelj ukorijenjena u jedinstveno poslanje Crkve i proizlazi iz njega, kršćanska se obitelj uključuje i u navjestiteljsko poslanje Crkve unutar župne zajednice. To čini sudjelovanjem u zajedničkom proučavanju i slušanju Božje riječi, doprinosom u vjerskom odgoju djece i mladih u župi, u pripravi za ženidbu, u obiteljskim seminarima te općenito u obiteljskom apostolatu, u služenju potrebitima te sudjelovanjem u strukturama crkvene suodgovornosti. Obitelj tako svakim danom sve više postaje zajednica koja vjeruje i evangelizira.⁹³

Gospodinov poziv: »Pođite po svem svijetu, propovijedajte evanđelje svemu stvorenju« (Mk 16, 15), odnosi se i na kršćansku obitelj. U našem, hrvatskom društvu, koje postaje sve više sekularizirano i raskršćanjeno, osobitu važnost ima i izričiti navještaj udaljenima od Crkve, onima koji imaju pogrešnu sliku o Bogu i različitim tražiteljima Boga.

Vjera u Isusa Krista i blagovjesničko poslanje kršćanske obitelji posjeduju katolički misionarski duh. »Sakrament ženidbe, koji preuzima i iznova nudi zadaću, ukorijenjenu u krštenju i potvrdi, da brani i širi vjeru, čini kršćanske bračne drugove i roditelje svjedocima Krista 'do kraja zemlje' (Dj 1, 8), pravim 'misionarima' ljubavi i života.«⁹⁴ Stoga će se među kršćanski zauzetim bračnim parovima i obiteljima također naći i spremnih za odlazak u misije na određeno vrijeme gdje će i na novi način djelom i riječju svjedočiti svoju opredijeljenost za Krista.⁹⁵

Svećenička zadaća obitelji

25. »Crkva, zajednica koja vjeruje i evangelizira, također je i svećenički narod, to jest narod obasut dostojanstvom i moći Krista, vrhovnog svećenika novoga i vječnoga Saveza. I kršćanska je obitelj ucijepljena u Crkvu, svećenički narod.«⁹⁶ Obitelj je »kućno svetište Crkve«⁹⁷, a bračni su dru-

⁹² FC, 53; usp. EN, 71.

⁹³ Usp. FC, 51.

⁹⁴ FC, 54.

⁹⁵ Usp. FC, 54

⁹⁶ FC, 55.

⁹⁷ Usp. AA, 11.

govi jedno drugomu i vlastitoj djeci 'svećenici'. »Zapravo, krsno je svećeništvo vjernika, življeno u ženidbi – sakramentu, za bračne drugove i obitelj temelj svećeničkog poziva i poslanja kojim se njihov svakidašnji život preobražava u 'žrtvu duhovnu, ugodnu Bogu po Isusu Kristu' (1 Pt 2, 5).«⁹⁸ »Sva njihova djela, molitve i apostolski pothvati, bračni i obiteljski život, svagdanji rad, odmor duha i tijela, ako se vrše u Duhu, dapače i tegobe života, ako se strpljivo podnose, postaju duhovne žrtve ugodne Bogu po Isusu Kristu koje se u služenju Euharistije pobožno prinose Ocu s prinosom Gospodinova Tijela.«⁹⁹

Sakrament ženidbe trajna je stvarnost te iz njega za bračne drugove proizlaze dar i stalna obveza svednevice živjeti svetost. Isto tako iz istog sakramenta proizlazi i obveza da svoj život preobražavaju u neprestanu duhovnu žrtvu.¹⁰⁰ Sav njihov bračni i obiteljski život produžetak je, naime, i konkretizacija poslanja primljenog po sakramentima krsta, potvrde i ženidbe.¹⁰¹ Posvećivanje života bračnih drugova i svih članova obitelji događa se po dinamici ostvarivanja dara ženidbenog poziva i zakonitosti sakramenta ženidbe, a bračni i obiteljski život istodobno se pretvaraju u trajno slavljenje Boga.

Kršćanska je ženidba posadašnjenje saveza između Krista i Crkve, koji je zapečaćen krvlju Kristova križa, a ponazočuje se i ostvaruje u slavlju euharistije. »Kršćanski supružnici nalaze stoga u euharistiji izvor iz kojega ključa i iznutra se oblikuje te trajno oživljava njihov bračni savez.«¹⁰² Svoj bračni i obiteljski život hrane djelatnim sudjelovanjem u sakramentima euharistije i pokore. Svetošću svoga života i snagom Kristovih sakramenata posvećuju i jedno drugo i svoju obitelj.

26. Hrana kršćanskog obiteljskog života jest *molitva*. Izvorište, vrhunac i središte molitvenog života obitelji jest *slavljenje nedjeljnoga euharistijskog otajstva*. »U euharistijskom daru ljubavi i kršćanska obitelj nalazi temelj i dušu svoga 'zajedništva' i 'poslanja'.«¹⁰³ Posebno je vrijedno – kad je god to moguće – zajedničko sudjelovanje cijele obitelji na istoj nedjeljnoj

⁹⁸ FC, 59.

⁹⁹ LG, 34.

¹⁰⁰ Usp. LG, 34; FC, 56.

¹⁰¹ Usp. FC, 57.

¹⁰² FC, 57.

¹⁰³ FC, 57.

euharistiji, po čemu se na posebno uzvišen način očituje obiteljsko zajedništvo. Bračnu ljubav hrani i produbljuje euharistijsko sjedinjenje s Kristom. Duh Krista uskrsloga, kojega supružnici primaju u euharistiji, ne sjedinjuje ih samo svakog pojedinog s Kristom nego i međusobno.

Kršćanskoj su obitelji osobito dragocjeni i trenuci odvojeni za molitvu. Oznaka je molitve u obitelji da bude zajednička, i to muža i žene te roditelja i djece. »Zajedništvo u molitvi istodobno je plod i zahtjev zajedništva koje je darovano sakramentom krštenja i ženidbe.«¹⁰⁴

Valja posebno istaknuti važnost molitve *samih bračnih drugova*. Već od vremena zaručništva budući supružnici moraju uzeti vremena za zajedničku molitvu. Ona je sastavnica kršćanskoga bračnog života. Stoga bračni drugovi i prije rođenja i stasanja djece započinju sa zajedničkom molitvom, a kada dođu djeca, njihovu zajedničku molitvu prati i redovita obiteljska molitva. Nadalje, odgoj djece u vjeri nužno znači njihov odgoj za *obiteljsku molitvu*, koji se kreće u ozračju slušanja Božje riječi i ljubavi prema Bogu i bližnjemu. Pri tome se ne smije zaboraviti da je najbolji način odgoja djece za molitvu molitveni primjer samih roditelja.¹⁰⁵

Obiteljska molitva mora sadržajem i dužinom te svojim oblicima biti prilagođena mogućnostima djece. »Osnovni sadržaj obiteljske molitve jest *sam život obitelji*, koji se u svojim različitim zgodama tumači kao poziv što od Boga dolazi, a ostvaruje kao sinovski odgovor tome pozivu: radost i muke, nade i žalosti, rađanje i obljetnice, godišnjice vjenčanja roditelja, odlasci i povratci, važne i presudne odluke, smrt dragih itd., sve su to znakovi dobrohotne Božje prisutnosti u povijesti obitelji.«¹⁰⁶

Kršćanska se obitelj uključuje u molitveni život Crkve napose po *liturgiji časova*.

Molitvene obrasce u obiteljskoj molitvi prate čitanje odlomaka Svetoga pisma te spontane molitvene formulacije.

Važno je njegovati određeni *ritam molitve tijekom dana* (ujutro, navečer, za objedom). Takav je molitveni duh onda, naravno, otvoren za zajedničku molitvu s drugim obiteljima i u župnoj zajednici.

¹⁰⁴ FC, 59.

¹⁰⁵ Usp. FC, 60.

¹⁰⁶ FC, 59.

Potrebno je također njegovati *roditeljski blagoslov djece*, pogotovo u posebnim zgodama (o blagdanima, u važnim trenucima za pojedine članove obitelji), kako to predviđa liturgija Crkve.¹⁰⁷

U obitelji je, dalje, važno i *obilježavanje petka* kao dana dobrotvornosti, pokore i sabranosti. Pokorničkom slavlju u župnoj zajednici, na kojemu se zajednički slavi Božje milosrđe, trebaju prethoditi i pratiti ga *znakovni međusobnog pomirenja i opraštanja* već unutar same obitelji, između muža i žene, djece i roditelja te drugih ukućana. Slavljenje sakramenta pomirenja ima važno mjesto na putu trajnog rasta u svetosti jer svi članovi obitelji po njemu otkrivaju »da se grijeh suprotstavlja savezu s Bogom, ali i savezu supružnika te zajedništvu obitelji«,¹⁰⁸ te da se po tom sakramentu milosrđa obnavljaju i usavršuju i ženidbeni savez i obiteljsko zajedništvo.

Obitelj u službi ljudske osobe

27. Ženidbeni savez ljubavi izranja iz izvora trojstvene ljubavi i sakrament je Božje ljubavi prema čovjeku. Muž i žena odčitavaju u međusobnoj ljubavi Božju ljubav za sebe i za svoju djecu te omogućuju da je i drugi otkriju u njihovu bračnom zajedništvu, ljubavi i vjernosti. Milost sakramenta ženidbe, kao svojevrsni nastavak rasta u milosti primljenoj po sakramentima krsta i potvrde, na poseban način u srca supružnika ucjepljuje zakon ljubavi. Kršćanska je obitelj, stoga, vođena i nošena novim zakonom Duha ljubavi i postaje kraljevski narod Božji, pozvan na ostvarenje službe ljubavi Bogu i bližnjemu.

Specifični doprinos kršćanske obitelji crkvenom i društvenom životu stoga je upravo ljubav. »Zbog toga obitelj prima *poslanje da čuva, objavljuje i priopćava ljubav*, životvorni odraz i stvarno udioništvo u Božjoj ljubavi.«¹⁰⁹

¹⁰⁷ »Takav blagoslov kršćanski roditelji rado podjeljuju svojoj odrasloj djeci. Štoviše, u predajama pojedinih naroda veliku čast uživa blagoslov koji roditelji podjeljuju sinovima i kćerima. To se može činiti u posebnim životnim prilikama sinova i kćeri ili kad se obitelj skupi na zajedničku molitvu ili na razmatranje Sv. pisma.« (*Rimski obrednik. Blagoslovi*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1987., br. 174).

¹⁰⁸ Usp. FC, 58.

¹⁰⁹ FC, 17.

Sakrament ženidbe i kršćanska obitelj navještaj su Božje ljubavi.¹¹⁰ Bračni drugovi i članovi obitelji iskazuju je – vođeni Duhom Svetim koji je u njima – ne samo međusobno nego i prema svojim bližnjima. »Kršćanska obitelj, koju prožima i podržava nova zapovijed ljubavi, prihvaća, poštuje i služi svakomu čovjeku, uvijek ga promatrajući u njegovu osobnom dostojanstvu i dostojanstvu sina Božjega.«¹¹¹

Obitelj služi čovjeku od njegova životnog iskona u temeljnim potrebama, traženjima, osjećajima, tjeskobama, padovima – u kompleksnom procesu njegova cjelokupnog rasta, sazrijevanja i oblikovanja osobne ljestvice vrijednosti. U svemu tome, svaki dan i u svakom trenutku članovi obitelji i obiteljsko ozračje služe pojedinomu svojem članu te se obitelj doista, upravo na taj način, predstavlja i potvrđuje kao istinsko duhovno rodooslavlje osobe i pravo središte civilizacije ljubavi.¹¹²

Izvirući iz vrela Božje ljubavi prema čovjeku, bračna i obiteljska ljubav jest ono prirodno ozračje u kojem se čovjek ostvaruje kao zrela osoba i u kojem se čini kadrimumpostavljanje vezu ljubavi prema Bogu i prema drugom čovjeku. Tako upravo ljubavlju obitelji i svekolika Crkva poprima obiteljski značaj.

Zadaća je obitelji »odgojiti ljude za ljubav i živjeti ljubav u svim odnosima s drugima, tako da se obitelj ne zatvori u samu sebe, već da ostane otvorena zajednica«.¹¹³ Takva je onda obitelj – zasnovana na zajedništvu osoba, zajedništvu ostvarenom u ljubavi – kadra služiti i drugima, u Crkvi i izvan Crkve, jer je Božje spasenje usmjereno prema svakom čovjeku.¹¹⁴

Jedan od posebnih načina na koji supružnici mogu iskazati svoju solidarnu kršćansku ljubav (bez obzira imaju li vlastitu djecu ili ne) jest i posvojenje djece koja su ostala bez roditelja ili bez roditeljske brige. Nudeći takvoj djeci ljubav, toplinu i zaštićenost obiteljskog doma, na uzvišeni način vrše zapovijed ljubavi.

Proročkim svjedočanstvom kršćanske obitelji iskazuju svoju solidarnu ljubav napose prema drugim obiteljima u duhovnim i materijalnim potrebama: prema bračnim drugovima i obiteljima u krizi, prema rastavljenima

¹¹⁰ Usp. FC, 63.

¹¹¹ FC, 64.

¹¹² Usp. Pob, 9. 13.

¹¹³ FC, 64.

¹¹⁴ Usp. FC, 64.

te rastavljenima i ponovno vjenčanima, prema obiteljima u materijalnoj oskudici, prema obiteljima s djecom s teškoćama u razvoju, staračkim obiteljima i sl.

Osobita je odlika kršćanskih obitelji gostoprimstvo. »Pritječite u pomoć svetima u nuždi, gajite gostoljubivost!« (Rim 12, 13).¹¹⁵ Gostoljubivost i solidarnost s prognanim i izbjeglim obiteljima tijekom Domovinskog rata dragocjeno je iskustvo koje je urodilo povezivanjem i uzajamnim obogaćivanjem mnogih obitelji. Bio je to izraz i pokazatelj također kršćanske zrelosti na kojoj bi trebalo sustavno razvijati i promicati gostoljubivost i solidarnost.

Naše je vrijeme obilježeno starenjem pučanstva i istodobnim teškoćama vezanima za ostanak starijih članova unutar obitelji. Tim je hitnija potreba preispitati odnos obitelji prema svojim starijim članovima. Kršćanska ih obitelj nipošto ne bi smjela marginalizirati. Iako je zajednički život »triju naraštaja« često otežan, također zbog manjka stambenoga prostora, ipak, uz određene žrtve i mnogo ljubavi, to je moguće. Time bi se izbjegla opasnost od vrednovanja ljudske osobe samo pod prizmom mladosti, radne i društvene uspješnosti. Naime, mudrost i ljubav starih može značiti veliko duhovno obogaćenje cijele obitelji. Stariji mogu iz svoje perspektive ponuditi mlađima drukčiji pogled na život i zreliju ljestvicu vrijednosti. Starije osobe mogu obogaćivati obitelj svojim životnim iskustvom te u isto vrijeme biti most zajedništva i razumijevanja među njezinim različitim članovima.¹¹⁶ Poštujući samostalnost mladih, mogu biti dragocjeni most razumijevanja među naraštajima. Njegujući upravo to »zajedništvo naraštaja«,¹¹⁷ kršćanska se obitelj ostvaruje u svom bogatstvu svoje čovječnosti, mudrosti i kršćanske ljubavi.

Obitelj u društvu

28. Tri su osnovna načina sudjelovanja obitelji u društvenom životu: ljubav, rađanje i odgoj.

¹¹⁵ Usp. FC, 44.

¹¹⁶ Usp. FC, 27.

¹¹⁷ Pob, 10.

Bračna i obiteljska ljubav – žarište civilizacije ljubavi

Ljubav stoji u samom temelju braka, ona daje puni smisao zajedništvu muža i žene, ona je ishodište svekolike radosti obiteljskog života. Ona nije bitna samo za definiciju ženidbe, braka i obitelji, nego je ona jedan od bitnih preduvjeta razvoja društvenog života. Bračna je ljubav mjesto i škola autentičnog poštovanja svake ljudske osobe i priznavanja njezina dostojanstva. Škola je sebedarja, susreta, dijaloga, velikodušnog otvaranja, srdalnoga prihvaćanja, služenja, solidarnosti, vjernosti i društvenosti; stvara zajednicu osoba.¹¹⁸ Obitelj je i prva škola društvenih kreposti bez kojih društvo ne može opstati: slobode, odgovornosti, pravednosti, međusobnoga prihvaćanja, dijeljenja materijalnih dobara i solidarnosti. Kao izričaj nutarnjega životnog principa braka i obitelji bračna i obiteljska ljubav očituje se i kao briga za bolesne, stare, za osobe s posebnim potrebama, ožalošćene, kao solidarnost sa siromašnima, napuštenima i potrebitima. Na taj je način iskonsko i odgovorno zajedništvo, koje se njeguje u obitelji, temelj i škola zajedništva koje treba vladati u društvu. Sve one vrline koje društvo cijeni i želi promicati rađaju se i nadahnjuju ponajprije u obitelji. Već sama zdrava obitelj, stoga, samim svojim postojanjem, svojim vrednotama, nastojanjem i svjedočanstvom znači izuzetno važan doprinos obitelji društvu. Obitelj je tako ishodište i ideal obnove samoga društva koje često nagrizaju netolerancija, nasilništvo, ovisnosti, jer je upravo obitelj »kolijevka i najdjelotvornije sredstvo za očovječenje i uosobljenje društva«. ¹¹⁹ Tako je obitelj ishodišna ljudska zajednica koja stoji u samim temeljima društva. Stoga presudnu važnost ima sam temelj obitelji, koji počiva na vjernoj i nerazrješivoj ljubavi, jer se odnosi u obitelji nužno odražavaju na ljudsko društvo. Budući da se ne može sakriti grad koji leži na gori« (Mt 5, 14), obitelj, utemeljena na ljubavi, zdrava je jezgra ljudskoga društva kao civilizacije ljubavi.

Obitelj nadilazi i kolektivizam i individualizam, vrednujući i dostojanstvo pojedinca i vrijednost ljudske zajednice. »Nasuprot društvu koje je izvrgnuto opasnosti da se sve više razosobljuje i biva bezimeno, pa stoga i nečovječno, s negativnim posljedicama mnogovrsnih 'bjegova' – kao što je alkoholizam, droga ili čak terorizam – obitelj još i danas ima i zračni izvanredne sile sposobne da čovjeka otrgnu bezimenosti, da mu probude svijest

¹¹⁸ Usp. FC, 43.

¹¹⁹ FC, 43.

o njegovom osobnom dostojanstvu, da ga obogate dubokom čovječnošću i djelotvorno, svojom jedinstvenošću i neponovljivošću, ucijepu u tkivo društva.«¹²⁰

Obitelj je tako doista temelj ljudskoga društva. Ona ima svoj vlastiti društveni identitet i treba biti prihvaćena kao društveni subjekt.¹²¹

Društvena briga za obitelj

29. Odnos između obitelji i društvene zajednice je uzajaman. Kao zajednica ljubavi i života obitelj je društvena stvarnost, u društveni život čvrsto uklopljena kao »*suvereno (samostalno) društvo*«¹²². Od društva se očekuje da prihvaća i priznaje obitelj kao društveni subjekt. Prava obitelji tijesno su povezana s pravima čovjeka.¹²³ Zato, ne samo da obitelj služi društvu nego i društvo – organski i životno vezano uz obitelj – ima obvezu promicanja, zaštite i djelatne pomoći obitelji u ostvarenju njezina poslanja – za društvo.

Postoji organska veza između obitelji i naroda kojemu obitelj pripada. Ta se veza temelji na sudioništvu u kulturi. »Roditelji u stanovitom smislu rađaju djecu također za narod, da budu njegovi članovi i sudionici njegove povijesne i kulturalne baštine.«¹²⁴ Sudjelujući u kulturnoj baštini svojega naroda, obitelj je istodobno i čuvarica kulture i jezika svoga naroda i u njoj pronalazi svoju duhovnu samostalnost i suverenost. Uloga obitelji kao čuvarice nacionalnog identiteta, kulture i jezika očitovala se na poseban način upravo u povijesti hrvatskoga narodnog bića. Zdrave kršćanske obitelji sačuvale su i iznijele identitet hrvatskog naroda. Bez takvih obitelji koje su, često uz velike teškoće i uz cijenu opečaćenja biljegom nazadnosti, prenosile osnovne ljudske, kršćanske i nacionalne vrijednosti, da bismo opstali kao narod. Ta uloga hrvatske obitelji ostaje aktualnom i danas u Republici Hrvatskoj, a još više u Bosni i Hercegovini i na svim prostorima gdje Hrvati žive kao autohtona narodna zajednica te u brojnom iseljeništvu.

¹²⁰ FC, 43.

¹²¹ Usp. Pob, 17.

¹²² Usp. Pob, 17.

¹²³ Usp. Pob, 17.

¹²⁴ Pob, 17.

Svijest društvene zajednice o važnosti obitelji pronalazi svoj izričaj u zakonima o braku i obitelji. Društvo je dužno osigurati takve čudoredne, odgojne, zakonske, društvene i ekonomske uvjete koji će primjereno štiti i pomagati bračnu i obiteljsku zajednicu te podupirati osnovne vrednote obitelji.¹²⁵

Zbog važnosti obitelji za društvo ni jedno se ljudsko društvo ne može upustiti u rizik od popustljivosti u temeljnim pitanjima koja se odnose na samu bit braka i obitelji.¹²⁶ Zbog toga je veoma važno da društvena zajednica promiče zdravu obitelj tako što njezino zakonodavstvo štiti i pomaže obitelj utemeljenu na braku muškarca i žene. Ne bi se smjelo dogoditi izjednačavanje prava obitelji utemeljenih na braku s izvanbračnim oblicima bračnog života.

Današnju hrvatsku obitelj osobito pogađa problem nezaposlenosti sa svim posljedicama koje se snažno reflektiraju i na bračni i obiteljski život, te posebno uzrokuju besperspektivnost kod mladih naraštaja. Zadaća je odgovornih u društvu da osiguraju radna mjesta te stvaraju takve gospodarske i socijalne uvjete da obitelj može dostojanstveno živjeti od svoga rada. Pravo na radno mjesto, doličnu plaću i stan, uostalom, jedno je od temeljnih ljudskih prava.¹²⁷

Pravedno je istaknuti važnost i težinu ženskog rada u krugu vlastite obitelji.¹²⁸ Taj rad treba biti društveno priznat i do kraja vrednovan.¹²⁹ »'Trud' žene koja dijete, nakon što ga je donijela na svijet, hrani, njeguje i odgaja, osobito u prvim godinama, tako je velik, da se ne mora bojati usporedbe ni sa kakvim profesionalnim radom. To treba jasno priznati, ništa manje nego što se traži priznanje svakoga drugog prava povezanog s radom. Majčinstvo sa svim naporima koje ono sa sobom donosi treba postići i ekonomsko priznanje barem ravno drugim poslovima koji se preuzimaju

¹²⁵ Temeljne smjernice o brizi društva za obitelj nalazimo u 12 članaka *Povelje o pravima obitelji* koju je Sveta Stolica 22. listopada 1983. predložila svim osobama, ustanovama i predstavnicima vlasti mjerodavnima za poslanje obitelji u suvremenom svijetu, Kršćanska sadašnjost (Dokumenti 68), Zagreb, 1984.

¹²⁶ Usp. Pob, 17.

¹²⁷ Usp. *Povelja o pravima obitelji od Svete Stolice predložena svim osobama, ustanovama i predstavnicima vlasti mjerodavnima za poslanje obitelji u suvremenom svijetu*, Dokumenti 68, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1984., članak 9 i 11.

¹²⁸ Usp. LE, 19.

¹²⁹ Usp. Pob, 17.

za uzdržavanje obitelji u tako osjetljivu dobu njezina življenja.«¹³⁰ Ženu se također ne smije profesionalno i društveno 'kažnjavati' zato što je majka, nego je, naprotiv, potrebno u korist majčinstva, dobra obitelji i društva omogućiti niz pogodnosti zaposlenim ženama, kao npr. skraćeno ili fleksibilno radno vrijeme, prednost pri odabiru termina za godišnje odmore, slobodne dane zbog bolesti djece i druge. Uopće je neprihvatljivo da je žena u fertilnoj dobi i trudnicama ugroženo radno mjesto i napredovanje ili čak onemogućeno zapošljavanje.

Obitelj raste u humanitetu i po svojoj teocentričnosti, po svijesti o svom nacionalnom, kulturnom i vjerskom identitetu. Stoga je od društvenoga značenja i obiteljski odgoj čija je bitna sastavnica i odgoj u vjeri. Dužnost je društvene zajednice, stoga, poštovati ne samo vjersku slobodu nego i pomagati i širiti vjerski život obitelji te pomagati roditeljsku zadaću odgoja njihove djece, uključujući i vjerski odgoj. To uključuje i pretpostavlja, među ostalim, i konfesionalni vjerski odgoj u školi.¹³¹

Sudjelovanje obitelji u životu društva

30. Sudjelovanje obitelji u društvenom životu proizlazi po samoj svojoj naravi iz zajedništva bračnih drugova te važnosti obitelji kao osnovne stanice za život društva. Društveno i političko djelovanje obitelji obogaćuje društvenu zajednicu i pridonosi rastu kraljevstva Božjega.¹³²

»Društvena uloga obitelji treba se izraziti također i u političkom posredovanju: obitelji se, naime, moraju prve založiti da državni zakoni i ustanove ne samo ne vrijeđaju, već da podržavaju i pozitivno štite prava i dužnosti obitelji. U tome obitelji moraju postajati sve svjesnije da su one 'pobornici' takozvane 'obiteljske politike' i da preuzimaju odgovornost za preobražaj društva.«¹³³ Pasivnost obitelji u tom pogledu mogla bi kao posljedicu imati to da same obitelji postanu žrtve bračnih i obiteljskih politika i društvenih tendencija protivnih vrednotama braka i obitelji. Naime, prepustile bi vođenje obiteljske politike i, dosljedno, stvaranje bračnog i

¹³⁰ Pob, 17.

¹³¹ Republika Hrvatska se na osiguravanje konfesionalnog vjeronauka u školi za vjernike katolike obvezala i međudržavnim ugovorom sa Svetom Stolicom ratificiranim u Vatikanu 7. travnja 1997.

¹³² Usp. FC, 47; usp. LG, 31.

¹³³ FC, 44.

obiteljskog zakonodavstva onima koji često ne žive u zdravim bračnim i obiteljskim zajednicama pa, prema tome, nemaju dovoljno osjećaja i sluha za brak i obitelj, za njihovu vrijednost i njihove potrebe. U tom je kontekstu potrebno reći da svoju težinu ima i slika koju javne osobe pružaju svojim (ne)uspjelim bračnim i obiteljskim životom, što nije samo njihova privatna stvar. Obitelj i njihove udruge senzibilizirat će javnost i poticati odgovornost komu građani na političkim izborima poklanjaju svoj glas.

Da bi obitelji mogle utjecati na društveni život i promicati ostvarenje svojih prava u društvu, potrebno je stvaranje institucija neposrednijega obiteljskog utjecaja na društvenu zajednicu. Da bi glas obitelji bio pravodoban i snažan, već postojeće crkvene i društvene institucije, pokreti i udruge moraju se međusobno povezivati te koordinirati svoje djelovanje. Njihov je cilj i zadaća, među ostalim, i očuvanje, prenošenje i zaštita pravih, ćudorednih i kulturnih vrednota naroda kojemu pripadaju te promicanje razvitka liječničke, pravne i socijalne zaštite materinstva i djetinjstva. U vremenu društvenih promjena i socijalnih previranja obiteljske udruge i Crkva moraju se posebno zauzimati za radničke obitelji, osobito za one koji trpe materijalnu oskudicu.

Obitelj, kolijevka društva

31. Uzvišeni i dragocjeni znak i plod bračne ljubavi jest potomstvo kojim Bog stvoritelj dariva supružnike. Obitelj je »kolijevka« u kojoj se čovjek rađa i sazrijeva, okružje u kojemu ljudsko biće postaje osoba,¹³⁴ začetak i samoga ljudskog društva.¹³⁵

Djeca su temelj društvene zajednice i jamstvo njezina opstanka i napretka. Prenosenje ljudskog života, uz poštovanje osobnosti svakog čovjeka, jamstvo je humanog razvoja ljudskoga društva. Čudesnim Božjim promislom bračna ljubav supružnika hrani i razvija njihovo zajedništvo, ali u isto vrijeme po njoj dolaze na svijet ljudski sinovi i kćeri, tako da je supružnička ljubav Božja suradnica u najizvrsnijemu Božjem djelu na zemlji – stvaranju čovjeka. S pravom se onda može reći da je svaka obitelj »svetište života, ... mjesto u kojem se može prikladno primiti život, dar

¹³⁴ Usp. Pob, 10.

¹³⁵ Usp. CL, 40.

Božji i štititi protiv mnogostrukih napadaja kojima je izložen, može se razviti prema potrebama autentičnog ljudskog rasta«. ¹³⁶

Unatoč svim teškoćama koje mogu proizići iz rađanja i odgoja djeteta, roditelji smatraju svoje dijete predragocjenim Božjim darom, prihvaćaju ga odgovornom ljubavlju učeći pri tome kako treba prihvaćati osobnost, slobodu i posebnu vrijednost svakoga pojedinog djeteta. Tako kršćanska obitelj daje svjedočanstvo prihvaćanja života, poštovanja slobode svake ljudske osobe. Obitelj, razvijajući međusobne odnose, također njeguje i promiče društvene kreposti.

U tome je smislu važno pravilno shvaćanje odgovornog roditeljstva. Ovdje nije riječ tek o pukoj »kontrolji rađanja« ili o sprječavanju začeca, nego o odgovornom očinstvu i majčinstvu. U skladu s vlastitim životnim okolnostima kršćanski supružnici ostvaruju vlastito odgovorno roditeljstvo, bilo u brojnoj obitelji bilo u slučaju kad zbog teških razloga, a u skladu s moralnim zakonima, odlučuju privremeno ili trajno ne rađati više djece. ¹³⁷

Prema Gospodinovu primjeru kršćanske se obitelji izgrađuju u nesebičnom sebedarju, tako da pojedinac postane »iskrenim darom« za drugoga. Naprotiv, individualizam, po sebi egocentričan i egoističan, u središte svojih težnji i nastojanja postavlja pojedinca i njegove prohtjeve, sve do toga da on sam postaje mjerilo istine. ¹³⁸ Govoreći, dakle, o odgovornom roditeljstvu, smatramo važnim naglasiti da je posve pogrešno i moralno izopačeno mišljenje da je čovjek jedini sudac i jedino mjerilo kada je u pitanju već začeti ljudski život. Crkva smatra nepromjenjivim Božjim zakonom obvezu čuvanja svakoga ljudskog života od samoga njegovog začeca. ¹³⁹ Nadalje, protunaravna je i protivna ljudskom dostojanstvu svaka manipulacija ljudskim začecem izvan bračnog zajedništva muža i žene. ¹⁴⁰

Odgoj pripada »cjelovitom rađanju«

32. Obitelj je iskonska zajednica koja se otvara društvu i sudjeluje u njegovu razvoju, a društvo sa svoje strane mora promicati obitelj. Tako obi-

¹³⁶ CA, 39.

¹³⁷ Usp. HV, 10.

¹³⁸ Usp. Pob, 14.

¹³⁹ Usp. GS, 51.

¹⁴⁰ Usp. DnV, 7.

telj i društvo imaju nadopunjujuću ulogu u promicanju dobara koja su ljudima zajednička. To, naravno, znači da društvo nipošto ne smije obitelji uzimati one zadaće koje sama može izvršiti, ali, s druge strane, država i društvo moraju pomagati sve one pothvate koje obitelj ili više obitelji poduzimaju za gospodarski, socijalni, odgojni, politički i kulturni boljitak.

Valja imati na pameti kako se »plodnost bračne ljubavi ne svodi samo na rađanje djece, nego se mora proširiti na njihov moralni odgoj i duhovno oblikovanje«. ¹⁴¹ Rađanje djece samo po sebi pretpostavlja i njihov odgoj, koji je nuždan da bi se dijete razvilo u zrelu i odgovornu osobu. Naime, »rađajući u ljubavi i iz ljubavi novu osobu koja u sebi nosi poziv za rast i razvoj, roditelji time preuzimaju zadaću da joj djelotvorno pomognu te da u punini živi ljudski život«. ¹⁴²

Odgoj vlastite djece po sebi je neotuđivo i prvotno pravo i dužnost upravo roditelja, ¹⁴³ jer je dijete plod njihova bračnog zajedništva i ljubavi. Potrebno je doista da državne i crkvene strukture imaju na umu kako je odgojno pravo i dužnost za roditelje nešto bitno, jer je to povezano s prenošenjem života; to je nešto izvorno i prvobitno, s obzirom na odgojnu zadaću drugih, zbog jedinstvenog značaja odnosa ljubavi koji postoje između roditelja i djece; nešto *nezamjenjivo* i *neotuđivo*, i stoga ne može biti povjerenjeno drugima niti od drugih nasilno prisvojeno«. ¹⁴⁴ Temeljno počelo i osnova odgojne dužnosti »jest očinska i majčinska ljubav, koja u odgoju postiže svoje ispunjenje jer upotpunjuje i u punini usavršava njihovu službu života. Ljubav roditelja od izvora postaje duša, pa stoga i mjerilo koje nadahnjuje i vodi sav konkretni odgojni napor, obogaćujući ga vrednotama blagosti, postojanosti, dobrote, služenja, nesebičnosti, duha žrtve, a to su najdragocjeniji plodovi ljubavi«. ¹⁴⁵ Prema tome, odgojna zadaća obitelji jest vlastita, a svi se ostali mogu smatrati delegiranim odgojiteljima.

Po sebi je jasno da roditelji odgojem vlastite djece pridonose boljitku svekolike ljudske zajednice. Samoprijegor i nastojanje oko odgoja u ljubavi čine da kršćanska obitelj postane jamstvom stvaranja i opstanka zdravoga ljudskog društva. »Obitelj je stoga prva škola onih društvenih kreposti

¹⁴¹ KKC, 2221.

¹⁴² FC, 36.

¹⁴³ Usp. GE, 3; ZKP, kan. 1136.

¹⁴⁴ FC, 36.

¹⁴⁵ FC, 36.

koje su potrebne svakom društvu.«¹⁴⁶ Iz same naravi, naime, proizlazi da se sve one kreposti za skladan i čestit društveni život stječu ponajprije u obitelji koja je u tome smislu gotovo nezamjenjiva i tek uz veliko nastojanje volje i Božje milosti moguće je u kasnijem životu nadoknaditi ono što je u obiteljskom odgoju bitno propušteno. »Tako promicanje istinskog i odgovornog zajedništva u obitelji postaje prva i nezamjenjiva škola društvenosti, primjer i ohrabrenje za šire zajedničarske odnose koji moraju imati značajke poštivanja, pravednosti, smisla za dijalog i ljubav.«¹⁴⁷

33. *Škola* je delegirani odgojitelj i znači nastavak i nadopunu obiteljskog odgoja. Roditelji su prvotni odgojitelji koji školu ovlašćuju da sudjeluje u odgoju njihove djece. Škola je obrazovna, ali i odgojna ustanova. Crkva stoga naglašava slobodu roditelja i djece da izaberu školu u skladu sa svojim uvjerenjem, potrebama i sposobnostima. Zato je veoma važna djelotvorna nazočnost roditelja u školi, kako bi mogli biti suodgovorni u školskom odgoju svoje djece. Potrebna je i korisna njihova prisutnost i u određenim školskim tijelima.¹⁴⁸ Upravo zbog velike važnosti škole u odgoju djece i mladih treba osobito cijeniti katoličke škole na različitim razinama i promicati njihovo otvaranje i djelovanje. Sve navedeno vrijedi i za predškolske odgojne ustanove.

Sve više utjecaja na odgoj mladih naraštaja imaju *sredstva društvenoga priopćavanja*. Suvremeni način života onemogućuje roditelje da znatniji dio svojega vremena provode s djecom te ih često nagoni da na druge prebace svoju odgojnu odgovornost. Djeca i mladi tako velik dio svojega vremena provode prepušteni sredstvima društvenoga priopćavanja i proizvoda industrije zabave. No roditeljima kao prvotnim odgojiteljima svoje djece pripada briga da vrijeme koje djeca provode uz sredstva društvenog priopćavanja bude umjereno te da budno prate kako bi korištenje tim sredstvima bilo razborito i kritičko. Pozvani su odgajati savjest svoje djece da sama mogu donositi ozbiljne i objektivne prosudbe kojima će se voditi u prihvaćanju ili odbijanju ponuđenih programa.¹⁴⁹ No, roditeljima bi isto tako moralo biti na srcu da za djecu traže i da im nude i druga zdravija, korisnija i odgojnija sredstva zabave, i to s fizičkog, moralnog, kulturnog i

¹⁴⁶ GE, 3.

¹⁴⁷ FC, 43.

¹⁴⁸ Usp. FC, 40.

¹⁴⁹ Usp. FC, 76.

duhovnog vida, kako bi se djeca što bolje koristila svojim slobodnim vremenom i usmjeravala svoje energije.

Dužnost je obiteljskih udruga i Crkve da posvećuju brigu i senzibiliziraju javnost također za važnost (ne)odgojnih sadržaja koji se mogu naći u sredstvima društvenoga priopćavanja. Također proizvođači takvih sadržaja »moraju poznavati i poštivati zahtjeve obitelji. A to od njih često zahtijeva veliku hrabrost, a uvijek vrlo visoki osjećaj odgovornosti. Oni su, zapravo, obvezni izbjegavati sve što može povrijediti život, postojanost, ravnotežu i sreću obitelji; svaki napad na temeljne vrednote obitelji – bilo da je riječ o erotici ili nasilju, obrani razvoda ili protudruštvenim stavovima mladeži – napad je na istinsko dobro čovjeka«. ¹⁵⁰ Istodobno i društvena zajednica u cjelini treba poticati i podupirati odgojne sadržaje u postojećim sredstvima društvenoga priopćavanja i donositi određenu zakonsku regulativu u tom smislu. Crkvena zajednica pozvana je također pružati svoj sadržajno i metodološki kvalitetan doprinos tim sredstvima te istodobno poticati i podupirati pokretanje i novih odgojnih tiskovina, emisija i sadržaja u elektroničkim medijima te sadržaja na interventnim stranicama. Pozvana je također ozbiljnije se truditi oko kvalitete svojih postojećih i pokretanja novih sredstava društvenoga priopćavanja.

Društvena i crkvena zajednica moraju također promicati i podupirati pokrete, udruge i inicijative koje se bave djecom i mladima te im nude sportske, kulturne, karitativne, duhovne i druge sadržaje za kreativno osmišljavanje njihova slobodnoga vremena, razvijajući istodobno njihove sposobnosti, zajedništvo i odgovornost. Jednako tako trebaju odvajati i sredstva za osiguranje potrebnoga prostora i opreme za njihov rad.

¹⁵⁰ PAVAO VI., *Poruka za Treći svjetski dan sredstava društvenog priopćavanja*, AAS, 61 (1969.), 456; usp. FC, 76.

IV.

SITUACIJA BRAKA I OBITELJI U HRVATSKOJ

34. Brak i obitelj na našim prostorima nalaze se na svojevrsnoj prekretnici u odnosu prema prošlim, ali i budućim naraštajima. Uočava se smanjenje broja sklopljenih brakova, sve je češća pojava izvanbračnih zajednica te raste broj djece rođene izvan zakonski sklopljenoga braka. No, unatoč nepovoljnim kretanjima, uzrokovanim brojnim destabilizirajućim čimbenicima razvoja stanovništva, hrvatska je obitelj u demografskom smislu još uvijek ostala stožerna institucija.

Demografski činitelji hrvatske obitelji i braka

Hrvatska se danas nalazi među državama u Europi s izrazito nepovoljnim demografskim procesima. Razlog su tomu brojni nepovoljni čimbenici demografskog razvoja, koji utječu na razvoj stanovništva. U razvoju stanovništva Hrvatske u 20. stoljeću opravdano je izdvojiti sljedeće takve čimbenike kao glavne odrednice sadašnje obiteljske slike stanovništva u Hrvatskoj:

- intenzivno iseljavanje u prekomorske zemlje, osobito snažno, brojno i kontinuirano posljednjih desetljeća 19. stoljeća;
- iseljavanje u drugoj polovini 20. stoljeća, a osobito odlazak na »privremeni rad u inozemstvo«, i to u zapadnoeuropske zemlje, koji se većinom pretvorio u trajno iseljenje;
- ponovno jačanje emigracije iz Hrvatske u inozemstvo tijekom 1990-ih godina, osobito mladoga, obrazovanog stanovništva, povezano s Domovinskim ratom i gospodarskom recesijom;
- izravni i neizravni ljudski gubitci zbog dvaju svjetskih ratova i Domovinskog rata;
- epidemija kolere u posljednjim desetljećima 19. stoljeća, pandemija španjolske gripe potkraj Prvog svjetskog rata;

- agrarna kolonizacija (1918.–1941. i 1945.–1948.), brza i nekontrolirana deagrarizacija i deruralizacija, ubrzana industrijalizacija i urbanizacija, što je rezultiralo pretjeranim napućivanjem velikih gradova i dovelo do poremećaja prostornoga razmještaja stanovništva, te do naglog porasta zapošljavanja žena u nepoljoprivrednim djelatnostima;
- nepovoljni socio-ekonomski, zdravstveni i politički čimbenici.

Sve je to pridonijelo nepovoljnim procesima u prirodnoj dinamici stanovništva. Prirodno kretanje stanovništva »u zemlji« tijekom posljednjih je deset godina negativno (veći je broj umrlih od broja živorođene djece). Dugoročno gledajući, to vodi k izumiranju naroda. Tako su u Hrvatskoj sada u tijeku ukupna depopulacija kao opći demografski proces i njezini parcijalni procesi: depopulacija generacija ženskoga stanovništva¹⁵¹ i depopulacija generacija ukupnoga stanovništva.¹⁵²

Uz ukupnu depopulaciju koja označuje smanjenje ukupnoga broja stanovnika, što su potvrdili i prvi rezultati popisa stanovništva 2001. godine¹⁵³, stanovništvo Hrvatske već nekoliko desetljeća obilježava sve intenzivniji proces demografskoga starenja stanovništva. Ono sa sobom dugoročno donosi smanjivanje nataliteta, ali i mnoštvo drugih problema. Naime, demografsko starenje bitno utječe na stopu rasta stanovništva, na strukturu prirodnoga kretanja, na smanjivanje udjela mladih, smanjivanje udjela žena u fertilnoj dobi, na porast radne snage u starijoj dobi (45 do 64 godine) i na mnoge nepovoljne gospodarske, socio-psihološke, zdravstvene i druge implikacije. Depopulacija i starenje, zajedno s iseljavanjem, procesi su koji dugotrajno obilježavaju demografske prilike u Hrvatskoj.

¹⁵¹ Reprodukcijska depopulacija označuje sve veći manjak ženskoga stanovništva, osobito u fertilnoj (reprodukcijskoj) dobi života. Stopa (neto) reprodukcije stanovništva Hrvatske godine 1958. iznosila je 0,97, godine 1990. 0,79, a godine 1995. 0,75. A samo stopa neto reprodukcije od 1,0 osigurava naraštajno obnavljanje ženskog stanovništva.

¹⁵² Generacijska ili naraštajna depopulacija ukupnoga stanovništva označava smanjivanje pojedinih naraštaja ukupnog (dakle, i muškog i ženskog) stanovništva Hrvatske. Totalna stopa fertiliteta, kao pokazatelj naraštajne depopulacije, godine 1968. iznosila je 1,99, što znači da je već tada pala ispod granične vrijednosti od 2,1, koja je potrebna za jednostavno naraštajno obnavljanje ukupnoga stanovništva. Godine 1994. totalna stopa fertiliteta stanovništva Hrvatske iznosila je 1,52, godine 1998. 1,45, a godine 1999. 1,38. Usp. SLJRH, 1999., DZSRH, Zagreb, 1999.; SLJRH, 2000., DZSRH, Zagreb, 2000.

¹⁵³ Prema prvim rezultatima popisa stanovništva 2001. godine, ukupni je broj stanovnika u Hrvatskoj smanjen za približno 118 tisuća ili 2,6%. (Usp. Popis stanovništva 2001., Prvi rezultati po naseljima, Statistička izvješća 1137, DZSRH, Zagreb, svibanj 2001.).

Njima treba pridodati i izostanak aktivne populacijske politike, a sve to zajedno neminovno vodi k izumiranju stanovništva.

Potonji procesi znatno opterećuju, pa čak dijelom i onemogućuju stabilan i prirodan populacijski i gospodarski razvoj Hrvatske. Na već narušenu demografsku sliku nadovezala se ratna agresija, koja je u 1990-im godina izazvala daljnje dugoročne negativne demografske posljedice (povećan ratni mortalitet, osobito muškaraca, prisilne migracije koje se dijelom transformiraju u trajno iseljenje, prognaničku i izbjegličku krizu, pojačanje disproporcija u dobno-spolnoj strukturi stanovništva, itd.). Za budući razvoj stanovništva i obitelji u Hrvatskoj, osobito onih njezinih područja koja su bila pod izravnim utjecajem ratnih razaranja, od presudnog su značenja one negativne demografske posljedice koje rezultiraju porastom broja »krnjih« obitelji i djece bez jednog ili oba roditelja. Ti će poremećaji, dugoročno, vrlo nepovoljno djelovati na ukupni demografski razvoj države.

Obiteljska slika stanovništva Hrvatske

35. Za obiteljsku sliku Hrvatske presudna je činjenica da se oko 92% djece rađa u braku. U obiteljskoj strukturi našega stanovništva prevladavaju bračni parovi s djecom. Oni su godine 1971. činili 63,8%, godine 1981. 62,4%, a godine 1991. 60,5% ukupnoga broja obitelji u Hrvatskoj.¹⁵⁴ Prema veličini udjela slijede zatim: bračni parovi bez djece (1971. 24,8%, 1981. 26,8% i 1991. 27,1%), majke s djecom (godine 1971. 9,4%, 1981. 9,1% i 1991. 10,3%) te, s najmanjim udjelom, očevi s djecom (1971. 2,0%, 1981. 1,7% i 1991. 2,1%).¹⁵⁵ Valja napomenuti da se udio bračnih parova s djecom, iako prevladavajući, veličinom udjela smanjuje, dok se udio ostalih navedenih kategorija postupno povećava.

U razdoblju od godine 1971. do 1991. ukupni se broj obitelji u Hrvatskoj povećao 13,6%. Znakovitiji je, međutim, izrazitiji porast broja obitelji (bračnih parova) bez djece, čak ukupno 24%, u istom razdoblju, negoli obitelji s djecom (7,8% od 1971. do 1991.). To je vrlo nepovoljan trend u obiteljskoj strukturi Hrvatske. Podaci Državnog zavoda za statistiku kazuju da je u Hrvatskoj od godine 1971. do 1991. porastao broj obitelji s jed-

¹⁵⁴ Obiteljska slika stanovništva Hrvatske, ustanovljena popisom godine 2001., još uvijek nije obrađena i objavljena, pa prema tome u ovome trenutku još nije dostupna za analize.

¹⁵⁵ SLJRH, 1997., DZSRH, Zagreb, 1997.

nim djetetom (8,8%), obitelji s dva djeteta (33,5%), dok je istodobno broj obitelji s troje ili više djece smanjen (33,5%). Tako je popisom stanovništva godine 1991. utvrđeno da od ukupnoga broja bračnih parova s djecom (996 940, uključujući majke i očeve s djecom), obitelji s jednim djetetom čine 45,8%, obitelji s dva djeteta čine 43,5%, te obitelji s troje ili više djece samo 10,7%. Navedeni podaci jasno potvrđuju da je u Hrvatskoj u tijeku proces opadajućeg »obnavljanja« ukupnoga stanovništva, odnosno da je u tijeku proces smanjivanja ukupnoga broja stanovnika (ukupna depopulacija).

Jedan od temeljnih čimbenika ovako nepovoljnih kretanja u razvoju obiteljske strukture stanovništva Hrvatske leži u zabrinjavajućim demografskim procesima u Hrvatskoj. Naime, još od sredine prošloga stoljeća Hrvatska bilježi sve nepovoljniji trend u prirodnom kretanju stanovništva, koji se najjasnije uočava snažnim i trajnim smanjenjem nataliteta (broja rođenih) te blagi, ali također trajni porast mortaliteta (broja umrlih), što je urodilo sve manjim prirodnim priraštajem stanovništva. Drugim riječima, Hrvatska od sredine 20. stoljeća sve brže postaje zemljom s prirodnim padom stanovništva. Štoviše, godine 1991. u Hrvatskoj je prvi put u suvremenom razdoblju zabilježen veći broj umrlih stanovnika od rođene djece¹⁵⁶, što je našu zemlju uvelo u krug država s prirodnom depopulacijom stanovništva. Nakon godine 1991. prirodna depopulacija u Hrvatskoj nije zaustavljena. Štoviše, povezano s ratnom agresijom, došlo je do njezina produbljenja i proširenja. Godine 2000. u Hrvatskoj je rođeno 43 746 djece, a umrlo 50 246 stanovnika, tako da je prirodni pad stanovništva iznosio –6 500 stanovnika. U usporedbi s 1971. godinom, kada je u Hrvatskoj rođeno 61 673 djece, broj je rođenih do godine 2000. smanjen za više od četvrtine (–29,1%). Godine 2000. u Hrvatskoj je rođeno najmanje djece u posljednja dva stoljeća.

Od godine 1971. do 1980. u Hrvatskoj je rođeno ukupno 625 264 djece, od 1981. do 1990. rođeno je 596 297 djece, a od 1991. do 2000. samo 462 512 djece, što je u odnosu prema prethodnim dvama međupopisnim razdobljima smanjenje od 26,0%, odnosno 22,4%. Istodobno se ukupni broj umrlih u Hrvatskoj povećao s 462 521 (1971.–1980.) na 509 449 stanovnika (1991.–2000.), ili 10,1%, što se, dakako, moralo odraziti i na ukupnu

¹⁵⁶ Godine 1991. u Hrvatskoj je rođeno 50815 djece, a umrlo 54311 stanovnika, tako da je ostvarena prirodna depopulacija od –3.496 stanovnika. (Usp. SLJRH, 2000., DZSRH, Zagreb, 2000., kao i podatke Vitalne statistike Hrvatske za rođene i umrle u inozemstvu.)

prirodnu promjenu. Ako mortalitetu za svaku pojedinu godinu pridružimo i 6 930 umrlih, koji su ekshumirani iz masovnih grobnica ili su naknadno upisani u državne matice umrlih, a nisu razvrstani po godinama, onda bi ukupan mortalitet u razdoblju od godine 1991. do 2000. iznosio 516 379, što je za 53 867 više umrlih u odnosu prema broju živorođene djece u tom razdoblju.

Kao posljedica pada nataliteta i blagog porasta mortaliteta, ukupni je prirodni prirast stanovništva Hrvatske, koji je od 1971. do 1980. iznosio 162 743 stanovnika, »prerastao« u prirodno smanjenje u iznosu od –53 867 stanovnika u razdoblju od 1991. do 2000. godine. Naime, u proteklom je desetljeću u Hrvatskoj bilo gotovo 55 000 više umrlih stanovnika nego rođene djece.¹⁵⁷

Zaključimo, u Hrvatskoj se potkraj 20. stoljeća rađalo prosječno 1,38 djeteta po obitelji, preciznije kažemo po jednoj ženi u fertilnom razdoblju života, a za generacijsko obnavljanje ukupnoga stanovništva potrebno je da taj broj iznosi barem 2,1 djeteta prosječno po obitelji. No, s obzirom na demografsko stanje dobne strukture stanovništva u Hrvatskoj, ova bi stopa trebala biti i mnogo veća (oko 2,6).

Treba, također, istaknuti da je, prema popisu stanovništva 1981. godine, u Hrvatskoj bilo 304 930 neoženjenih muškaraca, koji su činili 19,5% muškoga stanovništva u Hrvatskoj starijega od 19 godina, te 199 595 neudanih žena, koje su činile 11,5% svih žena u Hrvatskoj starijih od 19 godina. Do godine 1991. broj se neoženjenih muškaraca u Hrvatskoj povećao na 363 448 ili 19,2%, tako da su oni godine 1991. činili 21,7% ukupnoga muškog stanovništva Hrvatske starijeg od 19 godina. Između tih dvaju popisa povećao se i broj neudanih žena – u 1991. na 235 362 ili 17,9%, tako da su one te godine činile 12,7% svih žena u Hrvatskoj starijih od 19 godina.¹⁵⁸ Dakle, godine 1981. u Hrvatskoj je u ukupnom stanovništvu starijem od 19 godina bilo 504 525 neoženjenih i neudanih osoba, što čini udio od 15,3%. Popis godine 1991. pokazao je povećanje broja neoženjenih i neudanih stanovnika Hrvatske, i to na 598 810 (ili 18,7%), odnosno na 17% ukupnoga stanovništva Hrvatske starijega od 19 godina. Ta se tendencija nastavlja i u sljedećim godinama.

¹⁵⁷ Izvor: Vitalna statistika Republike Hrvatske, DZSRH, Zagreb.

¹⁵⁸ SLJRH, 1999., DZSRH, Zagreb, 1999.

Smanjivanje broja sklopljenih brakova i povećanje broja rastava braka

36. Pogoršanju demografske slike Hrvatske, a time i njezine obiteljske strukture, pridonose nepovoljna kretanja u području bračnosti i rastave brakova. Od godine 1971. do 1980. u Hrvatskoj su sklopljena ukupno 358 294 braka, a rastavljen je 56 981 brak. U sljedećih je deset godina (1981.–1990.) bilo sklopljeno 311 718, a rastavljeno 54 997 brakova.¹⁵⁹ To znači da se između ovih dvaju međupopisnih razdoblja ukupni broj sklopljenih brakova u Hrvatskoj smanjio 13%, a broj rastavljenih brakova smanjio se znatno sporije (samo 3,5%). Osobito je zabrinjavajući porast koeficijenta divorcijaliteta (rastavljeni brakovi na 1 000 sklopljenih). Dok su od godine 1971. do 1980. na svaku tisuću sklopljenih bila 159,03 razvedena braka, od 1981. do 1990. taj je koeficijent iznosio 176,43, što je porast od 10,9%.

Između godine 1991. i 1999. u Hrvatskoj je sklopljeno ukupno 212 249 brakova, ili prosječno 23 583 braka u godini¹⁶⁰, što u odnosu prema prosječnom godišnjem broju sklopljenih brakova u razdoblju od 1971. do 1980. (35 829) znači pad od 34,2%, a u usporedbi s razdobljem 1981.–1990. (31 172) pad od 24,3%. Temeljni razlog smanjivanja broja sklopljenih brakova u Hrvatskoj čine:

- porast dugoročne tendencije opadanja nataliteta;
- društveni, gospodarski i socio-psihološki procesi, posebno karakteristični i za suvremena postindustrijska društva;
- politička i društveno-gospodarstvena zbivanja u Hrvatskoj, među koja osobito valja uključiti rat i gospodarsku recesiju u devedesetim godinama.

Na smanjivanje broja sklopljenih brakova u nas posebice su djelovali:

- promjena ekonomske strukture stanovništva;
- snažne migracije selo – grad;
- odlazak mladih ljudi u inozemstvo;

¹⁵⁹ SLJRH, 1997., DZSRH, Zagreb, 1997.; SLJRH, 1999., DZSRH, Zagreb, 1999.

¹⁶⁰ SLJRH, 1997., DZSRH, Zagreb, 1997.; SLJRH, 1999., DZSRH, Zagreb, 1999.; 2000., DZSRH, Zagreb, 2000.

- nastala neravnoteža u spolnoj strukturi stanovništva, poglavito na selu, koja je posljedica selektivnih migracija selo – grad;
- jačanje procesa starenja stanovništva.

Ovdje svakako valja istaknuti značenje promijenjenog sustava vrijednosti u odnosu prema braku. Ubrzana industrijalizacija i urbanizacija dovele su mnoge obitelji, napose na selu, u posve nove socijalne, društvene, pa i kulturološke okolnosti, koje su znatno odudarale od naslijeđenih.

Kretanje broja rastavljenih brakova također pokazuje izrazite oscilacije, što treba dovesti u vezu s gospodarskom, političkom i općedruštvenom situacijom u Hrvatskoj. Od godine 1971. do 1980. u Hrvatskoj je prosječno godišnje rastavljeno 5 698 bračnih zajednica, od 1981. do 1990. 5 499 brakova, a između 1991. i 1999. 4 142 bračne zajednice. Najviše je brakova rastavljeno 1974. (6 331), a najmanje godine 1996. (3 612). Unatoč smanjivanju broja rastavljenih brakova, njihovo relativno značenje u odnosu prema zaključenim brakovima postaje sve izraženije, što se najjasnije zrcali u porastu broja rastavljenih brakova na tisuću sklopljenih, ili u kretanju stope divorcijaliteta. Naime, godine 1971., u Hrvatskoj su na tisuću sklopljenih bila 144 rastavljena braka, 1981. godine 168,5, 1991. čak 226 rastavljenih brakova, a 1999. godine 156,5 rastavljenih brakova.

Zabrinjavajuća je činjenica da se u Hrvatskoj po prilici rastavlja svaki šesti ili sedmi brak, što je, neprijeporno, nepovoljni pokazatelj koji upućuje na to da veliki broj bračnih parova rješava svoje poremećene odnose rastavom braka. Gotovo polovina brakova koji se rastaju trajala je između jedne i devet godina.

Nadalje, sasvim je opravdano govoriti i o dijeljenju obitelji.¹⁶¹ Možemo, naime, reći da je gotovo svaki peti rastavljeni brak zapravo dijeljenje obitelji, jer u tim obiteljima ima od jednog djeteta do troje pa i više djece.

Također je zanimljivo napomenuti da godišnje prosječno tisuću neženjenih, odnosno neudavanih osoba sklapa brak s rastavljenim osobama. Oni, koji su bili crkveno vjenčani, ulaze i u stanje crkvene neregularnosti. U pastoralnom radu valja biti svjestan toga broja.¹⁶²

¹⁶¹ Prosječno 40–45 % tih rastavljenih brakova bilo je bez djece, ostali su imali jedno dijete, npr. 1985. 39,01 %, dvoje iste godine 25 %, a i s troje ih je bilo 177.

¹⁶² Izvor: SLJRH, 96., str. 97; SLJRH, 98., str. 101. 104. Broj novih ženidbi udovaca i udovica koji su u ovim statistikama nije značajan.

Valja također istaknuti da u Hrvatskoj još prevladavaju brakovi u kojima zaručnici ulaze u skupinu od 20 do 29 godina života, iako se ta granica zbog složenih društvenih i gospodarskih uvjeta za sklapanje braka sve više pomiče prema starijoj dobi. Primjerice, godine 1995. u strukturi sklopljenih brakova žene koje su ulazile u brak imale su između 20 i 24 godine u 41,9% sklopljenih brakova, a onih u dobi između 25 i 29 godina života bilo je 24,3%. U 18,9% sklopljenih brakova žene su imale više od 30, a u 14,9% brakova manje od 19 godina života. Do godine 1999. jasno se zapažaju promjene. Naime, bitno je smanjen udio brakova u kojima su žene bile mlađe od 25 godina života. U dobnoj skupini do 20 godina bilo ih je 12,1%, a u dobnoj skupini od 20 do 24 godine 39,2%. Istodobno je udio sklopljenih brakova u kojima su žene imale između 25 i 29 godina porastao na 27,9%, a u kojima su imale više od 30 godina života bio je 20,8%. Dok su 1995. godine žene do 29 godina života sklopile čak 81,1% svih brakova, godina 1999. je pokazala njihov pad na 79,2% svih sklopljenih brakova u Hrvatskoj.¹⁶³

Kod muškaraca je situacija ovakva: godine 1995. u 1,3% sklopljenih brakova muševci su imali do 19 godina, u 29,4% sklopljenih brakova između 20 i 24 godine, u 37,1% sklopljenih brakova između 25 i 29 godina te u 32,2% sklopljenih brakova više od 30 godina života. Podaci za godinu 1999. pokazuju pad udjela dobne skupine muškaraca do 19 godina (na 1,2%) i dobne skupine između 20 i 24 godine života (na 25,5%), a porast udjela dobne skupine između 25 i 29 godina (na 37,3%) i iznad 30 godina života (na 36%).¹⁶⁴

Zanimljivo je promotriti odnos životne dobi žena i muževa prema ukupnom broju sklopljenih brakova. Uzet ćemo podatke za godinu 1999. Naime, te je godine sklopljeno 23 778 brakova. Dok su žene u dobi do 19 godina bile u 2 884 braka, muševci su u toj dobnoj skupini bili tek u 283 braka. U 9 313 brakova žene su bile u dobi između 20 i 24 godine, a muževa u toj istoj dobi bilo je 6 068. U dobi između 25 i 29 godina života žene su ušle u 6 626 brakova, a muševci u 8 870 brakova. Među onima koji su sklopili brak s 30 i više godina životne dobi bile su 4 954 žene i 8 557 muževa. Očito je, dakle, da žene još uvijek ranije ulaze u brak nego muškarci.

¹⁶³ Usp. SLJRH, 2000., DZSRH, Zagreb, 2000.

¹⁶⁴ Usp. SLJRH, 2000., DZSRH, Zagreb, 2000.

Rađanje djece izvan braka

37. Premda su brak i obitelj još uvijek temeljni čimbenik razvoja stanovništva u Hrvatskoj, nepovoljna kretanja u razvoju obiteljske strukture imaju svoj odraz i u hrvatskoj obitelji. Naime, unatoč činjenici da se više od 90% djece u Hrvatskoj rađa u bračnim zajednicama, primjetno je sve izrazitije smanjenje toga postotka. Drugim riječima, u Hrvatskoj je vidljiva tendencija da se sve više djece rađa izvan braka. Tako je godine 1975. izvan braka u Hrvatskoj rođeno 4,9% sve živorođene djece. Do godine 1991. njihov je udio porastao na 5,9%, do 1995. godine na 7,5%, a do godine 2000. na 8,2% sve živorođene djece.¹⁶⁵ Prosječno se godišnje izvan braka rađa između 3 300 i 3 800 djece, dok je godine 1997. broj rođenih izvan braka prvi put prešao četiri tisuće i dostigao broj od 4 024.¹⁶⁶

Pobačaji

38. Valja na kraju iznijeti i službene podatke o pobačajima u Hrvatskoj. Prema službenim podacima, u Hrvatskoj je godine 1980. na tisuću rođene djece legalno bio izvršen 701 pobačaj, godine 1985. 823, godine 1990. 697, a godine 1995. 285 pobačaja.¹⁶⁷ Treba reći da je broj pobačaja koji se ne upisuju ili su obavljani izvan zdravstvenih ustanova (tzv. 'ilegalni') također velik, te se smatra da je broj jednih i drugih izjednačen.

U Hrvatskoj tijekom posljednjeg desetljeća (1990.–2000.) dolaze do izražaja nepovoljni demografski procesi, koji su počeli mnogo prije (prirodna depopulacija, reprodukcijaska i naraštajna depopulacija, starenje stanovništva, sve veća prostorna populacijska polarizacija itd.), na što se u tom desetljeću 20. stoljeća nadovezao i rat, sa svojim teškim posljedicama u svim ukupnim demografskim procesima i strukturama stanovništva, a napose u sferi demografskih ratnih gubitaka. S obzirom na imanentnu dugoročnost posljedica prošlih i sadašnjih demografskih procesa, sve će to i dalje nepovoljno djelovati na razvoj i obilježja obiteljske strukture stanovništva u Hrvatskoj.

¹⁶⁵ *Recent demographic developments in Europe 1997*, Council of Europe, Strasbourg, 1997.; SLJRH, 2000., DZSRH, Zagreb, 2000.

¹⁶⁶ Zavod za statistiku, *Prirodno kretanje stanovništva*, br. 99, 128, 162, 198, 234, 269, 309, 345, tablica 4–1 i 4–4; br.: 384, 460, 494, 542, 577, 614, 145, tablica 3–1 i 3–4; SLJH, 98, 94.

¹⁶⁷ SLJRH, 1999., DZSRH, Zagreb, 1999.

CRKVENO DJELOVANJE ZA BRAK I OBITELJ

39. Svaki čovjek ima svoju vlastitu povijest u koju su utkane slike i iskustva, prije svih, vlastitih roditelja kao supružnika i obiteljskog zajedništva u roditeljskom domu, iskustva bračnog i obiteljskog (ne)razumijevanja između roditelja međusobno i djece. Ta iskustva mladi naraštaji nose sa sobom i ona utječu na njihov vlastiti život i odnos prema braku i obitelji.

Kao što svaki pojedinac ima vlastiti put i dostignuti stupanj rasta i sazrijevanja prije ulaska u brak, tako se rast nastavlja u svakom braku i obitelji, ali tada udvoje kao supružnika, odnosno, kad dođu djeca, kao obitelji. U tom su vidu brak i obitelj živa i dinamična stvarnost koja u sebi nosi poziv na rast i sazrijevanje te sve cjelovitije ostvarenje vrednota i zadaća ženidbe. Istodobno svaki brak i svaka obitelj ima svoje etape u kojima se uvijek iznova nameću nova pitanja na koja treba dati odgovore.

Iz temeljne odrednice za pastoralno djelovanje da je čovjek put Crkve¹⁶⁸ proizlazi, dosljedno, da je i obitelj put Crkve¹⁶⁹ – da bi uspio čovjek, da bi uspjeli brak i obitelj. Potrebno je stoga stvoriti mrežu trajne i sustavne pastoralne brige za brak i obitelj, te biskupijske, regionalne i župne strukture permanentnog rada sa supružnicima i obiteljima i njihova trajnog praćenja.

Čovjek osobno, pa tako i njegov brak i obitelj rastu i sazrijevaju postupno i u tom smislu pastoralno djelovanje crkvene zajednice treba slijediti obitelj »prateći je korak po korak u različitim etapama njezina oblikovanja i razvoja«¹⁷⁰.

Crkveno djelovanje upravlja svoju skrb prema svim brakovima, a ne samo onima koji su 'uspjeli', 'čvrsti' i 'stabilni'. Naprotiv, posebnu brigu pokazuje prema onima koji su u teškoćama ili u neregularnim prilikama kao rastavljeni, rastavljeni i ponovno vjenčani, izvanbračne zajednice života itd.

¹⁶⁸ RH, 10.

¹⁶⁹ Usp. Pob, 2.

¹⁷⁰ FC, 65.

Ono ih prati u svim etapama i na svim područjima njihovog bračnog i obiteljskog zajedništva te ih postupno vodi prema sve većoj ljudskoj i kršćanskoj zrelosti, odnosno prema usklađivanju vlastitoga braka i obitelji s Božjom zamisli.

To znači da crkveno djelovanje za brak i obitelj zahtijeva uspostavu cjelovitoga pastoralnog djelovanja u svakoj crkvenoj zajednici, a brak i obitelj u njemu moraju imati središnje mjesto.

Priprava za bračni i obiteljski život

Situacija mladih

40. Općenito je poznato kako su se uvelike promijenile prilike u kojima žive mladi ljudi. Na razvoj njihove osobnosti snažno djeluje njihova vlastita obitelj i vrijednosti koje u njoj žive. No, sve je veći utjecaj tzv. delegiranih odgojitelja kao što su škola, sve prisutnija sredstva društvenoga priopćavanja, industrija zabave te općeniti utjecaj okruženja u kojemu se kreću. Osim toga, u mladih je prisutno i tzv. selektivno kršćanstvo, u kojem se ne slijedi službeni nauk Crkve, nego se iz poklada kršćanske vjere uzima i prihvaća samo ono što se smatra važnim za vlastiti život. Uzimaju se samo neke kršćanske istine i vrijednosti, a prema drugima se zauzima stav ravnodušnosti ili čak izričitog odbacivanja. Nadalje, mladi ljudi razmjerno rano postižu društvenu i osobnu neovisnost zbog školovanja izvan mjesta boravka. Zahvaljujući razvijenim sredstvima društvenog priopćavanja, mladi ljudi dolaze do mnogo informacija. Možda su upravo zbog toga nesigurni u prosuđivanju pravih vrijednosti i ideala. Više ne idu za uzorima i naslijeđenim autoritetima, nego neprestano traže da svi životom pokazuju ono što »poučavaju«. ¹⁷¹ Osim svih izbora, mogućnosti i izazova, mladi ljudi sve više i više žedaju za pažnjom i ljubavlju te osjećaju potrebu da budu prihvaćeni i poštovani kao neponovljive osobe. No, zbog otuđenosti današnjeg načina života u vlastitim obiteljima to teško nalaze. U takvom ozračju, na koje vlastita obitelj ima sve manje utjecaja, pojavljuju se nova shvaćanja o drugovanju mladih ljudi, »hodanju« mladića i djevojke, o vjernosti, o spolnosti i o predbračnim iskustvima. Mladi se osjećaju nesigurnima i zbog činjenice da teško nalaze posao te da ga, kad ga i nađu, teško mogu birati. Zbog toga se sve teže odlučuju na brak te, ako su

¹⁷¹ »Suvremeni čovjek radije sluša svjedoke negoli učitelje (...) ili, ako sluša učitelje, sluša ih zato što su svjedoci« (usp. EN, 41).

u braku, na rađanje djece. Osjećaju se nesigurnima i zbog toga što im je teško doći do vlastitoga stana u trenutku kad se odlučuju za brak. Nadalje, ostaju ekonomski nesamostalni jer su još dugo upućeni na materijalnu potporu roditelja, što može utjecati na razvoj njihova bračnog i obiteljskog života. Konačno, zahvaljujući sredstvima društvenog priopćavanja i ekonomskoj promidžbi, mladi su ljudi skloni postavljati nerealno visoke materijalne i društvene ciljeve, što onda rezultira frustracijama i bezvoljnošću.

Dalja priprava

41. Dalja priprava za bračni i obiteljski život mladih događa se prije svega u skladnom obiteljskom zajedništvu roditeljskog doma. Ono je temelj zdravog i naravnog odgoja djece i mladih za njihov budući bračni i obiteljski život. »Dalja priprava započinje već od djetinjstva mudrom obiteljskom pedagogijom koja ide za tim da pomogne djeci otkriti same sebe kao bića obdarena bogatom i složenom psihologijom i posebnom osobnošću, s vlastitom prednošću i nedostacima.«¹⁷² Doista, sve ono vrijedno i plemenito, što je sam Bog od iskona za čovjeka providio i čovjeku dao, razvija se i raste u obitelji. Tek uz velike napore 'delegiranih odgojitelja', uz osobno nastojanje u odrasloj dobi te uz pomoć Božje milosti moguće je nadoknaditi ako je nešto bitno zanemareno u obiteljskom odgoju. Zato se veoma važna uloga Crkve sastoji u tome da obiteljima pomogne da djecu odgajaju u ozračju prave ljudske i kršćanske ljubavi, usađujući im u srce osjećaj za lijepo, pravedno, plemenito, nesebično, za istinsku ljubav i sposobnost za žrtvu, za ispravno shvaćanje i pristup vlastitoj i tuđoj spolnosti te za ostvarenje čovjeka kao spolnog bića. Obitelj koja u svojem krilu njeguje takve vrednote, zacijelo će ih prenijeti i na svoju djecu. U tome je smislu osobito važan upravo sustavni posliježenidbeni pastoral, jer je kvalitetan rad s bračnim parovima i obiteljima najbolji oblik promicanja i ostvarenja »dalje priprave na ženidbu«. Prateći svaki bračni par, počevši od njihova vjenčanja, pastoralna briga Crkve pomaže razvoj njihove bračne i obiteljske ljubavi, koja je temeljni preduvjet zdravog odgoja djece.

O odgoju za gore navedene vrednote također trebaju voditi računa i redoviti pastoralni rad i društvene formativno-odgojne institucije (predškolske ustanove, osnovne i srednje škole, fakulteti) te pokreti, udruge i inici-

¹⁷² FC, 66. Usp. također i ZKP, kan. 1063–1065.

jative koje se bave djecom i mladima te osmišljavanjem njihova slobodnog vremena. Takvi sadržaji trebaju pronaći dostatan prostor i u vjeronaučnim i u školskim planovima i programima, u sredstvima društvenog priopćavanja te u drugim oblicima odgojnog utjecaja.¹⁷³ Tako se 'dalja priprava za ženidbu' obavlja upravo na posredni način, i to redovitim pastoralnim radom s djecom i mladima, redovitim vjeronaučnim, biblijskim, molitvenim i sličnim susretima, školskim odgojem i obrazovanjem, kvalitetnim korištenjem slobodnoga vremena i sastavna je dimenzija dječjeg i mladenačkog odrastanja.

Bliža priprava

42. Donedavno se bliža priprava za ženidbu provodila u okviru uže i šire obitelji, dok je danas uloga te iste obitelji manje izražena jer se mladi, s jedne strane, prije osamostaljuju, a, s druge, ženidbu sklapaju u kasnijoj dobi nego što je to prije bio slučaj. Zbog toga su odgovornost i poslanje Crkve u pripravi mladih za ženidbu danas osobito naglašeni.¹⁷⁴ Bliža priprava za sakrament ženidbe otvorena je svim zaručnicima. Oni koji su bliski Crkvi imat će prigode još bolje ući u otajstvo sakramenta ženidbe za koji se spremaju. Pastoralni djelatnici posebnu pozornost moraju posvetiti onim zaručnicima koji su udaljeni od Crkve, a sada su došli radi crkvenoga vjenčanja za koje se žele spremati. To je, naime, izvrsna prigoda da im se navijesti ne samo ljepota i važnost sakramentalne ženidbe i Božjeg poziva koji imaju nego i Božji poziv koji im je upućen već na njihovu krštenju. To je također prigoda da se u tom njihovom približavanju Crkvi i Crkva približi njima te da kroz taj susret ponovno otkriju svoje poslanje u svijetu i u Crkvi.

Bliža bi priprava po sebi trebala započeti tečajem priprave za ženidbu. U nas se oni redovno održavaju na dekanatskoj ili međudekanatskoj razini. Postoji snažna tendencija da se on odgodi sve do neposredne priprave, čime on ne uspijeva postići svoj puni smisao i cilj. *Biskupijski ured za pastoral braka i obitelji* i drugi nadžupni uredi bdjet će nad tim da se ti tečajevi dobro i na vrijeme organiziraju (na početku bliže priprave), da se obogaću-

¹⁷³ Usp. SVETI ZBOR ZA KATOLIČKI ODGOJ, *Odgojne smjernice o ljudskoj ljubavi. Obrisu spolnog odgoja*, Dokumenti 69, KS, Zagreb, 1984., 48–77; FC, 37. »U tom smislu Crkva se poziva na zakon supsidijarnosti, koji je škola dužna poštivati kada sudjeluje u spolnom odgoju, tako da postupa u istom duhu koji prožima roditelje« (FC, 37).

¹⁷⁴ Usp. ZKP, 1063,2; PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA FAMIGLIA, *Preparazione al sacramento del matrimonio*, Ed. Paoline, Milano, 1996. (= PSM), 1–8.

ju svim potrebnim sadržajima uz dragocjeno svjedočanstvo bračnih parova. Tečajeve valja organizirati tako da se zaručnicima omogući djelatno sudjelovanje kroz razgovor, rad u skupinama i kroz molitvu, »nešto slično kao kod katekumenata«. ¹⁷⁵ Metoda takvih susreta treba biti i interdisciplinarna (sudjelovanje stručnjaka različitih profila) i obogaćena sudjelovanjem i svjedočenjem kršćanskih bračnih parova i zauzetijih vjernika.

Tečajevi se moraju temeljiti na katezezi u koju valja uključiti razmatranje i slavljenje Božje riječi. Zaručnike valja poučiti o naravnim svojstvima ženidbe (jednost, nerazrješivost), o značenju spolnosti u sklopu bračne ljubavi i bračne plodnosti, o kršćanskom odgoju djece. Isto je tako potrebno obraditi teme vezane uz psihološka, pedagoška, pravna i medicinska pitanja vezana uz brak i obitelj. Važna je također pouka o prirodnom planiranju začeca. Valja nastojati da u tečajevima bude ozračje dijaloga, prijateljstva, molitve, otvorenosti prema Bogu. ¹⁷⁶ Za zahtjevnije zaručnike bliža priprava za ženidbu izvrsna je prigoda za njegovanje zaručničke duhovnosti temeljene na sakramentima krsta i potvrde. Na temelju vlastitog iskustva nesebične ljubavi oni na nov način doživljavaju Božju ljubav i tako postižu da se njihova ljubav sve više otvara međusobno i prema svakom bližnjem.

Obiteljsko vijeće ili slične strukture svake biskupije potruditi će se izdati prigodne materijale za održavanje ovih tečajeva, tako da se osigura dostatna kakvoća tih tečajeva na korist budućim supružnicima. Isto će se tako pobrinuti da svi predavači budu dostatno poučeni i osposobljeni za ovaj važan posao. U tome će smislu poticati prigodne seminare da bi se dodatno i stalno podučavali oni koji djelatno sudjeluju u tečajevima.

Pastoralna skrb za zaručnike obveza je svakog župnika, uz napomenu da se takvi tečajevi uvođenja u vjeru i tečajevi priprave za ženidbu priređuju na župnoj, dekanatskoj ili međudekanatskoj razini. Kada se ti susreti obavljaju na nadžupnoj razini, to nipošto ne znači da je župa »prenijela« svoje obveze na određeno tijelo, nego da se i sama smatra pozvanom sudjelovati na tom prevažnom polju.

Neposredna priprava

43. Neposredna priprava na brak mora se obavljati na župnoj razini. Zaručnici bi se trebali prijaviti župniku – u idealnom slučaju – godinu dana

¹⁷⁵ FC, 66.

¹⁷⁶ Usp. PSM, 32–49; usp. također FC, 66.

prije planiranoga vjenčanja ili najmanje šest mjeseci prije vjenčanja.¹⁷⁷ Neposredna priprava ima za cilj oživljavanje ili produbljivanje vjere. Naime, skoro vjenčanje izvrsna je prigoda da prodube svoju vjeru zaručnici koji su inače bliži Crkvi, a da obnove i ponovno ražare svoju vjeru oni zaručnici koji su se od Crkve praktički udaljili. U toj pripravi trebaju, uz župnika, sudjelovati i osvjedočeni kršćanski bračni parovi koji će im dati svjedočanstvo vjere i življenja svojega posebnog kršćanskog poziva. Neposredna priprava uključuje:

- sintezu dosadašnjeg puta priprave;
- doživljavanje molitvenog i duhovnog iskustva (dani sabranosti i molitve, duhovne vježbe za zaručnike);
- liturgijsku pripravu uz što veće sudjelovanje samih zaručnika;
- pravni postupak predviđen kanonskim pravom.¹⁷⁸

Teme za neposrednu pripravu nadahnjuju se onim što stoji u prva tri poglavlja ovog dokumenta:

- Božja zamisao o braku i obitelji upisana u ljudsko biće;
- ljubav, bitna odrednica života (proces sazrijevanja ljubavi, oznaka zrele ljubavi);
- evanđelje života (dostojanstvo žene, muškarca i djeteta);
- ženidba, trajni sakrament;
- crkvena i društvena dimenzija obitelji.

Liturgijska priprava za slavlje vjenčanja inicijacijske je naravi i ponajprije se sastoji od *uvođenja u znakove* (npr. prsten, križ, pružanje ruku, blagoslov) i *sadržaje* (značenje saveza, euharistije, pomirenje, bračna duhovnost, molitva). Jednom riječju, mladencima valja protumačiti smisao i znakovitost svake geste, i svih obreda u vjenčanju, treba ih uvesti u smisao i značenje svakoga liturgijskog znaka, da bi tako ne samo razumjeli nego i bili uvedeni u smisao i značenje liturgije vjenčanja.

¹⁷⁷ Uz kan. 1067 HBK određuje da se zaručnici trebaju javiti vlastitom župniku bar mjesec dana prije vjenčanja (usp. *Službene vijesti HBK*, 2 (1994.), str. 9.

¹⁷⁸ Usp. PSM, 50.

'Produženo zaručništvo'

44. Danas se vrijeme 'hodanja' mladića i djevojke produžuje i traje od jedne do pet, pa i više godina. Nazivamo ga ovdje 'produženim zaručnictwom'. Slavljenje zaruka (razmjena prstenja) u tom kontekstu redovito ne donosi ništa bitno novo s obzirom na 'produženo zaručništvo' prije i nakon toga čina. Takvo zaručništvo danas poprima drugo značenje i posve nove dimenzije.¹⁷⁹ 'Produženo zaručništvo' najčešće poprima karakteristike pravoga bračnog života, iako 'zaručnici' u tom razdoblju još ne mogu ili ne žele preuzeti sve obveze bračnog zajedništva. 'Produženo zaručništvo' sve se više shvaća kao privatna stvar 'zaručnika' na koju društvo (pa i njihove obitelji) ne mogu i ne trebaju imati posebnog utjecaja. U tom se kontekstu pojavljuje općenita kriza bračnih i obiteljskih vrednota, pogrešno shvaćanje slobode, odbijanje preuzimanja obveza, slobodno poimanje spolnosti koja se tek općenito veže uz ljubav i vjernost.

No, uz sve to, ima i onih mladića i djevojaka koji upravo u tom razdoblju 'produženog zaručništva' traže i očekuju potporu da bi otkrili smisao svojega 'hodanja' i 'zaručništva' te rasli u međusobnoj odgovornosti i ljubavi. Mnogi od njih osjećaju i neusklađenost svojega stanja s vlastitom savješću, s crkvenim zapovijedima i zahtjevima crkvenog (pred)bračnog morala. Osjećaju se dijelom Crkve i žele ostati povezani s njom, pa i živjeti sakramentalnim životom, a istodobno osjećaju slabost svoje grijehom oslabljene naravi, zahtjevnost ideala koje Crkva pred njih postavlja i nemir u savjesti. Imaju, stoga, potrebu i glasno razgovarati o tim i drugim pitanjima (pred)bračnog i kršćanskog života te reflektirati nad Božjim pozivom, milošću i zadaćama toga životnog razdoblja.

Crkvena ponuda prilagođena ovom razdoblju 'produženog zaručništva' do sada gotovo da i nije postojala. No, iz rečenoga proizlazi da crkveno djelovanje mora tomu razdoblju posvetiti svoju ozbiljnu pozornost. To bi razdoblje života 'zaručnika' trebalo postati vrijeme rasta, odgovornosti i milosti.

Zaručništvo – vrijeme rasta, odgovornosti i milosti

45. Zaručništvo je *vrijeme rasta*. Kroz to vrijeme dvoje mladih ljudi postaje par, razvijaju sposobnost da žive zajedno, međusobno sve više upo-

¹⁷⁹ ZKP u kan. 1062, § 1 prepušta biskupskim konferencijama donošenje odredaba u vezi sa zarukama. HBK o zarukama kaže: »Budući da na našem području nema više zaruka u pravnom smislu te riječi, Hrvatska biskupska konferencija ne donosi o tome nikakve odredbe«, *Službene vijesti HBK*, 2 (1994.), str. 9.

znaju vlastite vrline i mane i navikavaju se prihvaćati jedno drugo. Uče nadilaziti napast zatvaranja u sebe, egocentrizma i nezrele afektivnosti.

Nadalje, to je razdoblje *vrijeme odgovornosti*. Njihova ljubav nije više neko općenito prijateljstvo ili simpatija, nego je zaručnici počinju doživljavati isključivom, i to u vidu budućeg braka. U tom smislu odgovornost također znači rast u pravoj ljubavi koja prihvaća i cijeni drugoga u dostojanstvu njegove osobe. Odgovorno se propituju o vlastitom odnosu i osjećajima i o odgovornom pristupu prema drugoj osobi. Propituju se vodi li ih njihova veza u brak. Vježbajući se u uzdržljivosti, oni dozrijevaju u ljubavi, u njezinu postupnom rastu, u međusobnu poštovanju i osjetljivosti jedno za drugo, te tako postavljaju temelje bračnoj vjernosti. Zaručnička uzdržljivost otvara prostor razvoju i sazrijevanju njihove zaručničke ljubavi prema pravoj bračnoj ljubavi.

Zaručništvo je i *vrijeme milosti*. Ono je vrijeme radosnog zahvaljivanja za uzvišeno iskustvo međusobne ljubavi koja je zaiskrila u njihovu susretu. Ta iskra – voljeti i biti voljen – dar je Božji položen u ljudsku osobu u otajstvu njezina stvaranja na sliku trojedinog Boga. Bog je prisutan ondje gdje se rađa autentična ljubav. Po krsnoj milosti u Kristu nas je zamilovao i uzljubio te nas obdario Duhom svoje ljubavi. Njegovanje te iskre ljubavi odgovor je na krsni poziv. Valja je promatrati kao sasvim specifični oblik ostvarenja odgovorne ljubavi prema bližnjemu (usp. Mt 22, 39–40). Ona je milosni dar i poziv koji crpi snagu iz sakramenta krsta i bračnog poziva koji očekuje da bude konkretiziran. To je i vrijeme rasta u vjeri te u specifičnoj, zaručničkoj duhovnosti. Jedno drugo uče ljubiti ljubavlju Krista Zaručnika i u njegovu potpunom predanju Crkvi pronalaze model i vlastite ljubavi. U iskustvu voljenosti (ljubiti i biti ljubljen) naslućuju predokus unutartrajstvene ljubavi koje su i sami postali dionici po sakramentu krsta i u kojoj rastu dioništvom u sakramentu euharistije. Po euharistijskom sjedinjenju s Kristom postaju međusobno bliži. Euharistija iznutra oblikuje te produbljuje i osvježava njihovu zaručničku ljubav. Uče Božjim očima promatrati jedno drugo, prihvaćati neponovljivost i originalnost koja ih obogaćuje, povezuje i omogućuje im rast u međusobnom zajedništvu. Oni postaju sposobni radovati se međusobnim različitostima i u njima otkrivati obogaćenje koje uvodi u puninu. Promatrajući vjerničkim, kršćanskim očima otajstvo ljubavi koja se rađa i produbljuje među njima, ostaju zadivljeni darom Božje ljubavi i pozivom položenim u njihova srca. Vjerničko iskustvo uzajamne ljubavi uvodi ih u iskustvo molitve i potrebu zajedničkog zahvaljivanja, postaje pozivom na rast kroz sakramentalni život

(osobito po sakramentu pomirenja) i na sudjelovanje u životu zajednice spašenika – Crkve, koja je navjestiteljica, posrednica i prostor iskustva spašenosti u Isusu Kristu.

Pastoralni rad sa zaručnicima u okviru pastoralna župne zajednice

46. Svaka župna zajednica treba uočiti postojanje zaručničkih parova te im ponuditi programe za rast u zaručničkoj ljubavi i duhovnosti. U tom rastu posebno je važno razmišljati o braku kao Božjem pozivu.¹⁸⁰ Zato se za njih trebaju prirediti biblijska razmišljanja, službe riječi i molitveni susreti. Nadalje, posebno treba obraditi ulogu euharistije u oblikovanju njihova sadašnjeg, zaručničkog, ali i budućega, bračnog života (savez, kruh za drugoga, sebedarje, zajedništvo ...). Veoma su korisne ponude duhovnih obnova i vježbi. Osim toga, da se zaručnici ne bi zatvorili u sebe i izolirali iz župne zajednice, treba ih uključivati u različite župne strukture i aktivnosti. Na poseban način dragocjeni su njihovi susreti s bračnim parovima u kojima se svjedoče iskustva bračnog i obiteljskog života. Isto tako, da bi se doživjelo bogatstvo raznolikosti Božjih poziva u Crkvi, vrijedno je omogućiti susrete s kandidatima za svećenički i redovnički poziv.

Kroz katehezu i osobne razgovore 'zaručnicima' treba pomoći da spolnost prihvate kao uzvišeni Božji dar koji je u službi ljubavi i koji ima svoje mjesto u potpunom bračnom zajedništvu. To je ujedno odgoj za čistu predbračnu ljubav. U aktualnom permisivnom mentalitetu posebno treba upućivati na aspekte neodgovornosti življenja u potpunom zajedništvu prije samog braka kao da se dogodio onaj konačni izbor koji se zapravo događa tek slavljenjem vjenčanja. Jer, predbračni odnosi nipošto nisu i ne mogu biti izraz prave nepodijeljene ljubavi,¹⁸¹ slika one ljubavi kojom je Krist ljubio Crkvu. Predbračni odnosi pretpostavljaju stvarnost koja još ne postoji, a za kršćane oni su i kršenje Božje zapovijedi.¹⁸²

¹⁸⁰ Usp. PSM, 25.

¹⁸¹ Usp. PH, 7.

¹⁸² »Čvrstoća braka i bračne ljubavi zahtijeva kao neophodan uvjet čistoću i gospodarenje samim sobom, odgoj značaja i duh žrtve. S obzirom na tolike teškoće bračnoga života, još zaoštrenije u današnjim prilikama, upravo će mladenačka čistoća, kao prikladna priprava na bračnu čistoću, biti presudna pomoć supružnicima« (SVETI ZBOR ZA KATOLIČKI ODGOJ, *Odgojne smjernice o ljudskoj ljubavi. Obrisu spolnog odgoja*, KS, Dokumenti 69, br. 61, Zagreb, 1996.).

Produženo zaručništvo, kako smo vidjeli, donosi mladim ljudima niz dvojbi, otvorenih pitanja i teškoća. Upravo zbog toga Crkva je pozvana svojim programima i prilagođenom ponudom biti bliza tim mladim ljudima, s njima stupiti u dijalog, otvarati razgovor o temama koje im se nameću, produbljivati pojedina pitanja te ih podupirati u njihovu postupnom rastu i sazrijevanju, slijedeći Božju pedagogiju objavljenu u utjelovljenju i djelu Isusa Krista.

Slavljenje sakramenta ženidbe

Značenje slavljenja ženidbe u kršćanskoj zajednici

47. Svako slavljenje ženidbe u kršćanskoj zajednici znak je Božjeg poziva i odgovora dvoje mladih ljudi koji se odazivlju tomu pozivu i u isto vrijeme upućuju putem ostvarivanja iskonske Božje namisli o braku i obitelji.

Sa svoje strane, kršćanska zajednica prepoznaje taj Božji poziv na koji mladeni odgovaraju i raduje se ostvarivanju te velebne Božje namisli u svojoj zajednici. Vjernici kao zajednica spašenika zahvaljuju Bogu za dar nove kućne Crkve i slave ga što i na taj način neprestano utjelovljuje i upri-
sutnjuje svoju spasiteljsku ljubav u Isusu Kristu. Kršćanska zajednica radosno prihvaća novu kućnu Crkvu u svojoj sredini i iskazuje joj svekoliku solidarnost koja joj je potrebna na početku njezinoga zajedničkog života.

Stoga je razumljivo i potrebno da zajednica sudjeluje u pripravi, kao i u samom slavlju vjenčanja zajedno s prijateljima i rodbinom mladenaca, osobito preko svojih kvalificiranih predstavnika – vjenčatelja i svjedoka. Zaručnike treba pozvati da sudjeluju u izboru liturgijskih služitelja s njihovim specifičnim ulogama, kao i u izboru svetopisamskih odlomaka, obrazaca, molitava, znakova i simbola, odnosno u cjelovitom kreiranju liturgijskoga slavlja vjenčanja. Na taj način to slavlje u svojem izvanjskom obliku jest ispovijest vjere zaručnika i vjerničke zajednice te navještaj radosne vijesti Božjega pohoda.¹⁸³

Slavljenje ženidbe mora biti ne samo valjano i dostojno nego i plodono.¹⁸⁴ Zbog toga se ne smije zanemariti milosni vidik ženidbe. Naime, da bi milost ovoga sakramenta u potpunosti zasjala i bila djelatna u slavlju

¹⁸³ Usp. FC, 67.

¹⁸⁴ Usp. FC, 67.

vjenčanja i u bračnom životu, potrebno je zaručnike potaknuti da se na ovo slavlje pripreve i sakramentom pomirenja, da bi tako – pomireni s Bogom i s Crkvom i milosno obogaćeni – mogli uživati svekolike plodove sakramenta ženidbe kojega Božjom milošću jedno drugom podjeljuju.

Liturgijske upute o slavljenju ženidbe

48. Pri vjenčanju je potrebno dosljedno se držati pozitivnih zakonskih odredaba kanonskoga prava i liturgijskih propisa. Imajući u vidu rečene propise, ovdje donosimo samo neke naglaske.

Slavljenje ženidbe u misi. Euharistija je posadašnjenje ljubavi Krista i Crkve koja je zapečaćena njegovom krvlju. U toj žrtvi novoga i vječnoga saveza kršćanski supruzi imaju izvor iz kojeg se oblikuje i trajno oživljava njihov bračni savez. Euharistija je sam izvor kršćanske ženidbe.¹⁸⁵ Zato je razumljivo da je redoviti oblik slavlja vjenčanja onaj pod misom.¹⁸⁶ Kad se u jednoj župi predviđa vjenčanje više parova u isti dan, pastoralni radnici potaknut će ih da slavlje vjenčanja bude za sve u sklopu jednoga zajedničkog euharistijskog slavlja.¹⁸⁷ Tako će se snažno očitovati i crkveno zajedništvo te duboka veza između kućne i sveopće Crkve. Pastoralni radnici uče, stoga, zaručnike o vezi između sakramenata ženidbe i euharistije. U vjenčanju pod misom mladeni, »njihovi roditelji, svjedoci i rodbina mogu primiti pričest pod obje prilike«. ¹⁸⁸ Kad je u pitanju vjenčanje katolika i nekrštene osobe *Red vjenčanja* izričito ne dopušta slavlje pod misom,¹⁸⁹ a ne preporučuje kad je u pitanju vjenčanje katolika i krštenog nekatolika.¹⁹⁰

Vjenčanje nedjeljom i blagdanom. Slavlje ženidbe također pridonosi rastu i posvećivanju Božjeg naroda, te se u njem očituje zajedništvo Crkve koja slavi Kristova spasenjska otajstva. Slavlje ženidbe tako pretpostavlja i sudjelovanje župne zajednice. Stoga slavljenje ovog sakramenta može biti i u sklopu nedjeljne euharistije.¹⁹¹ U tom slučaju treba voditi računa i o tome da takva slavlja – s obzirom na okolnosti – ne remete ozračje zajed-

¹⁸⁵ Usp. FC, 57.

¹⁸⁶ Usp. RSŽ, br. 18; FC, 57.

¹⁸⁷ Usp. RSŽ, 28, 58.

¹⁸⁸ RSŽ, br. 75; usp. također *Opća uredba Rimskog misala*, 242,2.

¹⁸⁹ Usp. *Opća uredba Rimskog misala*, br. 8; 55–66.

¹⁹⁰ Iznimno se može pod misom slaviti uz dopuštenje mjesnog Ordinarija, usp. RSŽ, 36.

ništva u kojem čitava zajednica slavi vazmeno otajstvo. No, neka se nedjeljom i blagdanom ne slavi vjenčanje pod posebnom misom u neko drugo vrijeme.

Vjenčanja u župi i u župnoj crkvi. Vjenčanje se redovito slavi u župi gdje jedno od zaručnika koje sklapaju ženidbu ima prebivalište ili boravište ili jednomjesečni boravak,¹⁹² a samo slavlje redovito treba biti u župnoj crkvi. No, ako bi zaručnici ipak htjeli slaviti vjenčanje u crkvi koja nije njihova župna crkva, može im se udovoljiti, pazeći pri tom na dostojanstvo samoga slavlja.¹⁹³

Priprava liturgijskoga prostora. Sam bogoslužni prostor za slavlje sakramenta ženidbe treba pripremiti s mjerom i ukusom, bez pretjerane raskoši, tako da potiče na sabranost i da dolikuje svetosti trenutka.

Odgoj za dobrotvornost. Tijekom neposredne zaručničke pripreme, budući da se većina vjenčanja, pa i u crkvi, slavi veoma raskošno, uputno je potaknuti zaručnike da u liturgijskom slavlju ženidbe, nadahnuti euharistijskom logikom, zajedno sa sudionicima slavlja ženidbe dadnu svoj doprinos za potrebne ili da podrže drugu plemenitu zamisao (npr. prikupljanje milostinje za napuštenu djecu, za djecu s posebnim potrebama, za skrb paraplegičara itd.).

Jednostavno i dostojanstveno slavljenje ženidbe. Obred vjenčanja treba u isto vrijeme biti svečan i jednostavan, dostojanstven i radostan. Naime, iako se u slavlju vjenčanja podrazumijevaju radost i slavlje, ipak izvanjsko slavlje ne bi smjelo remetiti dostojanstveno odvijanje svetog čina. Treba uzastojati da svi nazočni djelatno i sabrano sudjeluju u obredu vjenčanja. Valja izbjegavati izvanjsku raskoš koja bi bila sama sebi svrhom, pogotovo ako bi ona bila ponižavajuća za siromašne. Nadalje, »mjesni ordinariji neka ipak bdiju nad time da se, osim počasti koje se prema liturgijskim propisima duguju građanskim vlastima, ne pravi nikakva razlika među privatnim osobama ili društvenim položajima.«¹⁹⁴ Valja biti na oprezu te, bez želje za diskriminacijom, paziti da ne pretjeruju u izvanjskom slavlju upravo oni mladenci za koje je općenito poznato da su daleko od Crkve, ili koji iza sebe imaju neuspjele građanske brakove.

¹⁹¹ Usp. RSŽ, 28.

¹⁹² Usp. ZKP, kan. 1115.

¹⁹³ Usp. ZKP, kan. 1118, § 1.

¹⁹⁴ RSŽ, 31; usp. također SC, 32.

49. *Liturgijsko slavlje mješovitih ženidbi.* Iako Crkva svojim vjernicima ne savjetuje sklapati mješovite ženidbe,¹⁹⁵ ona ih ipak uz određene uvjete dopušta da, uza sve teškoće, ne dođe u opasnost vjera katoličke strane, te uz obećanje iste katoličke strane da će učiniti sve što je u njezinoj moći da se sva djeca rođena u tom braku krste i odgoje u Katoličkoj crkvi.¹⁹⁶ No, valja također imati na umu kako »ženidbe između katolika i drugih kršćana, zadržavajući svoj poseban značaj, pružaju brojne elemente koje je dobro da vrednujemo i razvijamo, bilo radi njihove unutarnje vrijednosti bilo radi doprinosa što ga mogu pružiti ekumenskom pokretu. To se obistinjuje osobito onda kad su oba bračna druga vjerna svojim vjerskim obvezama. Zajedničko krštenje i snaga milosti u tim ženidbama daju bračnim drugovima temelj i razlog da izraze svoje jedinstvo na području moralnih i čudorednih vrednota«. ¹⁹⁷ Ekumenskoj vrijednosti slavlja takvih ženidaba pridonosi, zasigurno, i suradnja s nekatoličkim vjerskim službenikom u pripravi i odvijanju slavlja vjenčanja.¹⁹⁸

Liturgijsko slavlje ženidaba s razlikom vjere. Posebnu pozornost valja posvetiti ženidbama između katolika i nekrštenih osoba. Prema nekrštenoj stranci valja postupati s poštovanjem, u skladu s načelima saborskog dokumenta *Nostra aetate*.¹⁹⁹ Već spomenutu skrb za očuvanje vjere katoličke stranke u nekim će slučajevima biti potrebno i pojačati, jer se može dogoditi da nekrštena strana ima posve drukčije poglede na nerazrješivost i jednost ženidbe, na odgoj djece, na jednako dostojanstvo muža i žene itd. U tome je smislu osobito važan razgovor vjenčatelja ili pastoralnog radnika zaduženog za pripremu sa zaručnicima koji treba odvažno i jasno izložiti kršćanska načela o dostojanstvu i smislu ženidbe. Ako nekrštena strana ne ispovijeda nikakvu vjeroispovijest, treba posebno isticati zadaću i obvezu katoličke strane da svojem bračnom drugu hrabro svjedoči svoje kršćansko uvjerenje.

Nevjerujući kršćani i crkveno vjenčanje. Vjera kršćana može biti na različitim stupnjevima. Tako se može dogoditi da crkveno vjenčanje traže zaručnici koji su, doduše, kršteni, ali se praktično nalaze na rubu crkvenog

¹⁹⁵ Pravno govoreći, takve su ženidbe »zabranjene bez izričite dozvole mjerodavne vlasti« (ZKP, kan. 1124).

¹⁹⁶ Usp. ZKP, kan. 1125.

¹⁹⁷ FC, 78.

¹⁹⁸ Usp. *isto*.

¹⁹⁹ Usp. *isto*.

života ili su u potpunosti zapustili vjeru. Zadaća je pastoralnih djelatnika da iskoriste ovu prigodu te da u zaručnicima ponovno probude vjeru izlažući im osnovne zasade kršćanstva, osobito o dostojanstvu sakramenta ženidbe. No, ako i nakon toga njihova vjera ostane na istome stupnju, valja imati na umu da je ženidba »sakrament zbilje koji postoji već u redu stvaranja, on je bračni ugovor kojega je 'u početku' ustanovio Stvoritelj. Prema tome, odluka muškarca i žene, odluka da neopozivim bračnim pristankom čitav svoj život vežu nerazdruživom ljubavlju i bezuvjetnom vjernošću, zapravo uključuje, pa i onda kada to nije sasvim svjesno, stav duboke poslušnosti Božjoj volji, što nužno traži njegovu milost«. ²⁰⁰ Valja, dalje, imati na umu da »su ti zaručnici, snagom svoga krštenja, stvarno ucijepljeni u zaručnički savez Krista s Crkvom te da su s ispravnom nakanom prihvatili Božji naum o ženidbi, pa, prema tome, barem uključno, oni pristaju na ono što Crkva kani činiti kada slavi ženidbu«. ²⁰¹ No, kada postane očito da zaručnici izričito odbacuju ono što Crkva naučava o naravi ženidbe, kao što su npr. njezina jednost, nerazrješivost i usmjerenost prema rađanju djece, pastoralni radnici, posavjetovavši se, u slučaju dvojbe, s drugim župnicima i s mjesnim biskupom, trebaju odbiti crkveno vjenčanje, obzirno pojasnivši zaručnicima da u tome slučaju ženidbeno slavlje »ne priječi Crkva, nego oni sami«. ²⁰²

Pastoral bračnih drugova i obitelji

Važnost posliježenidbenog pastoralna

50. Po svojoj naravi bračni su drugovi pozvani na trajni rast u sakramentalnoj milosti i, zajedno sa svojom djecom, na razvoj svih dimenzija 'kućne Crkve'. Za kršćanske bračne drugove i njihovu djecu to je Duhom nadahnuti poziv na hod koji se ucjepljuje u hodočašćenje cijele Crkve prema ostvarenju kraljevstva Božjega. Razumljive su stoga odgovornost i zadaća Crkve da prate bračne drugove i obitelji 'korak po korak' na putu sazrijevanja »do mjere uzrasta punine Kristove« (Ef 4, 13) u potpunom trojstvenom zajedništvu kuće Očeve. ²⁰³ Pri tom svaka biskupija uzima u obzir već po-

²⁰⁰ FC, 68.

²⁰¹ Usp. isto.

²⁰² Usp. isto.

²⁰³ Usp. FC, 65.

stojeće oblike rada s obiteljima, vrednuje svoja dosadašnja pozitivna iskustva, određuje prioritete i planira daljnji sustavni rad.

Ciljevi poslijezeniidbenog pastoralala. Osnovni cilj poslijezeniidbenog pastoralala jest pomoć bračnim drugovima i obiteljima da rastu u kvaliteti vlastite ljubavi. Naime, »kao što bez ljubavi obitelj nije zajedništvo osoba, tako bez ljubavi obitelj ne može živjeti, rasti niti se usavršavati kao zajednica osoba«. ²⁰⁴ Štoviše, ta je ljubav od Boga: »ženidba krštenika postaje stvarni simbol novog i vječnog saveza, zapečaćena u Kristovoj krvi. Duh, što ga Gospodin izljevava, daje im novo srce te muža i ženu čine sposobnima da se ljube, kao što nas je Krist ljubio«. ²⁰⁵ Nadalje, cilj pastoralnoga djelovanja Crkve jest i skrb oko svekolikog napretka bračnog i obiteljskog zajedništva: »Duh Sveti izliven u sakramentalnom slavlju pruža kršćanskim supruzima dar novog zajedništva, zajedništva koje je živa i stvarna slika onoga sasvim osobitog jedinstva koje nevidljivu Crkvu čini otajstvenim Kristovim tijelom«. ²⁰⁶ Napokon, Crkva se također mora posebno truditi da mlade obitelji odgoji da »odgovorno žive svoju bračnu ljubav s obzirom na njezine zahtjeve zajedništva i služenja životu kao i da usklade prisnost obiteljskog života s odgovornom zadaćom koju svi imaju u izgradnji Crkve i ljudskog društva. Kada dođu djeca i bračni par postane u punom i posebnom smislu riječi obitelj, Crkva nek i dalje bude uz roditelje te im pomaže da prihvate svoju djecu i vole ih kao dar primljen od Gospodina života: neka rado preuzme napor da im služi u njihovu ljudskom i kršćanskom rastu«. ²⁰⁷

Sadržaji poslijezeniidbenog pastoralala. U svojem redovitom pastoralu Crkva smatra prvotnim upravo pastoral obitelji. Osnovni sadržaj obiteljskog pastoralala jest pomoć supruzima i obiteljima da razvijaju svijest o tome da su brak i obitelj za njih posebni Božji poziv i posebno Božje poslanje u svijetu i u Crkvi, te da oni, svjedočeći vjernost evanđelju u stanju u kojem se nalaze, izgrađuju civilizaciju ljubavi i tako pridonose rastu kraljevstva Božjega. Bračni i obiteljski život jest poziv i zvanje u Crkvi i u svijetu, poziv i zvanje kojim supruzi i cijele obitelji svjedoče Krista uskrsloga prema Gospodinovoj riječi: »Vi ste tomu svjedoci« (Lk 24, 48; usp. Dj 1, 8).

²⁰⁴ FC, 18.

²⁰⁵ FC, 13.

²⁰⁶ FC, 19.

²⁰⁷ FC, 69.

Odgovornost za posliježenidbeni pastoral. Zadaća je Crkve skrbiti se za svekolik boljitak braka i obitelji. Naime, i brak i obitelj živo su tkivo tijela Crkve i ljudskoga društva. Briga za brak i obitelj stoga, naravno, neće biti samo zadaća biskupa, prezbitera, đakona, redovnika i redovnica, nego i svih članova Crkve, a na osobit način kršćanskih bračnih drugova. Koliko Crkva, naime, u svojem djelovanju pruža bračnim drugovima i obiteljima toliko onda može pred njih stavljati i određene zadatke i zahtjeve. U toj istoj mjeri može očekivati i njihovo ostvarivanje. Jer, čovjek sa svim svojim radostima i nadama, tjeskobama i žalostima jest briga Crkve.²⁰⁸ Stoga »svaka mjesna Crkva, posebno svaka župna zajednica, mora postati svjesna milosti i odgovornosti što je primila od Gospodina s obzirom na promicanje pastoralna obitelji. Svaki oblik organskog pastoralna, nalazio se na bilo kojoj razini, nikada ne može zaobići pastoral obitelji«.²⁰⁹

Pastoral mladih brakova i obitelji

51. Osobita briga u pastoralu obitelji mora biti posvećena upravo mladim brakovima i obiteljima »koje su, suočene s novim vrednotama i novim odgovornostima, sve više izložene, pogotovo u prvim godinama braka, mogućim teškoćama, što proizlaze iz prilagođavanja zajedničkom životu ili iz rađanja djece«.²¹⁰ Naime, dok je donekle zaživjela svijest o važnosti pastoralne skrbi u pripravi mladih na brak i važnosti pripreme na samo slavlje vjenčanja, bitno je manja svijest o važnosti sustavne pastoralne brige o mladom bračnom paru i mladoj obitelji u prvim godinama njihova života. Zapoštljanje toga područja pastoralnoga djelovanja može dovesti do toga da se oni, zaokupljeni svojim poteškoćama i zatvoreni u krug vlastitih briga koje im donosi novi i posve drukčiji način života, čak počnu udaljavati od Crkve.

Život mladoga bračnog para u prvim je godinama obilježen (a) početkom zajedničkog života i potrebom međusobnog usklađivanja, (b) složenosti i teškoćama usklađivanja bračnog iskustva i (c) rađanjem djece i iskustvom roditeljstva. K tomu, mladi je bračni par često zaokupljen brigom oko vlastitoga stana i posla, kao i materijalnim brigama. Uza sve to,

²⁰⁸ Usp. GS, 1; RH, 14.

²⁰⁹ FC, 70; usp. SVETI ZBOR ZA KLERIKE, *Opći katehetski direktorij*, KS, Zagreb, 1972., 20; KONGREGACIJA ZA KLER, *Opći direktorij za katehezu*, KS – Nacionalni katehetski ured Hrvatske biskupske konferencije, Zagreb, 2000., 172–176.

²¹⁰ FC, 69.

ostaje onaj temeljni problem početka zajedničkog života: mladi se supruzi tek počinju privikavati jedno na drugo, uočavajući različitosti u značaju, u navikama, potrebama i željama. Da bi se, dakle, uskladio njihov zajednički život i da bi se u što većoj mjeri supruzi prilagodili jedno drugom, i to kao muž i žena i roditelji zajedničke djece, potrebno je mnogo ljubavi, strpljivosti, Božje milosti i pomoći onih koji ih okružuju. Stoga se može dogoditi da – suočeni s tim stvarnim i posve određenim problemima – mladi supruzi počnu osjećati kako im se smanjuje početno oduševljenje. Koliko su ti procesi zahtjevni i snažni te koliko je potrebna crkvena i društvena pomoć mladom braku i obitelji, za sebe govori već i sama činjenica da se veći dio rastava događa upravo u prvim godinama braka.²¹¹

Zbog svega toga potrebno je da poglavito župna zajednica prihvati takve bračne parove i obitelji, da ih prati te da im pomaže na početku njihova zajedničkog života. Kao prvo potrebno je mlade obitelji *pronaći i prihvatiti*, što znači da bi u župnoj zajednici trebali postojati posebni sadržaji i oblici rada s mladim obiteljima. Za te bi bračne parove to bilo 'mistagoško' razdoblje poniranja u slavljeno otajstvo koje ih povezuje te susreti dijaloga, molitve i promišljanja nadahnutog tim otajstvom. Mladi će bračni drugovi u tom razdoblju biti uvođeni u *načelo jedinstva* i razmišljati nad njim. Naime, slavljem sakramenta ženidbe oni počinju rasti u dubokom duhovnom i tjelesnom jedinstvu, koje nipošto ne smije ugroziti jedinstvenost, posebnost i slobodu svake osobe. I u pastoralnim aktivnostima potrebno je poštovati posebnost svakoga bračnoga para i svake osobe.

Kršćanski bračni parovi, koji su već prije prošli kroz ta iskustva, mogu svojom otvorenošću i svojom zauzetošću pomoći mladim bračnim parovima u nadilaženju gore navedenih teškoća s obzirom na međusobno usklađivanje, harmoniziranje bračnog zajedništva te s obzirom na (ne)otvorenost za dar života, odgovorno roditeljstvo, uzvišenost i ljepotu majčinstva i očinstva. U Hrvatskoj je danas na poseban način ugrožena upravo roditeljska dimenzija braka. I kršćanski zauzeti parovi i župna zajednica mogu i moraju ozbiljnije pridonijeti toj roditeljskoj dimenziji današnjih brakova uspostavljajući redovitu skrb zajednice s prikladnim pastoralnim i sadržajnim programima, koji uključuju znakove solidarnosti, infrastrukturnu potporu (dječje jaslice i vrtići, savjetovaništa). Kršćanska zajednica tako stvara osjećaj prihvaćenosti i sigurnosti u mladom bračnom paru.

²¹¹ Usp. IV. poglavlje ovog Direktorija, br. 3: Smanjivanje broja brakova i povećanje broja rastava braka.

Pastoralni djelatnici u župi²¹² trebaju osobno i po župnim strukturama uočavati novopridošle i doseljene obitelji, posebno mlade, i s njima nastojati uspostaviti kontakt. Za mlade bračne parove bit će veoma korisne duhovne obnove, bračni vikendi, molitveni susreti ili općenito duhovni programi koji mogu biti vezani i uz određene duhovne udruge i pokrete.

Posebno su važna i katolička obiteljska savjetovališta u kojima, među ostalim, mladi supruzi mogu informirati o prirodnom načinu planiranja začeća. U isto vrijeme ta savjetovališta, naravno, moraju biti na usluzi svim bračnim parovima u trenucima njihovih posebnih teškoća ili kriza.

Osobito prikladan i veoma koristan način obiteljskog pastoralna jesu pretkrski susreti. Naime, Crkva izričito traži da i roditelji i kumovi budu dostatno poučeni o smislu i značenju sakramenta krsta.²¹³ No, pretkrski susreti za roditelje i kumove posebno su pogodna prigoda da se bolje upozna mlada obitelj, njihove radosti i brige. Prigoda je to za ljudski susret i za poticaj na dosljednije življenje kršćanske vjere. U tim su trenucima mladi roditelji otvoreni za svaku dobru riječ, za svaki plemenit poticaj, a sakrament na koji se pripravlja može biti poseban trenutak prolaska Božje milosti. Upravo zbog toga neka župnik sa svojim pastoralnim suradnicima njeguje i razvija ovakve pretkrsne susrete. U tom smislu mogu biti veoma korisni zajednički susreti više obitelji koje se pripravlja na krštenje svoje djece, kao i susreti sa zauzetijim kršćanskim supruzima koji im mogu biti na poticaj. Toj pastoralnoj ponudi pripadaju i susreti s roditeljima u pojedinim fazama rasta njihove djece, u sklopu pripreme na ostale sakramente kršćanske inicijacije, obiteljski susreti ili seminari i drugi oblici redovitih i prigodnih susreta. Kao osobni susret svećenika s obitelji valja vrednovati i u nas uobičajeni božićni, odnosno bogojavljenjski blagoslov obitelji te bi ga u tom smislu valjalo postavljati i razvijati.

Pastoralna skrb za brak i obitelj u vremenu rađanja i odgoja djece

U službi života

52. U promicanju kulture života Crkva želi podsjetiti supružnike da je njihova bračna zajednica zapravo zajednica ljubavi u kojoj oni – koji više nisu dvoje, nego jedno tijelo – trebaju biti otvoreni prema životu. Naime,

²¹² Usp. ŽK, 111–112.

²¹³ Usp. ZKP, kan. 851, 2.

prava narav bračne ljubavi otkriva nam se ponajviše ako je gledamo u njezinu vrhovnom izvoru – Bogu, koji je ljubav. Stoga, uzajamnim samodari- vanjem, koje je njima vlastito i isključivo, supružnici teže za takvim zajed- ništvom osoba kojim se međusobno usavršavaju da surađuju s Bogom u rađanju i odgajanju novih života. Njihovo posebno sjedinjavanje i preno- šenje života vlastiti su zadaci bračne svetosti.²¹⁴ U tom svjetlu jasno nam se pokazuju obilježja i narav same bračne ljubavi koja je ljudska, posve- mašnja, vjerna, isključiva i plodna ljubav.²¹⁵ Njihova je ljubav, naime, nužno plodna, baš kao što je i Bog plodan u svojoj stvoriteljskoj ljubavi u kojoj je stvorio svijet i čovjeka. »Brak i bračna ljubav po svojoj su naravi usmjereni na rađanje i odgoj potomstva. Djeca su, bez sumnje, najdrago- cjeniji dar braka i uvelike pridonose dobru samih roditelja.«²¹⁶ Stoga su- pružnici trebaju biti utvrđeni glede neprocjenjive vrijednosti i bogatstva ljudskog života, treba im pomoći kako bi se potrudili od svoje obitelji nači- niti svetište života. U ljudskom očinstvu i majčinstvu Bog Stvoritelj nazo- čan je drukčije nego u ikojemu drugom rađanju na zemlji.²¹⁷

Otvorenost prema životu podrazumijeva odgovorno roditeljstvo. U toj dužnosti prenošenja i odgajanja ljudskog života, što treba smatrati njihovi- vim svojstvenim poslanjem, supružnici znaju da su suradnici stvoriteljske ljubavi trojedinoga Boga i na neki način njezini tumači. »Stoga će ispuniti svoju zadaću s ljudskom i kršćanskom odgovornošću i s poučljivim pošto- vanjem prema Bogu; sporazumno će zajedničkim nastojanjem stvoriti ispravan sud imajući pred očima svoje osobno dobro i dobro već rođene djece ili djece za koju predviđaju da će se još roditi; prosudit će materijalne i duhovne prilike svoga stanja; vodit će, na kraju, računa o dobru obiteljske zajednice, o potrebama vremenitog društva i same Crkve.«²¹⁸ U konačnici, supružnici će taj sud, kada i koliko će djece rađati, donijeti pred Bogom, svjesni da u načinu svojeg postupanja ne mogu postupati samovoljno, ne- go su uvijek obvezni slijediti svoju savjest koju treba uskladiti s Božjim zakonom u ispravnom redosljedu vrednota.²¹⁹ Pri tome moraju voditi ra-

²¹⁴ Usp. FC, 56.

²¹⁵ Usp. HV, 9.

²¹⁶ GS, 50.

²¹⁷ Usp. Pob, 9.

²¹⁸ GS, 50.

²¹⁹ Usp. HV, 10.

čuna o neraskidivoj vezi između dvojakoga smisla bračnog čina: smisla sjedinjenja i smisla rađanja. Naime, Crkva uči da je potrebno da svaki bračni čin mora ostati po sebi usmjeren na prenošenje ljudskoga života.²²⁰ Pri tome Crkva i dalje smatra da je jedini prihvatljivi način planiranja začeca upravo prirodni način planiranja, kojim se ne narušava iskonski naum Božji o čovjeku, i koji u cijelosti zadržava smisao uzajamne i istinske ljubavi, kao i svoju usmjerenost prema zadaći roditeljstva, na koju je čovjek pozvan. U tome je smislu, naravno, potrebno dostatno poučiti kršćanske supružnike da bi se u radosti i ljubavi mogli služiti rečenim prirodnim planiranjem začeca, što je, među ostalim, zadaća svekolikoga obiteljskog pastora preko obiteljskih savjetovališta, obiteljskih susreta, prigodnih tečajeva itd.

Nadalje, Crkva je uvijek naučavala unutrašnju zloću sprječavanja začeca, što znači svakoga bračnog čina koji se namjerno čini besplodnim. »Sprječavanje začeca teško se protivi bračnoj čistoći, protivno je dobru prenošenja života (bračnoj plodnosti), i uzajamnom darivanju bračnih drugova (bračnom sjedinjenju), povređuje pravu ljubav i niječe vrhovnu ulogu u prenošenju ljudskog života.«²²¹ Stoga, kada supružnici traže pomoć u kontracepciji, dijele dva temeljna značenja koja je Bog upisao u biće muškarca i žene i u dinamizam njihova spolnog zajedništva te se oni »ponašaju kao 'suci' Božjeg nauma te 'manipuliraju' i ponizuju ljudsku spolnost, a s njome, svoju vlastitu osobu i osobu svoga bračnog druga, kvareći vrijednost njihovog 'posvemašnjeg' darivanja.«²²²

Crkva želi radosno naviještati da je ljudski život najveći i najčudesniji Božji dar, jer čovjek nije rođen samo od puti nego i od Duha, što znači da – jednom rođen po tijelu i preporođen u Duhu – živi kroza svu vječnost. Stoga, koliko god se čovječanstvo trudilo oko svekolikog napretka i društvenog života i životnih uvjeta, Crkva vrednotu života želi promicati kao naj-

²²⁰ Usp. HV, 11. 12.

²²¹ PAPINSKO VIJEĆE ZA OBITELJ, *Priručnik za ispovjednike*, str. 19.

²²² FC, 32. Ipak, »uvijek važi načelo, također kada je riječ o bračnoj čistoći, po kojem je bolje ostaviti pokornika u dobroj vjeri u slučaju zablude zbog subjektivno nesavladivog neznanja, kada se predviđa da pokornik, premda je usmjeren živjeti u okviru vjerskog života, ne bi promijenio svoje ponašanje, nego bi čak počeo formalno griješiti« (PAPINSKO VIJEĆE ZA OBITELJ, *Priručnik za ispovjednike*, str. 26). No, i u tim slučajevima potrebno je nastojati, s pomoću molitve, što više približiti crkveni nauk i potaknuti vjernike na oblikovanje savjesti prema crkvenom nauku. Ipak ovo se pravilo ne može primijeniti na slučajeve kada se primjenjuju sredstva s pobačajnim učinkom. Usp. EV, 74.

veći Božji dar. Ona, naime, »živo vjeruje da je ljudski život, pa i kad je slabšan i mučan, uvijek veličanstven dar Božje dobrote«. ²²³ Ljudski je život nešto sveto, budući da od samoga svojeg početka zahtijeva stvaralački Božji zahvat. ²²⁴ Naime, kada se iz bračnoga sjedinjenja rađa novi čovjek, »on donosi sa sobom na svijet novu jedinstvenu sliku i sličnost samog Boga: u biologiju rađanja upisano je rodoslovlje osobe«. ²²⁵ Zato se Crkva osjeća pozvanom da promiče i brani ljudski život na svaki način, i to ljudski život u bilo kojem obliku i stadiju. Zbog toga Crkva odbacuje i osuđuje pobačaj i sterilizaciju kao čine izravno protivne Božjem naumu i dostojanstvu života. Ona to odbacuje i osuđuje pogotovo kada ih promiču, provode ili podržavaju društvene institucije ili državne vlasti. ²²⁶

U službi odgoja: dijete je dar, zato je odgoj poslanje i radost

53. Po sebi se razumije da Božji dar roditeljstva uključuje i bitnu i nenadomjestivu ulogu roditelja u odgoju vlastite djece. Za roditelje je to bitno, izvorno, neotuđivo i nezamjenjivo pravo. Odgojno pravo i dužnost za roditelje je bitno, jer je ono povezano s prenošenjem života. Ono je zbog jedinstvenog značaja odnosa ljubavi koji postoji između roditelja i djece izvorno i prvobitno pravo roditelja; nešto u čemu ih se ne može zamijeniti i što im se ne smije otuđiti. ²²⁷

Budući da je obiteljska zajednica prirodno mjesto za odgoj djece, temeljno joj je počelo majčinska i očinska *ljubav*. Ona je izvor iz kojega istječu raznoliki plodovi kao što su blagost, postojanost, dobrota, služenje, nesebičnost, duh žrtve i sl. ²²⁸ Sve to pogoduje »punom osobnom i društvenom razvoju djece«. ²²⁹

Samodarivanje roditelja djeci. Svaki je život vrijedan i najveće žrtve. Ulog u život i za život najvrjedniji je oblik svekolikog odricanja. Kroz iskustvo samodarivanja u bračnoj zajednici muž i žena bivaju sposobni da-

²²³ FC, 30.

²²⁴ Usp. EV, 44.

²²⁵ Pob, 9.

²²⁶ Usp. EV, 74.

²²⁷ Usp. FC, 36.

²²⁸ Usp. FC, 36.

²²⁹ GE, 3.

rovati se i svojoj djeci u samozatajnoj ljubavi. Po sebi je onda razumljivo da nikakav napor za roditelje nije pretežak za dobrobit vlastitoga braka i obitelji. Naprotiv, u ozračju bračne ljubavi – koja je slika unutartrajstvene ljubavi te ljubavi kojom Krist ljubi Crkvu – rađanje i odgoj djece uz velike žrtve i napore u isto su vrijeme još mnogo više dar i radost. Stoga Crkva vrednuje i cijeni ovaj dar ljubavi koju kršćanski supruzi ulažu u vlastitu obitelj.

Pastoralna skrb Crkve vrednuje, prati i pomaže. Crkva vrednuje naučavajući i promičući prave vrijednosti obiteljskog i bračnog života, a *asistira i pomaže* kroz različite institucije. U tome smislu ona još više treba razvijati svoju djelatnost i to na različite načine: organizirati permanentni rad s bračnim parovima i obiteljima (različiti oblici bračnih i obiteljskih susreta), ustrojiti i podupirati različite pokrete i udruge kršćanskih obitelji, osnivati – samostalno ili u suradnji s građanskim društvom – bračna i obiteljska savjetovaništa, zajedno s društvenim institucijama sudjelovati u odgoju djece i mladih (vrtići, škole, domovi za djecu i mlade i sl.), surađivati s građanskim društvom na dobrobit braka i obitelji te osnivanjem i vođenjem vjerskih vrtića i škola, kao »delegirani odgojitelj« pomagati roditeljima u odgoju djece.

Starosni brak

54. Supruzi starije dobi u Crkvi i u društvu izvrsni su svjedoci bračne vjernosti i plodnosti bračne ljubavi. Stoga su oni dragocjeni dar vlastitoj obitelji, ali i crkvenoj zajednici. Iskustvo njihova kršćanskoga bračnog i obiteljskog života može također biti veoma korisno u bračnom i obiteljskom pastoralu. Stoga Crkva potiče svoje vjernike da općenito cijene važnost i ulogu starijih osoba.²³⁰ »Život starijih osoba pomaže nam da osvjetlimo ljestvicu ljudskih vrednota; on pokazuje neprekidnost naraštaja i čudesan je dokaz međuovisnosti Božjeg naroda. Starije osobe često imaju karizmu da prevladaju prepreke među naraštajima prije nego što one postanu nesavladive.«²³¹

U starosnom braku na osobit način do izražaja dolazi zrela, požrtvovna, nesebična i vjerna ljubav, u kojoj supružnici »pružaju jedno drugome

²³⁰ PSO, 13.

²³¹ IVAN PAVAO II., *Govor sudionicima »International Forum on Active Aging«, 5 (5. rujna 1980.), u: Insegnamenti di Giovanni Paolo II, III, 2 (1980.), 539.*

pomoć i službu« te doživljavaju puni »smisao svog jedinstva i iz dana ga u dan sve više produbljuju«. ²³² Veličina, nježnost i dubina istinske ljubavi očituju se osobito u vjernom služenju bračnom drugu u danima njegove bolesti i nemoći.

Svakako da treba upozoravati i djecu na njihove obveze prema starim roditeljima, osobito u slučaju njihove bolesti. Kada je pak u pitanju zajednički život roditelja i njihove oženjene, odnosno udane djece, važno je sačuvati samostalnost mladoga braka tako da roditelji ne budu smetnja skladnom razvoju braka njihove djece.

Stoga je odnos mladih, ali i cijele kršćanske zajednice prema supruzima u poodmakloj dobi pokazatelj njihove vlastite ljudske i kršćanske zrelosti. U tome se smislu treba očitovati i skrb Crkve (tj. župne zajednice).

U pastoralnoj skrbi za starosni brak treba, uz ostale, uvrstiti i ove teme: (ne)uspjelost vlastitoga braka, (ne)uspjelost u odgoju i vjerskom odgoju djece, opterećenja savjesti iz prijašnjih razdoblja, kvaliteta komunikacije u starijoj dobi, osmišljavanje starosne dobi, načini uspostavljanja dobre komunikacije s djecom i unucima.

Udovištvo

55. Skrb obitelji i Crkve treba usmjeriti posebno prema onim osobama koje u udovištvu proživljavaju posebni križ. Valja razlikovati udovištvo u starijoj životnoj dobi od udovištva u mlađoj životnoj dobi supružnika. Pogotovo u prvim danima udovištva bit će dragocjena i pomoć i potpora ne samo vlastite obitelji nego i susjednih. Takvim je osobama, naime, s jedne strane, potrebna posebna pažnja, briga i ljubav njihove obitelji i Crkve, a, s druge strane, i njihova obitelj te Crkva mogu se uvelike koristiti njihovim iskustvom i doprinosom u izgradnji zajedništva. U pastoralnoj skrbi za udovištvo treba, imajući u vidu je li riječ o udovištvu u mlađoj ili u starijoj životnoj dobi, među ostalim, uvrstiti ove teme: vrednovanje vlastitoga braka i odnosa prema umrlom supružniku te prema njegovoj rodbini, kritički osvrt na opći i vjerski odgoj vlastite djece, preuzimanje zadaća koje je nosio umrli supružnik u obiteljskom životu i u odgoju djece, opterećenja savjesti iz prijašnjih razdoblja, načini uspostavljanja dobre komunikacije s djecom, nova ženidba ...

²³² Usp. GS, 48.

Obitelji u teškoćama

56. Neke obitelji žive u okolnostima gdje su doista pozvane na poseban način svednevice nositi svoj križ. To su obitelji bez djece, obitelji s djecom s teškoćama u razvoju, obitelji s djecom s poremećajima u ponašanju, obitelji pogođene bolešću nekog od svojih članova i 'krnje' obitelji.

Obitelji bez djece. Supruzi koji ne mogu imati djece na osobit način proživljavaju kušnju noseći svednevice ne laki križ bračne neplodnosti. Za njih je također važna pomoć Crkve jer oni, u pravilu, više trebaju za duhovnim sadržajima i poticajima. Kršćanska im zajednica treba otvarati vidokrug drugih oblika plodnosti. Ta se plodnost, s jedne strane, očituje u neprestanom nastojanju oko vlastite bračne ljubavi, a, s druge strane, ta se duhovna plodnost očituje u ljubavi prema svakom čovjeku. Naime, »svaki čin prave ljubavi prema čovjeku svjedoči o duhovnoj plodnosti obitelji i nju usavršava, jer to je poslušnost dubokom unutarnjem dinamizmu ljubavi kao sebedarju drugima«. ²³³

U tome su smislu obitelji bez djece pozvane svoju ljubav proširiti izvan rodbinskih odnosa i time svjedočiti otvorenost unutartrojstvene ljubavi koja zahvaća svakoga čovjeka. Rast i dozrijevanje u Božjoj ljubavi može se očitovati u posvojenju djece, u svakovrsnim djelima ljubavi, u sudjelovanju u vjerskom i kršćanskom odgoju mladih, u pomaganju obitelji s teškoćama itd. Jednom riječju, takve je supruge potrebno poticati na veće zauzimanje za obitelj na društvenom i crkvenom polju.

Obitelji s djecom s teškoćama u razvoju. U posebnoj se situaciji nalaze obitelji s djecom ili osobama s posebnim potrebama. U takvim, posebnim slučajevima moguće je da društvena i crkvena zajednica ne pokažu dovoljno sluha i razumijevanja za potrebe takvih obitelji, ili da se same te obitelji zatvore u sebe. Neke od tih obitelji, osobito one bez snažnije vjere, jako su pogođene 'teretom' hendikepa svoje djece. Tek postupno dolaze do spoznaje da je ovakvo dijete u biti dar i da im prihvaćanjem toga dara donosi životnu mudrost i radost života. Neprihvatanje djeteta s teškoćama u razvoju dodatno opterećuje i partnerske odnose muža i žene, te cjelokupni obiteljski život. Nerijetko dolazi do međusobnog optuživanja te do opterećenja i rodbinskih odnosa. Katkad se roditelji s djecom s teškoćama u razvoju stide pokazati s djecom u javnosti. Pate, jer primjećuju da vršnjaci ne

²³³ FC, 41.

prihvaćaju njihovu djecu. Takve su obitelji opterećene i većim materijalnim teškoćama, jer njihova djeca iziskuju veća materijalna sredstva. Zbog materijalnih teškoća mnoga su takva djeca primorana nakon osnovne škole ostati kod kuće, jer im roditelji ne mogu priuštiti daljnje obrazovanje i osposobljavanje koje bi im omogućilo dostojanstveniji život. Brinu se i o budućnosti svoje djece nakon vlastite smrti.

Potrebno je imati u vidu i svu kompleksnost i različitost takvih situacija: slijepi, malovidni, (gluho) nijemi, mentalno retardirani, osobe s tjelesnim oštećenjem, osobe s posttraumatskim sindromom, i drugi. Valja imati na umu da se u takvim posebnim situacijama nalazi čak oko 10% stanovništva. Sve to zahtijeva da kršćanska zajednica ozbiljno shvati potrebe takvih obitelji te da im pomogne na njima prilagođeni način. Na tom planu crkveno je djelovanje do sada, nažalost, bilo više simbolično nego stvarno. Valja istodobno istaknuti organiziraniji i hvalevrijedan rad društvenih institucija koje se službeno skrbe za takve osobe i obitelji. Istodobno, ako igdje, crkvene zajednice u svojem redovitom djelovanju mogu i moraju očitovati svoju dijakonalnu dimenziju, onda je to upravo u odnosu prema takvim obiteljima i osobama u svojoj sredini.

Crkvena bi zajednica na različitim svojim razinama trebala ustrojiti posebne strukture i angažirati profesionalno i volonterski osobe za skrb o takvim osobama i obiteljima. Uz prikupljanje relevantnih podataka, potrebno je uspostaviti kontakte s društvenim institucijama koje se skrbe o takvim osobama i promicati komplementarne oblike rada. I crkvena će zajednica morati izdvojiti potrebno osoblje te ga posebno stručno formirati za različite oblike evanđeoskog navještaja i rada s takvim osobama.

Obitelji s djecom s poremećajima u ponašanju. Neke obitelji posebno trpe jer imaju djecu s poremećajima u ponašanju. To mogu biti problemi s drogom, s nasilničkim ponašanjem, skitnjom ili posvemašnjim izbjegavanjem odgovornosti. U ovakvim je slučajevima prevencija osobito važna. I društvo (svojim školskim i odgojnim sustavom) i Crkva (svojom pastoralnom zauzetošću) trebaju pomoći djeci i mladima (pa i tamo gdje roditelji zakažu) da rastu u ozračju ljubavi, dobrote, ljudske i kršćanske solidarnosti. Tu su osobito važni školski vjeronauk, župna kateheza, rad sa skupinama mladih u župi itd. Nadalje, kada se susretne s takvim oblicima ponašanja mladih osoba, Crkva može uvelike pomoći u nadvladavanju spomenutih teškoća u suradnji s mjerodavnim društvenim tijelima i uz pomoć kršćanskih dragovoljaca u različitim crkvenim i društvenim ustanovama kao što su domovi, bolnice ili 'komune' za takve osobe. Ne treba, naime, zabo-

raviti da djelovanje Crkve treba biti osobito nazočno ondje gdje su najveće potrebe i gdje se možda drugi rado ne zauzimaju.

Obitelji s bolesnim članom. Nerijetko nailazimo i na obitelji u kojima je netko od članova pogođen na duže ili kraće vrijeme, izlječivom ili neizlječivom bolešću. Posve je razumljivo da kršćanska zajednica pomaže, s jedne strane, bolesniku a, s druge, duhovno odgaja i učvršćuje one koji su opterećeni tom bolešću. Pomoć, a često i solidarnost u povećanim materijalnim potrebama uzrokovanim troškovima liječenja, župna je zajednica pozvana pružati osobito obiteljima koje su pogođene teškom i dugotrajnom bolešću nekoga od svojih članova.

'Krnje' obitelji. Posebno bolni mogu biti slučajevi kad je jedan bračni drug ne svojom voljom ostavljen te živi sam ili s djecom. I takve 'krnje' obitelji trebaju pozornost, skrb i potporu žive kršćanske zajednice.

Izazovi biogenetskog inženjeringa i s njime povezana pitanja

57. U novije vrijeme sve veći izazov ljudskom životu nameću dostignuća biogenetičkog inženjeringa, jer različitim postupcima čovjek danas može zahvaćati u procese razvoja ne samo da bi pomogao nego i da njima manipulira. Crkva cijeni dostignuća suvremene znanosti ako su čovjekovo pomagalo u promicanju njegova cjelovitog razvoja i za opću korist ljudskog napretka. No znanost i tehnika također zahtijevaju po svom unutrašnjem smislu bezuvjetno poštivanje temeljnih mjerila ćudorednosti, posebice s obzirom na ljudski život i njegove početke. Ti su kriteriji: poštivanje, obrana i promicanje čovjeka, ponajviše njegovoga temeljnog prava na život, te njegovog dostojanstva kao osobe obdarene duhovnom dušom.²³⁴

U tom smislu različite tehnike umjetne oplodnje, koje izgledaju kao da se stavljaju na službu životu i koje se nemalo puta prakticiraju s tom nakanom, zapravo otvaraju vrata novim napadima na život. Osim toga što takve tehnike rađanje odvajaju od konteksta potpuno ljudskoga bračnog čina, one bilježe i visok postotak neuspjeha. Problematično je i to što redovito »biva proizveden veći broj zametaka od potrebnog za unošenje u krilo žene i ti takozvani 'prekobrojni zameci' bivaju zatim ugušeni za istraživanja koja pod izgovorom znanstvenog ili liječničkog napretka ustvari svode ljudski život na jednostavan 'biološki materijal' s kojim se može slobodno

²³⁴ Usp. DnV, Uvod.

raspolagati«. ²³⁵ Stoga Crkva smatra nedopuštenim svaki oblik umjetne oplodnje, ²³⁶ kloniranja, eksperimentiranje na živim ljudskim zamecima, osim ako je terapijske naravi i ako se predviđa da im to neće naškoditi, proizvodnju i iskorištavanje matičnih stanica ljudskog zametka, zaleđivanje zametaka, pokušaje zahvaćanja u kromosomsku ili genetičku baštinu u svrhu proizvodnje ljudskih bića selekcioniranih prema spolu ili drugim unaprijed određenim svojstvima itd. ²³⁷ Postupci prenatalne dijagnoze dopušteni su ako se provode zbog otkrivanja eventualnih lijekova potrebnih još nerođenom djetetu, ali postaju nedopušteni ako su prilika da se predloži ili izvrši pobačaj.

Crkva razumije naravnu želju supružnika da žele imati dijete. Ipak, 'pravo na dijete', u strogom smislu, bilo bi suprotno dostojanstvu i naravi braka. Dijete, naime, nije nešto što se duguje i ne može se promatrati kao predmet vlasništva: dijete je dar, najdragocjeniji i najnezasluženi dar braka i živo svjedočanstvo uzajamnog darivanja njegovih roditelja. Stoga dijete ima pravo biti plod specifičnog čina bračne ljubavi svojih roditelja i ima pravo biti poštivano kao osoba od časa svojega začeća. ²³⁸

Brakovi u teškoćama i neregularnim situacijama

Osnovni kriteriji i prosudbe: vjernost Bogu i vjernost čovjeku

58. Ostajući vjerna načelu utjelovljenja, Bogu koji ulazi u svu ljudsku stvarnost i koji na sebe preuzima posljedice grijeha, Crkva, poput Krista, traži izgubljenog i preopterećenog čovjeka te ga *vodi* na put spasenja.

Konkretan čovjek – put Crkve. Pastoralni djelatnici trebaju osobe s teškoćama u braku i osobe u neregularnim bračno-obiteljskim situacijama prihvatiti s razumijevanjem i Kristovom ljubavlju te empatijskim pristupom. Nastoje upoznati njihovu stvarnu situaciju tako da mogu razlikovati o kakvoj je teškoći ili neregularnosti riječ, koji su joj uzroci i posljedice, ²³⁹ ne da bi se dao konačni sud, nego da bi se takve osobe osjećale bolje prihvaćenima,

²³⁵ EV, 14.

²³⁶ Usp. DnV, II.

²³⁷ Usp. DnV, I.

²³⁸ Usp. DnV, II. 8.

²³⁹ Usp. FC, 81.

vrednovanima, potvrđenima u svojem dostojanstvu i voljenima, te da bi se napokon mogla prosuditi moralna odgovornost u svakome pojedinom slučaju. Skrb crkvene zajednice ide u dva smjera: s jedne strane, nastoji popraviti i izliječiti teškoće koje se pojavljuju a, s druge, još više nastoji preventivno i odgojno djelovati da bi se takve situacije izbjegle.

Ljubav je u istini. Crkva, dakle, vjerna Kristu, uvijek nastoji s ljubavlju prihvatiti svakog čovjeka tražeći i spasavajući izgubljeno (usp. Lk 19, 10). Upravo zato Crkva želi naviještati izvornu istinu, jer samo istina oslobađa (usp. Iv 8, 32). Kloneći se lažne ljubavi i permisivizma, u težnji za spase- njem i slobodom u Kristu, Crkva sa svom odlučnošću naviješta istinu i on- da kad je ona zahtjevna. Ta istina obvezuje Crkvu i s obzirom na Krista i s obzirom na čovjeka. Iz svega toga proizlazi obveza prihvaćanja čovjeka na putu prema istini, uzimajući u obzir njegovu nedovršenost, objektivne uvjetovanosti i ograničenja, zakonitost rasta kroz postupnost, te milost Božju koja ga vodi prema punini u Kristu od 'početka', po otajstvu stvaran- ja na sliku Božju (usp. Post 1, 26–27).

Jasnoća načela. Da bi pastoralna zauzetost Crkve za obitelji u teškoća- ma bila uspješna, njezini pastoralni djelatnici moraju poštovati jasna cr- kvena načela o jednosti i nerazrješivosti ženidbe, jer je ta zakonitost upisa- na u ljudsku narav (usp. Post 2, 24; Mt 19, 3–9), te proizlazi iz krsnog i ženidbenog ucjepljenja u otajstvo jedinstva Krista i njegove Crkve (usp. Ef 5, 25–33). Iz toga kao sljedeće temeljno načelo kršćanske ženidbe proizla- zi bračna vjernost.

Sve sklopljene ženidbe nisu i valjane. Kadšto se može dogoditi da bra- kovi s teškoćama zapravo i nisu valjano sklopljeni, tj. da je riječ o ništav- nim ženidbama. U takvim situacijama potrebno je mirno i točno razlučiva- ti okolnosti, pogođene osobe upućivati na savjet kompetentnim osobama, pomoći im u proceduri, čuvajući se pri tome davanja lažne nade i donoše- nja prijevremenog mišljenja i prosudbe.

Posebne situacije

Kršćani u građanskoj ženidbi

59. Neki kršćani sklapaju samo građansku ženidbu. Iako se u tom njiho- vom izboru vidi određena odgovornost i spremnost prihvaćanja naravnih obveza pred društvom, ipak valja jasno reći da je takav izbor za Crkvu ne- prihvatljiv. Iako Crkva priznaje određenu ozbiljnost takve veze, ona je

ipak crkveno neregularna, pa onda takvi supruzi, nažalost, ne mogu pristupati sakramentima.²⁴⁰ Stoga je razumljiva briga pastoralnih djelatnika da kroz razgovor vide koji su razlozi njihove odluke da žive u samo građanskoj ženidbi. To može biti npr. gubitak osobne vjere ili čak neznanje o ženidbenim propisima Crkve, a može se raditi o svjesnom izboru 'braka na probu'. Takve je supruge potrebno poučiti i potaknuti ih da žive u skladu s krštenjem koje su primili te da kao kršćani svoju ženidbu urede prema propisima Crkve. Naravno, neće biti dovoljno niti poželjno takve brakove jednostavno 'crkveno regulirati', nego će biti važno vidjeti uzroke, probuditi iskustvo vjere i pomoći da se ono razvije u zrelu osobnu vjeru, potaknuti supruge na kršćansku odgovornost, tako da crkveno sklapanje ženidbe bude doista njihov osobni i kršćanski izbor. U međuvremenu treba ih pozvati da sudjeluju u životu kršćanske zajednice i omogućiti im osobnije kontakte s kršćanima koji osvjedočeno žive bračni i obiteljski život. Crkva, naime, ne želi nikoga odbaciti, nego, naprotiv, poziva, potiče i usmjerava.

Kršćanska ženidba onih koji su prethodno bili vezani građanskom ženidbom s drugom osobom

60. Kad kršćansku ženidbu žele sklopiti rastavljene osobe koje su bile vezane samo građanskom ženidbom, potrebni su poseban oprez i razbor. Valja, naime, vidjeti i prosuditi koje osobne i građanske obveze imaju, valja prosuditi njihove nakane, tako da se kršćanskoj ženidbi dadu potrebna težina i ozbiljnost. Valja prosuditi i motive zbog kojih su prethodno sklopili samo građansku ženidbu, a sada s drugom osobom žele i crkvenu. Crkvena ženidba, naime, nipošto ne bi smjela dovesti u pitanje poštivanje naravnih obveza proizišlih iz građanske ženidbe.²⁴¹

Izvanbračne zajednice života

61. U današnje se vrijeme susreće pojava da muškarac i žena žive izvanbračnim zajedničkim životom, tj. izvan crkvene i građanske ženidbe. U isto vrijeme neki od njih žele na svoj način živjeti kršćanskim životom.

²⁴⁰ Usp. FC, 82.

²⁴¹ Za ženidbu onih koji imaju naravne obveze prema drugoj stranci ili djeci rođenoj iz prijašnje ženidbe traži se dopuštenje mjesnog ordinarija (usp. ZKP, kan. 1071, 3).

Valja odmah reći da se izvanbračno zajedništvo života izravno sukobljava s temeljnim smislom ženidbe, a to je neopozivo i trajno bračno zajedništvo, koje mora javno priznati društvena zajednica, a kada su u pitanju kršćani, i Crkva. Zajedništvo muškarca i žene, kako je to Stvoritelj od samih početaka odredio, jest zajedništvo ljubavi koja po sebi ne može biti uvjetovana ni vremenski određena. Bračno zajedništvo ne može biti 'na pokus', jer bi to bila izdaja ljubavi koju je Bog utisnuo u srca supružnika.

Pastoralni djelatnici moraju uočiti te pojave, ali u isto vrijeme poznavati njezine raznolike uzroke, koji mogu biti društveni, ekonomski ili pravni. Katkad su u pitanju prenaplašeni individualizam i odbacivanje društvenih i crkvenih odredaba.²⁴² Potrebno je, naime, pomoći onima koji žive u izvanbračnim zajednicama da razumiju i spoznaju istinske vrijednosti braka koje je Bog odredio u svojem promislu. Tako valja pokušati privoljeti takve parove da svoje zajedništvo uredi tako da se pokažu odgovornim članovima Crkve i društva. Naravno, potrebno je da cijela kršćanska zajednica preventivno djeluje »njegujući osjećaj vjernosti u cjelokupnom moralnom i vjerskom odgoju mladeži poučavajući ih o uvjetima i strukturama koje potpomažu tu vjernost bez koje nema prave slobode, pomažući im da duhovno zriju i shvate bogatu ljudsku i nadnaravnu zbilju ženidbe-sakramenta«. ²⁴³ Djelovanje Crkve treba poticati da se i na društvenoj razini promiču vrijednosti braka. Društvena pak zajednica treba voditi takvu socijalnu politiku da mladi ljudi mogu naći i stan i posao i tako uzmožnu ostvarivati svoje naravno pravo na obiteljski život.

Nažalost, dokle god osobe žive u izvanbračnim zajednicama, ne mogu primiti sakramente, jer im nedostaje ono temeljno opredjeljenje za život kako ga je Bog odredio već u samim počecima.

Rastavljeni i civilno rastavljeni

62. Pastoralna briga Crkve usmjerena je i prema rastavljenima i civilno rastavljenima koji su bili crkveno vjenčani. Različiti su uzroci civilnih razvoda. Potrebno je razlikovati supružnika koji je ostavljen od onoga koji je napustio bračnu zajednicu i potaknuo rastavu. Katkad je riječ i o 'sporazumnoj rastavi'. Valja ponovno naglasiti kako je za kršćane u ovim

²⁴² Usp. FC, 81.

²⁴³ FC, 81.

slučajevima riječ samo o prekidu zajedničkog života, uz trajanje ženidbene veze.²⁴⁴

Kad su posrijedi osobe koje je njihov bračni drug napustio ili koje su prihvatile civilnu rastavu zbog teških razloga, a koje ozbiljno prihvaćaju svoje obiteljske obveze te nisu sklopile drugu građansku ženidbu, po sebi nema zapreke da primaju sakramente. Naime, građanska rastava može biti moralno opravdana, može se podnijeti i ne znači moralnu krivnju ako je to »jedini mogući način da se osigura određena zakonita prava, kao briga za djecu ili zaštitu vlasništva«. ²⁴⁵

Takve osobe trpe zbog iskustva ozbiljnoga životnog neuspjeha, zbog raskida bračnog zajedništva, zbog samoće te zbog teškoća koje iz toga dolaze bilo za njih same, bilo za djecu. Stoga će im biti potrebno razumijevanje, poštovanje, a kadšto i konkretna pomoć kršćanske zajednice, pogotovo kad su posrijedi djeca za koju se valja skrbiti. Kad se te osobe, svjesne nerazrješivosti ženidbene veze, ne upuštaju u drugu građansku ženidbu, nego, naprotiv, nastoje dostojanstveno živjeti svoje ljudsko i kršćansko poslanje, onda zaslužuju osobito poštovanje, jer je takav njihov život znak kršćanske vjernosti i dosljednosti. ²⁴⁶

Crkva ne okreće pogleda ni od onih koji su uzrokovali rastavu. Želi im pomoći da nadiđu teškoće koje su dovele do rastave i privoljeti ih da pokušaju ponovno oživjeti svoje bračno zajedništvo. Da bi takve osobe mogle pristupiti sakramentima, potrebno je da u ispovijedi priznaju zlo koje su počinile, da priznaju nerazrješivost ženidbe, te da – ako ne mogu ponovno uspostaviti prijašnje bračno zajedništvo – nebračnim životom žive dostojanstveno i moralno.

Rastavljeni i ponovno civilno vjenčani

63. Sve je više slučajeva da oni koji su se civilno rastali nakon što su sklopili crkvenu ženidbu ponovno sklapaju samo građansku ženidbu. Za neke od njih to je povod dodatnog udaljavanja od Crkve, a neki od njih nisu u potpunosti niti svjesni da nisu u skladu s Božjim naumom o braku i obitelji. Drugi opet, svjesni problematičnosti svojega novog stanja, nastoje na svoj način služiti Bogu i uključiti se sve više u život Crkve. Crkveni nauk

²⁴⁴ Usp. ZKP, kan. 1151–1155.

²⁴⁵ KKC, 2383; usp. ZKP, kan. 1153, § 1.

²⁴⁶ Usp. FC, 83.

jasno govori da njihova nova veza nipošto ne razrješuje njihovu prethodno sklopljenu crkvenu ženidbu, tj. da njihov sadašnji život nije u skladu s evanđeoskim načelom o nerazrješivosti ženidbe.²⁴⁷

Unatoč tomu, ne može se u potpunosti izjednačavati svaki od ovih slučajeva. Pastoralni djelatnik uvijek treba gledati na pojedine slučajeve i pojedinačne osobe. Naime, ima slučajeva da je netko ušao u novo zajedništvo nakon što je svim silama nastojao sačuvati bračno zajedništvo, ali je ipak bio posve neopravdano napušten. Drugi su opet ušli u novo zajedništvo nakon što su nepromišljeno i lakomisleno razorili svoju ženidbu. Napokon, ima slučajeva da netko ulazi u novo zajedništvo radi dobra djece ili u uvjerenju da njihova prva ženidba i nije bila valjana.²⁴⁸

U svakom slučaju, treba naglasiti da su takvi supružnici članovi kršćanske zajednice. Iako su oni isključeni od primanja sakramenata, kršćanska im zajednica treba posvetiti posebnu pozornost. Za njih treba moliti i poticati ih na molitvu, na slušanje Božje riječi, na neporočan život u skladu s njihovim stanjem; poticati ih na kršćanski odgoj njihove djece i pomagati im u tome. Crkvena zajednica pozvana je, dakle, činiti sve da se oni ne bi osjećali isključenima, nego, naprotiv, poticanima na kršćanski život u skladu s ovim okolnostima. Kršćanska zajednica neka se uzdržava od bilo kakve moralne prosudbe ili osude, jer Bog jedini poznaje u potpunosti ljudska srca (usp. Dj 1, 24).²⁴⁹

U važnim životnim prigodama (rođenje i krštenje djeteta, obiteljska žalost i sl.) neka vjernici nastoje biti bliski takvim osobama svojom ljudskom i kršćanskom susretljivošću, čuvajući se pritom davanja 'lažne nade' ili krive informacije o njihovom crkvenom stanju.

»Isto tako, poštovanje koje valja iskazivati sakramentu ženidbe, samim bračnim drugovima i njihovim ukućanima, a i prema zajednici vjernika, zabranjuje pastirima da iz bilo kojeg razloga ili pod bilo kakvom izlikom, pa i pastoralne naravi, održavaju za razvedene koji se ponovno vjenčaju bilo kakav obred. Takvo održavanje obreda davalo bi dojam nekog sakramentalnog slavlja novog valjanog vjenčanja, pa bi prema tome dovodilo u bludnju u svezi s nerazrješivošću valjano sklopljene ženidbe.«²⁵⁰

²⁴⁷ Usp. FC, 84.

²⁴⁸ Usp. FC, 84.

²⁴⁹ Usp. FC, 84.

²⁵⁰ FC, 84.

Zadaća je pastoralnih djelatnika i cijele kršćanske zajednice da pomogne braći i sestrama koji se nalaze u takvim okolnostima da se nipošto ne osjećaju isključenima iz Crkve, nego, naprotiv, pozvanima da djelatno sudjeluju u njezinu životu.

Valja ih poticati da u bogoslužju, osobito na nedjeljnoj euharistiji, vjerno slušaju Božju riječ, da sudjeluju u različitim duhovnim sadržajima kao što su kateheze, predavanja, duhovne obnove, nesakramentalna pokornička bogoslužja. Osobito ih valja poticati da ustraju u svakodnevnoj molitvi. Neka se, konačno, trude oko kršćanske ljubavi i kršćanskih djela milosrđa, tako da se njihova vjera očituje u djelima. Zadaća nesebične kršćanske ljubavi neka se osobito očituje u kršćanskom odgoju djece.

Njihovo sudjelovanje u aktivnom životu crkvene zajednice ograničeno je njihovim stanjem. Tako ne mogu preuzimati one uloge u zajednici koje pretpostavljaju puninu kršćanskoga svjedočenja. To se odnosi na liturgijske službe kao što je služba čitača, akolita, izvanrednog djelatelja pričesti, krsnog i krizmanog kuma. To vrijedi i za službu vjeroučitelja i katehete.

Vjerna Gospodnjoj zapovijedi, Crkva ne može pripustiti sakramentu pomirenja i pričesti rastavljene i ponovno civilno vjenčane vjernike, budući da je vjerna Gospodnjoj zapovijedi o nerazrješivosti ženidbe. Crkva ne želi praviti razlike među vjericima, nego ih samo poziva da dosljedno žive prema izboru koji su sami učinili.

Kada je povratak u prvobitno zajedništvo nemoguć zbog bolesti, poodmakle dobi ili zbog dobra djece, a oni, bez veće sablazni, odluče živjeti u bračnoj uzdržljivosti, onda je moguć njihov povratak sakramentima Crkve.

Problematika razdvojenih i izbjegličkih obitelji

64. Iako su mnoge obitelji tijekom jednog dana ili tjedna praktički razdvojene zbog radnih i školskih obveza tako da mogu živjeti svoje obiteljsko zajedništvo praktički samo potkraj tjedna, ipak se o razdvojenim obiteljima u užem smislu riječi može govoriti onda kada jedan od supružnika boravi dulje vrijeme odvojen od ostatka obitelji.

U nas ima još uvijek dosta slučajeva odvojenog života zbog tzv. privremenog rada u inozemstvu. Zadaća je Crkve u tim slučajevima dvostruka. S jedne strane, treba pomagati – koliko je do nje – da se razdvojene obitelji opet nađu zajedno. Koliko god to bude moguće, treba poticati obitelji da žive u svojoj domovini, a ako to nije moguće bez velikih teškoća, onda ih

potaknuti da zajedno žive u inozemstvu, jer je prva zadaća supružnika njegovati bračno i obiteljsko zajedništvo, pa tek onda domoljublje, a sve u nadi da će se obitelj jednoga dana ipak naći u svojoj domovini.

Osobito su bolni slučajevi gdje su obitelji razdvojene zbog ratnih i poratnih stradanja i žive razdvojeno i u izbjeglištvu. Pogađa ih iskorijenjenost iz vlastite sredine, nesigurna egzistencija, lišenost susjedskih, prijateljskih i rodbinskih veza, svih materijalnih dobara i nemogućnost rada. U takvim slučajevima Crkva treba poticati mjerodavne društvene vlasti i međunarodne čimbenike da porade na tome da se razdvojene obitelji opet nađu zajedno te da se što prije mogu vratiti na svoja ognjišta.

Konačno, obitelji mogu biti razdvojene i zbog dugotrajnog liječenja jednog od članova, služenja vojnog roka, kao i zbog boravka u zatvoru. U svim tim slučajevima Crkva će nastojati pružiti duhovnu i karitativnu pomoć.

Obitelji na radu u inozemstvu

65. Kršćanska obitelj koja se nađe izvan vlastite domovine treba znati da u Crkvi bilo gdje na svijetu nalaze svoju domovinu.²⁵¹ Briga Crkve u Hrvatskoj stoga ide u dva smjera. Kao prvo, nastoji biti blizu svima onima koji se nalaze u inozemstvu brinući se da ne izgube ni vjersku ni nacionalnu pripadnost i pomaže im da ih boravak u stranoj zemlji ne otuđi jedne od drugih, od vlastite djece i od vlastite domovine. No, s druge strane, naša Crkva želi kršćanskom ljubavlju prihvatiti i one koji su došli u našu domovinu i koji su potrebni i naše pažnje i naše bratske ljubavi. Daleko neka od kršćana bude dijeljenje ljudi po nacionalnoj ili regionalnoj pripadnosti.

²⁵¹ Usp. FC, 77.

VI.

DJELATNICI I STRUKTURE OBITELJSKOG PASTORALA

66. Crkva drži da su kršćanski supruzi po milosti i poslanju sakramenta ženidbe nositelji (subjekt) obiteljskog pastoralu. Uz njih postoje i drugi djelatnici obiteljskog pastoralu koji su to po svojim karizmama, službama i odgovornostima u Crkvi.

Djelatnici

U kršćanskoj su zajednici svi i svaki pojedinačno pozvani dati svoj prinos u obiteljskom pastoralu. Pri tome to čini svatko na svoj način i u skladu s mjestom i ulogom koju ima u kršćanskoj zajednici.

Biskup

67. Biskup je u svojoj biskupiji prvi pozvan obiteljskom pastoralu posvetiti svoje zanimanje, zauzetost i posebnu pastoralnu skrb u skladu sa značenjem i poslanjem koje obitelj ima, po Božjem naumu, u životu pojedinoga čovjeka, naroda i u cjelokupnoj povijesti spasenja.²⁵² On treba ustanoviti biskupijske strukture za cjeloviti pastoral braka i obitelji i pružati im potporu. On, štoviše, potiče i upućuje na uvijek nova pastoralna djelovanja na tom području. Biskup, zajedno sa svećenicima, svojim prvim suradnicima, bdije nad svetošću ženidbe svojih vjernika u svim njezinim ljudskim i kršćanskim danostima, smatrajući to svojom veoma važnom zadaćom.²⁵³

Njegovoj pastirskoj skrbi pripada postaviti kriterije formacije za profesionalne djelatnike u pastoralu braka i obitelji, kriterije za izgradnju volonterskih suradnika u istom pastoralu, kao i za njihovu trajnu duhovnu i stručnu izgradnju na župnoj, međužupnoj i biskupijskoj razini.

²⁵² Usp. FC, 73.

²⁵³ Usp. HV, 30.

Svećenici, đakoni

68. Biskupu u pastoralnoj skrbi za obitelji pomažu svećenici. Naime, »njihova se odgovornost ne proteže samo na čudoredne i liturgijske probleme, već i na probleme osobne i društvene naravi« u svakoj obitelji.²⁵⁴ Ta njihova odgovornost »predstavlja bitni dio službe Crkve s obzirom na brak i obitelj«²⁵⁵. Pozvani su promicati 'evanđelje braka i obitelji', pripremu za kršćansku ženidbu, slavljenje sakramenta ženidbe, različite inicijative koje prate i pomažu obitelji u njihovu rastu u ljubavi, te su na raspolaganju za duhovnu pomoć i vodstvo supružnika i djece. Trebaju osobito biti bliski onima koji su u nevolji i krizi. Napokon, trebaju poraditi na tome da bude dovoljno suradnika u pastoralu braka i obitelji, i to u okviru župe i dekana- ta te se brinuti za njihovu trajnu duhovnu i stručnu izgradnju. Trude se otkrivati darove i karizme pojedinih kršćana, tako da u radu s obiteljima bude stručnih osoba ispunjenih ljubavlju za tako odgovoran oblik apostolata. Naravno, njihovo djelovanje i poučavanje uvijek mora biti u skladu s učiteljstvom Crkve.²⁵⁶ Zbog svega toga važno je da se u teološkoj i pastoralnoj izobrazbi svećeničkih kandidata dužna pozornost daje pastoralu braka i obitelji, tj. studiju braka i obitelji pod sakramentalnim, moralnim, duhovnim i pastoralnim vidikom.²⁵⁷ Sve to na sličan način vrijedi i za stalne đakone. A oženjeni će đakoni u obiteljskom pastoralu moći na poseban način dati svjedočanstvo kršćanskog života.²⁵⁸

Redovnici i redovnice

69. Redovnici i redovnice daju vjernicima osobno svjedočanstvo svojega života: »Oni svim vjernicima dozivaju u pamet onu divnu, po Bogu zasnovanu ženidbu koja će se potpuno očitovati istom u budućem životu, a po kojoj Crkva ima jedinog Zaručnika – Krista.«²⁵⁹ Među osobama koje žive u braku redovnici i redovnice svjedoče već samom svojom prisutnošću da se čovjek, koji je na zemlji jedino stvorenje što ga je Bog htio radi

²⁵⁴ FC, 73.

²⁵⁵ Usp. FC, 73.

²⁵⁶ Usp. FC, 73.

²⁵⁷ Usp. DFS, 13–54.

²⁵⁸ Usp. DSŽTĐ, 61.

²⁵⁹ PC, 12.

njega samoga, ne može potpuno ostvariti, osim po iskrenom i potpunom darivanju sebe samoga, te da je ženidba sveta stvarnost jer znači poziv na potpuno darivanje sebe samoga 'kao Gospodinu' (usp. Ef 5, 22). Svojim osobitim svjedočanstvom savršene ljubavi i djevičanske budnosti u kojoj je osoba čisti uzvratni dar zaručnice Kristu zaručniku (usp. Ef 5, 22–33), osobe posvećena života uprisutnjuju u sredini u kojoj žive vertikalnu dimenziju bračnog i obiteljskog života te štite od osiromašenja i profanacije uzvišeni dar tjelesnosti i spolnosti po kojoj bračni drugovi 'više nisu dvoje nego jedno tijelo' (usp. Post 1, 24). Djevičanstvo i ženidba pojavljuju se tako kao dva oblika afirmacije istine o čovjeku kao pozivu na savršenu ljubav i darivanje 'na sliku Krista i Crkve', koje je oslobođeno svake natruhe sebičnosti i egoizma. Redovnički život, stoga, nije i ne smije biti umanjivanje važnosti ženidbenog života, nego je, naprotiv, afirmacija svetosti bračne ljubavi kao predokusa potpunog zajedništva s trojedinim Bogom. Iz tog susreta s osobama koje žive u braku i sami izlaze osnaženi za vjernu ljubav prema svojemu crkvenom pozivu i za nastojanje da svoje redovničko predanje u djevičanskoj budnosti pretvaraju u mjesto plodne ljubavi i vjernosti.

Upravo zbog svojega sasvim osobitog načina svjedočenja i afirmacije istine o čovjeku kao pozivu na ljubav i na savršeno darivanje, redovnici i redovnice mogu se više posvetiti određenim područjima bračnog i obiteljskog pastoralala, osobito produbljenju duhovnosti bračnog darivanja i zajedništva, brizi za djecu, za napuštene, neželjene, s posebnim potrebama i teškoćama u razvoju. Svoju kršćansku ljubav i brigu mogu posvetiti nepotpunim obiteljima, obiteljima u teškoćama, starima i bolesnima. Redovnici i redovnice također mogu sudjelovati u pripravi za ženidbu, u obiteljskim savjetovalištim, u odgoju obitelji za molitvu i duhovne vrijednosti i općenito u svim oblicima obiteljskog pastoralala. Istodobno bračni i obiteljski pastoral posredno promiče poziv na djevičanstvo te bračne drugove i njihovu djecu potiče na radosno ugrađivanje vlastitog života u rast kraljevstva Božjega.

Laici specijalizirani za obiteljski pastoral

70. U obiteljskom pastoralu posebno mjesto imaju laici specijalizirani za takvo služenje: liječnici, pedagozi, psiholozi, pravnici, obiteljski savjetnici itd. Oni, bilo kao pojedinci bilo u okviru različitih institucija, mogu i moraju dati svoj dragocjeni doprinos.²⁶⁰

²⁶⁰ Usp. FC, 75.

Supruzi, nositelji obiteljskog pastoralala

71. Valja osobito cijeniti doprinos kršćanskih supruuga i kršćanskih obitelji u obiteljskom pastoralu. Oni po milosti sakramenta ženidbe trebaju biti nositelji pastoralala braka i obitelji. Nadalje, oni su osobito prikladni za kršćansko svjedočanstvo u pastoralu braka i obitelji i za djelovanje u obiteljskom pastoralu.²⁶¹

Strukture

72. Veoma je široko apostolsko polje rada s obiteljima. Budući da je to izuzetno važno područje djelovanja naše Crkve, potrebno je ustrojiti određena tijela na razini pojedinih biskupija, pastoralnih regija, dekanata, i pojedinih župa. Da bi se toliko važno i toliko široko polje djelovanja bolje ustrojilo i koordiniralo, potrebne su ove strukture.

Strukture na razini Biskupske konferencije

Osim Vijeća za obitelj HBK-a neka se osnuje i Nacionalni ured za brak i obitelj. Njegov je zadatak: pratiti bračne i obiteljske prilike na nacionalnoj razini, uspostavljati veze s odgovarajućim uredima na biskupijskoj razini, predlagati studijske skupove, pastoralne programe, kao i potrebne materijale.

Strukture na razini biskupije

Svaka biskupija treba u okviru Biskupijskog pastoralnog vijeća ustanoviti *Biskupijski odbor za pastoral braka i obitelji*. On određuje strategiju i prioritete pastoralala braka i obitelji u biskupiji. Taj bi *odbor* također trebao biti stjecištem informacija i ideja za različite udruge i pokrete koji djeluju u pastoralu braka i obitelji.

Prioritete i strategiju pastoralala braka i obitelji koji budu proizlazili iz rečenog *odbora* treba provoditi u djelo *Biskupijski ured za pastoral braka i obitelji*. Ovaj ured treba sustavno proučavati pitanja vezana uz pastoral obitelji i izdavati radne materijale s različitih područja obiteljskog pastoralala te tako davati uvijek nove poticaje za obiteljski pastoral na razini bisku-

²⁶¹ Usp. FC, 71.

pije, kao i na razini pastoralnih regija, dekanata i župa. Stručni suradnici trebaju biti: svećenici, bračni parovi, redovnici i redovnice, stručnjaci u teološkim i humanističkim znanostima koji se posebno bave obiteljima, predstavnici katoličkih društava, skupina i pokreta koji djeluju u pastoralu obitelji.

Taj ured na poseban način promiče naviještanje 'Božje namisli o braku i obitelji', promovira i koordinira tečajevne pripreme za brak, formira djelatnike obiteljskog pastoralna, potiče studij moralnih, socijalnih i religioznih problema vezanih uz brak i obitelj, promiče župne i nadžupne, dekanatske i regionalne strukture za pastoral braka i obitelji, daje ponude za udaljenije obitelji i za one u specifičnim i teškim situacijama, podupire različite oblike služenja obitelji, kao npr. obiteljska savjetovališta i savjetovališta za prirodno planiranje začeca, gajenje osjetljivosti za različita pitanja vezana uz zaštitu života nerođenih, te, konačno, potiče suradnju s društvenim i kulturalnim strukturama na dobro obitelji.

Strukture na razini dekanata ili pastoralnih regija

U svakoj pastoralnoj regiji odnosno dekanatu također mora postojati tijelo za obiteljski pastoral koje će – u suradnji s Biskupijskim uredom za pastoral braka i obitelji – na svojem području djelovati s istom svrhom. Neka tom tijelu na čelu budu svećenik ili stalni đakon i jedan bračni par.

Strukture na razini župe

U okviru župnoga pastoralnog vijeća treba dosljedno postojati odbor za brak i obitelj koji vodi jedan bračni par sa svojim suradnicima. Oni će s jedne strane provoditi naputke Biskupijskog ureda za pastoral braka i obitelji, ali će u isto vrijeme otkrivati potrebe i zahtjeve pastoralnoga djelovanja u vlastitoj župi.

Crkvena bračno-obiteljska savjetovališta

73. Obiteljska su savjetovališta izuzetno važna i njihovo je djelovanje dalekosežno i veoma osjetljivo. Mjerodavna crkvena vlast svakako treba na dvojak način bdjeti nad katoličkim savjetovalištim. Prvo, uz pomoć stručnjaka nastoji da u savjetovalištu djeluju stručne i uravnotežene osobe koje – na razini u kojoj savjetovalište dopušta – pomažu obiteljima ili

pojedininim njezinim članovima. Drugo, mjerodavna crkvena vlast bdije da katolička savjetovališta budu u skladu s crkvenim naukom.

Katoličko savjetovalište može se uspostaviti samo odobrenjem ovlaštenoga biskupijskog ordinarijata. Ono treba biti sastavljeno od osoba kompetentnih na stručnoj i ljudskoj razini. Poblize odredbe o osnivanju i načinu djelovanja katoličkih obiteljskih savjetovališta donose se posebnim pravilnikom koji će odobriti crkvena vlast.

VII.

ŽENIDBA I OBITELJ U KANONSKOM I
PARTIKULARNOM PRAVU

74. Brak i obitelj imaju svoju crkvenu i društvenu dimenziju te svoj institucionalni ustroj. Taj institucionalni ustroj kršćanske ženidbe određen je Zakonikom kanonskoga prava. Društvena dimenzija braka i obitelji uređena je građanskim zakonodavstvom Republike Hrvatske, posebno Obiteljskim zakonom.²⁶² Osim toga, između Svete Stolice i Republike Hrvatske potpisana su tri ugovora od kojih je jedan Ugovor o pravnim pitanjima²⁶³, koji uređuje mogućnost i uvjete pod kojima kanonski sklopljena ženidba ima i građanske učinke.

Konstitutivni element kanonski valjane ženidbe jest privola stranaka zakonito očitovana između pravno sposobnih osoba koju ne može nadomjestiti nikakva ljudska vlast (usp. kan. 1057, § 1)²⁶⁴. Ženidbena privola čin je volje kojim muška i ženska osoba neopozivim savezom sebe uzajamno predaju i primaju da uspostave ženidbu (usp. kan. 1057, § 2).

²⁶² Usp. *Obiteljski zakon*, u: »Narodne novine«, br. 162/1998., str. 3915–3942. Prihvatio ga je Hrvatski državni sabor 11. prosinca 1998., stupio je na snagu 30. prosinca 1998., a primjenjuje se od 1. srpnja 1999. (čl. 372.). S obzirom na kanonsku ženidbu s građanskim učincima, najvažniji su članci toga Zakona: 6., 8., 20.–23. Odredbe priznaju mjerodavnost Crkve što se tiče ženidbe katolika i jamče »obveze bračnih drugova koje proizlaze iz propisa vjerske zajednice pred kojom je brak sklopljen« (*Obiteljski zakon*, čl. 35., stavak 4.), kao i mjerodavnost građanske vlasti što se tiče građanskih učinaka iste ženidbe (usp. *Obiteljski zakon*, čl. 35., stavak 1.: »Bez obzira na oblik u kojem je sklopljen brak prestaje: smrću bračnog druga, proglašenjem nestalog bračnog druga umrlim, poništajem ili rastavom.«).

²⁶³ *Ugovor o pravnim pitanjima*, sklopljen između Svete Stolice i Republike Hrvatske, potpisan je u Zagrebu 19. prosinca 1996., ratifikacijski instrumenti razmijenjeni su u Vatikanu 9. travnja 1997., a objavljen je u: »Službene vijesti Hrvatske biskupske konferencije«, br. 2/1996. (5); »Narodne novine«, br. 23/1997. Međunarodni ugovori br. 3.

²⁶⁴ Kanoni koje navodimo odnose se na ZKP.

Ženidbu mogu sklopiti svi kojima se pravom to ne zabranjuje (usp. kan. 1058). Među krštenima ne može biti valjanoga ženidbenog ugovora koji samim tim ne bi bio sakrament (usp. kan. 1055, § 2).

Za katolike u Hrvatskoj opća je kanonska stega upotpunjena odredbama Ugovora o pravnim pitanjima sklopljenog između Svete Stolice i Republike Hrvatske (usp. kan. 3). Taj ugovor u čl. 13., stavak 1., izričito određuje: »Kanonska ženidba od trenutka sklapanja ima građanske učinke prema odredbama zakonodavstva Republike Hrvatske ako ugovorne stranke nemaju civilne zapreke i ako su ispunjeni propisi predviđeni odredbama zakonodavstva Republike Hrvatske.«

Sklapanje kanonske ženidbe s građanskim učincima

75. Katolici koji kane sklopiti ženidbu u Republici Hrvatskoj sklapaju je u kanonskom obliku (usp. kan. 1108), a ta ženidba prema Obiteljskom zakonu (članak 23) ima sve građanske učinke od trenutka njezina sklapanja.

Mjesni ordinarij može dopustiti sklapanje samo kanonske ženidbe. U tom slučaju građanski čin sklapanja braka, koji za katolike nema konstitutivnu vrijednost ženidbene veze, može prethoditi ili slijediti sklapanje kanonske ženidbe.²⁶⁵

Priprava za kanonsku ženidbu s građanskim učincima i čini koji prethode njezinu slavljenju

Priprava

76. Dijecezanski su biskupi dužni, prema odredbi kan. 1064 Zakonika kanonskoga prava, izraditi program pastoralne pomoći za obitelj i izdati smjernice za pripravu na ženidbu, što se želi postići izdavanjem ovog Direktorija.

²⁶⁵ Ustavni sud Republike Hrvatske odlukom U-I-231/1990., od 16. veljače 1994., ukinuo je odredbu članka 27. *Zakona o braku i porodičnim odnosima*, koji je predviđao da: »Vjenčanje po vjerskom obredu nije dopušteno prije nego što brak bude zaključen po odredbama ovoga Zakona«, o čemu usp. »Narodne novine«, 25/1994.

Dalja, bliža i neposredna priprava na ženidbu uređena je, u okviru općega prava, dopunskim odredbama koje je dala Hrvatska biskupska konferencija²⁶⁶ i vlastitim odredbama partikularne Crkve u materiji predženidbenog pastoralara.

U svrhu unaprjeđenja zajedničke prakse za bližu i neposrednu pripravu na ženidbu u svakom biskupijskom programu trebaju se prihvatiti ove upute:

1. uključivanje zajednice i, napose, obiteljskih pastoralnih djelatnika u inicijative koje zaručnike pripravljaју na svetost i dužnosti svojega novog staleža (usp. kan. 1063, br. 2);
2. razgovori sa župnikom ili sa zaduženim svećenikom, tečajevi za ženidbu i druge skupne inicijative za put vjere zaručnika, preko produbljenja ne samo ljudskih vrednota bračnog i obiteljskog života nego i vlastitih vrijednosti sakramenta i kršćanske obitelji, s obvezama koje iz toga proizlaze. Preporučuje se stoga da bliža priprava na ženidbu traje oko godinu dana.
3. vrijeme neposredne priprave na ženidbu je važno i zbog toga se zaručnici redovito trebaju javiti za vjenčanje vlastitom župniku barem mjesec dana prije vjenčanja.²⁶⁷ Preporučuje se ipak da neposredna priprava ne bude kraća od tri mjeseca.
4. osobni susreti zaručnika sa župnikom radi obavljanja predženidbenih izvida i radi priprave na svjesno i plodonosno slavljenje ženidbenog bogoslužja.

Prethodni čini

77. Predženidbeni izvidi podrazumijevaju propisane čine koji trebaju prethoditi slavljenju ženidbe, a svrha im je učvrstiti, produbiti, a često i oživiti iskustvo vjere te utvrditi da ništa ne priječi valjano, dopušteno i plodonosno vjenčanje, provjerivši kod zaručnika slobodno stanje, odsutnost zapreka i cjelovitost privole (usp. kan. 1066).

²⁶⁶ Usp. SVHBK, br. 1/1994. (2), str. 9. Broj u zagradama označuje ukupan broj, prema numeraciji samih SVHBK.

²⁶⁷ Ondje.

Ti su čini, u pravilu, povjereni župniku župe u kojoj zaručnik ili zaručnica imaju kanonsko prebivalište ili boravište ili jednomjesečni boravak, prema njihovom izboru.

Kanonski propisi koji se odnose na izvide obuhvaćaju: provjeru dokumenata; zaručnički ispit o slobodi privole i o slobodnom prihvaćanju ženidbe s obzirom na njezinu narav, svrhe i bitna svojstva; skrb o navještaju ili navještajima; molbu mjesnom ordinariju za oprost od eventualnih zapreka ili za dopuštenje slavljenja ženidbe u slučajevima koje predviđa Zakonik kanonskoga prava ili krajevno pravo.

Dokumenti koje treba prikupiti i provjeriti jesu: krsni list, potvrda o krizmi, potvrda o slobodnom stanju (kada se ona traži), potvrda o smrti supruge za osobe koje su udovci ili udovice i druge potvrde prema pojedinim slučajevima.

Krsni list ne smije biti stariji od šest mjeseci.

Zabilježbe koje se odnose na valjanost ili dopuštenost slavljenja ženidbe i one koje se odnose na posvojenje (možda sadržane u matici krštenih) moraju se službeno i u zatvorenoj omotnici poslati župniku koji vodi izvide.

Župnik župe krštenja i župnik koji vodi izvide vezani su službenom tajnom što se tiče podataka ili zabilješki koje se odnose na naravne roditelje posvojenih osoba (usp. kan. 877, § 3).

Pastoralni radnici trebaju poticati zaručnike koji još nisu primili sakrament potvrde da ga prime prije sklapanja ženidbe, ako je to moguće bez velike teškoće (usp. kan. 1065, § 1). Posebnu pozornost posvetit će onima koji, nakon krštenja, nisu primili druge sakramente niti ikakvu kršćansku formaciju. Posebnu pastoralnu razboritost iskazat će u skrbi za pripremu nekrizmanih zaručnika koji već žive u izvanbračnoj zajednici ili su sklopili samo građansku ženidbu. Župnik će u neposrednu pripremu za ženidbu pokušati uklopiti i slavljenje sakramenta potvrde, vodeći računa o ovlastima koje ima dijecezanski biskup s obzirom na podjeljivanje sakramenta potvrde (usp. kan. 884, § 1).

Kada su zaručnici, nakon što su navršili šesnaest godina života, boravili više od jedne godine u biskupiji različitoj od one u kojoj imaju prebivalište ili boravište ili jednomjesečni boravak, župnik koji pristupa izvidima treba utvrditi njihovo slobodno stanje i posebnom potvrdom, koja proizlazi iz svjedočenja dvojice prikladnih svjedoka ili, u pomanjkanju svjedoka, iz dopunske prisege dane za one kojih se to tiče. U tom se slučaju dopunska prisega uključuje u zaručnički ispit.

Svrha je zaručничkog ispita, koji se obavlja prema obrascu »Postupak za ženidbu«²⁶⁸, provjeriti slobodu i cjelovitost njihove privole, njihovu volju da se vjenčaju prema naravi, svrhama i bitnim svojstvima kršćanske ženidbe, odsutnost zapreka i uvjeta. Važnost i ozbiljnost tog čina zahtijevaju da ga župnik brižljivo izvrši, ispitujući zaručnike odvojeno. Odgovori se daju pod obvezom prisege, bilježe se u zapisnik i potpisuju, a zaštićeni su službenom tajnom. »Ordinarij može odrediti da spise prije vjenčanja pregleda on ili od njega ovlaštena osoba.«²⁶⁹

Zaručничkim ispitom u pravilu završava neposredna priprava na ženidbu; pretpostavlja da su zaručnici završili predženidbeni tečaj²⁷⁰ i da je izvršena provjera dokumenata.

Kada mjerodavni župnik ne može obaviti ili kada naiđe na teškoće pri ispitivanju obaju zaručnika, predaje drugom župniku zadaću ispitivanja jednoga od zaručnika, tražeći da mu se pošalje zatvorena omotnica zapisnika, ovjerenog od biskupijske kurije, ako taj župnik pripada nekoj drugoj biskupiji (usp. kan. 1070).

Ako je potrebno, župniku je dopušteno poslužiti se tumačem u čiju je pouzdanost siguran, a koji ne može biti druga stranka koja sklapa ženidbu.

Zapisnik zaručничkog ispita vrijedi šest mjeseci.

78. Osobni susreti župnika sa zaručnicima nisu ograničeni samo na susrete potrebne za izvide. Da ti susreti, u skladu sa svojom pravnom važnošću, postignu i puno pastoralno značenje, potrebno je da ih prate i drugi razgovori, osobito kada je riječ o zaručnicima koji još pokazuju nedovoljno poznavanje vjere, kao i teškoće u kršćanskoj praksi.²⁷¹

Župnik neće propustiti upozoriti zaručnike na zadaće i vrijednosti kršćanske ženidbe, potaknuti ih da pristupe sakramentima pokore i euharisti-

²⁶⁸ »Postupak za ženidbu« odredila je Hrvatska biskupska konferencija na XX. plenarnom zasjedanju, 4.–6. travnja 2000. u smislu kan. 1067, o čemu usp. obrazac s oznakom: HBK-Ž/1, u: SVHBK, br. 2/2000. (13), str. 40.

²⁶⁹ Dopunska odredba HBK uz kan. 1067., u: SVHBK, 1/1994. (2), str. 9. Dobro je da se ujednači praksa i u svim našim biskupijama uvede obveza pregleda ženidbenih spisa.

²⁷⁰ U *Pismu biskupa Hrvatske o obliku sklapanja ženidbe* o tome se kaže: »Zato Crkva ne prestaje isticati potrebu dalje i bliže ozbiljne priprave na ženidbu. U tom smislu u našim se biskupijama organiziraju posebni predbračni tečajevi i svi oni koji se spremaju na ženidbu dužni su na njima sudjelovati. Ne bi se smjeli pripustiti crkvenoj ženidbi oni koji bez velikog razloga zanemaruju te tečajeve«: SVHBK, br. 1/1999. (11), str. 10.

²⁷¹ Usp. FC, br. 66, 7.

je (usp. kan. 1065, § 2) i pripraviti ih »da mogu svjesno i djelatno sudjelovati u obredima liturgijskog vjenčanja«. ²⁷²

Slavljenju ženidbe prethode kanonski navještaji, koji se uvijek traže jer odgovaraju zahtjevu općeg dobra. Ženidbeni navještaj može biti na usmeni ili pisani način. Usmeno se oglašava nedjeljom ili blagdanom na misi ili kod drugoga bogoštovnog čina na kojem se okuplja župna zajednica. Pisani oglas treba izvjesiti na prikladnom mjestu uoči nedjelje ili blagdana i ostaviti ga izvješanim barem tri dana. ²⁷³ Drugi oblici navještaja, koji se izvode prema običajima ili koji su uvedeni zbog pastoralnih ciljeva, kao npr. predstavljanje zaručnika zajednici, ne mogu zamijeniti prije spomenute načine. Svi su vjernici obvezni prije slavljenja ženidbe prijaviti župniku ili mjesnom ordinariju njima poznate smetnje (usp. kan. 1069). Odgovornost za navještaje povjerena je župniku koji vodi ženidbene izvide i koji će se stoga pobrinuti da se navještaji obave u župi prebivališta ili boravišta ili jednomjesečnog boravka obaju zaručnika ²⁷⁴. Oprost od ženidbenih navještaja može dati mjesni ordinarij zbog opravdanog razloga. Ako se ženidba ne sklopi u roku od šest mjeseci nakon obavljenih ženidbenih navještaja, ovi se moraju ponoviti, poštujući drukčije mišljenje mjesnog ordinarija.

Zaručnici su dužni pribaviti od mjerodavnog matičara »Potvrdu o ispunjavanju pretpostavki za sklapanje braka u vjerskom obliku« (u daljnjem tekstu: Potvrda). ²⁷⁵ Potvrda se izdaje u dva izvorna primjerka. Može se dogoditi da su različiti matičari mjerodavni za područje jedne te iste župe ako se ona prostire na području dviju ili više općina. ²⁷⁶ Zaručnike treba upozoriti da zatraže Potvrdu od mjerodavnog (mjesnog) matičara uz napomenu da bez te Potvrde njihovo sklapanje ženidbe ne može imati građanske učinke.

Ako je župnik odsutan ili spriječen, Potvrdu koju izdaje matičar treba od zaručnika zatražiti vjerski službenik koji ga zamjenjuje prema pravnoj odredbi.

²⁷² Usp. FC, br. 66, 8.

²⁷³ SVHBK, br. 1/1994. (2), str. 9.

²⁷⁴ Usp. *Ženidbeni navještaj u župi prebivališta*, obrazac s oznakom HBK-Ž/9, u: SVHBK, br. 2/2000. (13), str. 48.

²⁷⁵ Usp. *Obiteljski zakon od 16. prosinca 1998.* (= <http://www.nn.hr/clanci/sluzbeno/1998/1993.htm>), čl. 20., stavak 1. Tu se zaručnica naziva »nevjestom«, a zaručnik »ženikom«.

²⁷⁶ Usp. *Uredba o područjima matičnih ureda*, u: »Narodne novine«, br. 2/1998., čl. 18.

Ako matičar priopći strankama i župniku obrazloženo odbijanje izdavanja Potvrde i građanska sudska vlast izjavi neprihvatljivost protivljenja odbijanju, župnik će prije pristupanja slavljenju ženidbe podnijeti slučaj mjesnom ordinariju i postupiti prema njegovoj odredbi.

Sa župnikom su u ovoj materiji izjednačeni župni upravitelji i vojni kapelani.

U pojedinačnim slučajevima i kad god je potrebno mjesni ordinarij može župnikove ovlasti s obzirom na pripravu i sklapanje ženidbe preuzeti na sebe.

Građanski učinci kanonske ženidbe

79. Ženidba slavljena prema odredbama kanonskoga prava pred mjesnim ordinarijem, župnikom ili ovlaštenim vjerskim službenikom ima građanske učinke, uz uvjet da čin sklapanja ženidbe bude upisan u državnu matičnu knjigu vjenčanih.

Dobro je da župnik ima u vidu kako kanonska ženidba ne može postići građanske učinke ako pri slavljenju ženidbe postoji jedna od ovih okolnosti:

1. ako ženik ili nevjesta nisu navršili osamnaest godina života ili jedno od njih nije pripušteno ženidbi prema odredbi građanskoga zakona;²⁷⁷
2. ako su ženik ili nevjesta lišeni poslovne sposobnosti ili nesposobni za rasuđivanje;²⁷⁸
3. ako između ženika i nevjeste postoji koja od zapreka predviđenih građanskim zakonom i ako nije moguće dobiti dopuštenje za sklapanje ženidbe;²⁷⁹
4. ako su ženik ili nevjesta, oboje ili samo jedno od njih, već vezani valjanom ženidbom.²⁸⁰

Ako se kanonska ženidba ne može izravno upisati u državnu matičnu knjigu vjenčanih, odnosno kad se ženidba ne može priznati ili sklopiti pre-

²⁷⁷ Usp. *Obiteljski zakon*, čl. 26., stavak 1. i 2.

²⁷⁸ Usp. *Obiteljski zakon*, čl. 27., stavak 1.

²⁷⁹ Riječ je o krvnom i zakonskom srodstvu, o čemu usp. *Obiteljski zakon*, čl. 28. i 29.

²⁸⁰ Usp. *Obiteljski zakon*, čl. 30.: »Brak ne može sklopiti osoba koja je već u braku«.

ma odredbi građanskog zakona, župnik ni bilo tko drugi – prema odredbi kan. 1071, § 1, br. 2 – ne može prisustvovati takvoj ženidbi bez dopuštenja mjesnog ordinarija.

Slavljenje kanonske ženidbe i upis u građansku maticu vjenčanih

80. S obzirom na mjesto, kanonski oblik i bogoslužne čine slavljenja kršćanske ženidbe, obdržavaju se propisi Zakonika kanonskoga prava, bogoslužnih knjiga i krajevnoga prava.

Župa slavljenja ženidbe u pravilu je župa kojoj zaručnici pripadaju prema odredbi kan. 1115: župa u kojoj jedna od stranaka koje sklapaju ženidbu ima prebivalište, boravište ili jednomjesečni boravak ili, ako je riječ o lualicama, župa u kojoj stvarno borave.

Zbog opravdanog razloga ženidba se može slaviti i u drugim župama. U tom slučaju vlastiti župnik, koji je zaručnike pripremio na vjenčanje i izvršio ženidbene izvide, izdaje otpusnicu²⁸¹. Bez otpusnice zaručnici se mogu vjenčati izvan svoje župe samo ako je vlastiti župnik, uz prethodni dogovor, izdao dopuštenje²⁸² drugom župniku koji će tada izvršiti potrebnu pripravu, ženidbene izvide i sve što je potrebno za plodonosno, valjano i dopušteno sklapanje ženidbe.

Župnik u čijoj se župi ženidba slavi dostavlja što prije obavijest o sklopljenoj ženidbi²⁸³ župniku župe krštenja zaručnikâ i vlastitom župniku koji je izdao otpusnicu za vjenčanje.

Sklapanje ženidbe redovito se slavi u župnoj crkvi. Uz dopuštenje mjesnog ordinarija ili župnika vjenčanje se može slaviti i u drugoj crkvi ili kapeli (usp. kan. 1118, § 1). Mjesni ordinarij može dopustiti da se ženidba slavi u nekoj privatnoj kapelici ili na drugom prikladnom mjestu (usp. kann. 1118, § 2; 1228).

²⁸¹ Usp. *Otpusnica za vjenčanje*, obrazac s oznakom HBK-Ž/2, u: SVHBK, br. 2/2000. (13), str. 41.

²⁸² Usp. *Dopuštenje za sklapanje ženidbe izvan vlastite župe* (kan. 1115), obrazac s oznakom: HBK-Ž/3, u: SVHBK, br. 2/2000. (13), str. 42.

²⁸³ Usp. *Obavijest o sklopljenoj ženidbi*, obrazac s oznakom HBK-Ž/10, u: SVHBK, br. 2/2000. (13), str. 49.

Sadržaj i oblik Potvrde propisao je ministar ovlašten za poslove opće uprave.²⁸⁴ Spomenutom se potvrdom utvrđuje ispunjenje pretpostavki za sklapanje braka koji u vjerskom obliku kane sklopiti ženik i nevjesta (zaručnici). Potvrda se sastoji od jednog arka, čiju prvu stranu ispunjava matičar, a drugu vjenčatelj.

Jedan od dvaju izvornih i uredno popunjenih primjeraka Potvrde odnosno isprave o sklopljenoj ženidbi vjenčatelj dostavlja matičaru koji je izdao Potvrdu u roku od pet dana od dana sklapanja ženidbe, radi njezina upisa u građansku maticu vjenčanih.

Matičar je dužan sklopljenu ženidbu upisati u građansku maticu vjenčanih u roku od tri dana od dana primitka isprave. Odmah nakon upisa sklopljenoga braka matičar izdaje bračnim drugovima izvadak iz matice vjenčanih, koji je dokaz da njihova ženidba od dana sklapanja ima sve učinke građanskoga braka.

Isti matičar dostavlja službeni »Obavijest o sklopljenom braku« službeniku dotične vjerske zajednice.²⁸⁵ Župnikova je briga da u maticu vjenčanih zabilježi primljenu obavijest i da je sačuva u župnom arhivu.

Posebni slučajevi

Oprost od zapreke i zabrane dobi

81. Prema Zakoniku kanonskog prava, kanonska dob za valjano sklapanje ženidbe jest navršena šesnaesta godina života za mušku osobu i navršena četrnaesta godina života za žensku osobu (kan. 1083, § 1). Hrvatska biskupska konferencija u dopunskoj odredbi uz kan. 1083, § 2 određuje da je za dopušteno sklapanje ženidbe potrebno da su zaručnici navršili osamnaest godina života.²⁸⁶ Prema građanskom zakonodavstvu, brak ne može valjano sklopiti osoba koja nije navršila osamnaest godina života.²⁸⁷

²⁸⁴ Usp. *Obiteljski zakon*, čl. 20., stavak 1.

²⁸⁵ Usp. *Naputak za provedbu zakona o državnim maticama i upisu posvojenja u maticu rođenih*, u: »Narodne novine«, br. 53/1999., čl. 44. 2.: »Za brak sklopljen u vjerskom obliku, službene obavijesti o izvršenom upisu i naknadnim upisima i bilješkama u maticu vjenčanih, matičar dostavlja i službeniku vjerske zajednice ...«.

²⁸⁶ Usp. *Službene vijesti BKJ*, br. 2/1984., str. 5; SVHBK, br. 1/1994. (2), str. 9.

²⁸⁷ *Obiteljski zakon*, članak 26.

Dopuštenje za prisustvovanje ženidbi maloljetnika može dati mjesni ordinarij zbog opravdanih i važnih razloga. U postupku za takvu ženidbu roditelji daju izjavu da znaju za nakanu njihova sina ili kćeri da se vjenča, da odobravaju tu ženidbu i smatraju da su njihovi maloljetnici za nju tjelesno i duševno sposobni, ili pak da ne odobravaju tu ženidbu zbog razloga koje sami navode.²⁸⁸

U pravilu se ne dopušta slavljenje kanonske ženidbe prije nego sud za maloljetne u izvanparničnom postupku ne dopusti sklapanje takvoga braka, a bez toga nije moguć upis u građansku maticu vjenčanih zbog dokaza o građanskim učincima.

Mjesni ordinarij redovito neće dopustiti ženidbu one osobe koja je građanski stavljena pod skrbništvo zbog duševne slabosti, osim zbog opravdanih i vrlo važnih razloga i uz uvjet da je s moralnom sigurnošću prethodno utvrđena sposobnost dotične osobe za izricanje valjane privole i za preuzimanje bitnih ženidbenih obveza. Za procjenu sposobnosti takve osobe mjesni se ordinarij može korisno poslužiti savjetovaništem kršćanskog nadahnuća ili nalazima i mišljenjem pouzdanih stručnjaka.

Druge zapreke i zabrane

82. Oprost od zapreke tazbine u ravnoj lozi, koja je određena u kan. 1092., može dati mjesni ordinarij zbog opravdanih razloga.

Mjesni ordinarij može, zbog opravdanog razloga, dopustiti sklapanje kanonske ženidbe koja neće ili ne može imati građanske učinke (usp. kan. 1071, § 1, br. 2). Prije takvog dopuštenja on može zatražiti da se stranke obvežu na građansko priznanje ženidbe čim prestanu razlozi za samo kanonsko vjenčanje. Ženidbeni drugovi naime imaju »dužnost da osiguraju, u granicama svojih mogućnosti, građansko priznanje ženidbene veze, kako u zakonitom interesu djece, tako i zbog obzira prema općem dobru društva kojega je obitelj prvobitna ćelija«.²⁸⁹

Nisu rijetki slučajevi da kanonsku ženidbu traže oni čija je kršćanska praksa nedostatna ili potpuno izostaje. Pastoralni će radnici sve učiniti, strpljivo i razborito, da takvim zaručnicima pomognu shvatiti značenje

²⁸⁸ Usp. *Izjava roditelja uz ženidbu njihova maloljetnika* (kan. 1071, § 1, 60), obrazac s oznakom HBK-Ž/8., u: SVHBK, 2/2000. (13), str. 47.

²⁸⁹ CONFERENZA EPISCOPALE ITALIANA, *Matrimonio e famiglia oggi in Italia*, Rim, 1969., br. 99.

vlastitog izbora, kako bi slobodno prihvatili narav, svrhe i bitna svojstva kršćanske ženidbe. Ako o tome ipak ne bi mogli doći do dostatne moralne sigurnosti, zatražit će mišljenje i savjet mjesnog ordinarija. Ako je riječ o osobama koje su očito odbacile katoličku vjeru, za prisustvovanje takvim ženidbama treba tražiti dopuštenje mjesnog ordinarija (usp. kan. 1071, § 1, br. 4 i § 2). Za ženidbu onih koji se nalaze pod kakvom crkvenom kaznom (cenzurom) također se traži dopuštenje mjesnog ordinarija (usp. kan. 1071 § 1, br. 5).

Mješovite ženidbe i ženidbe s razlikom vjere

83. Katolici se ne pripuštaju drugoj ženidbi s osobama, krštenima ili nekrštenima, koje su vezane vezom prijašnje ženidbe, prije nego se zakonito i sigurno utvrdi ništavost ili razrješenje prve ženidbe (usp. kan. 1085, § 2).²⁹⁰ Već je postojeća ženidba, naime, zapreka božanskog i prirodnog prava za valjano sklapanje nove ženidbe jer je povezana uz bitna svojstva jedinstva i nerazrješivosti ženidbe.

Ako je jedna osoba iz prijašnje ženidbe nekrštena, valja se obratiti mjesnom ordinariju da prosudi ima li razloga za pokretanje redovnoga istražnog postupka usmjerenog prema podnošenju molbe Svetoj Stolici za razrješenje te ženidbe »u prilog vjere«.²⁹¹

Oprost od zapreke različitosti vjere, o kojem je riječ u kan. 1086, § 2, ili dopuštenje za mješovitu ženidbu, o kojoj se govori u kan. 1124, može se dati samo ako su se ispunili uvjeti koje postavlja kan. 1125.²⁹²

Hrvatska biskupska konferencija donijela je uz kan. 1126 ovu dopunsku odredbu: »Izjave i obećanja u smislu kan. 1125 daju zaručnici prema obrascu odobrenom od Hrvatske biskupske konferencije«.²⁹³ Izjave i obećanja prigodom mješovite ženidbe, koje jednako vrijede i za ženidbu sa

²⁹⁰ Usp. *Zapisnik o prijašnjoj ženidbenoj vezi ili izvanbračnoj zajednici* (kan. 1071, § 1, br. 3), obrazac s oznakom: HBK-Ž/7 i s pripadajućim bilješkama, u: SVHBK, br. 2/2000. (13), str. 46.

²⁹¹ Usp. KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, Uputa *Ut notum est*, od 6. prosinca 1973., u: *Enchiridion Vaticanum*, vol. 4., br. 2730–2774.

²⁹² Usp. *Molba za dopuštenje mješovite ženidbe*, obrazac s oznakom HBK-Ž/5, *Molba za oprost od zapreke različitosti vjere*, obrazac s oznakom HBK-Ž/6, u: SVHBK, 2/2000. (13), str. 44–45.

²⁹³ SVHBK, br. 1/1994. (2), str. 9.

zaprekom različitosti vjere,²⁹⁴ odnose se na katoličku stranku i na svjedocanstvo župnika.²⁹⁵

Od nekatoličke stranke župnik traži izjavu da nikada nije sklopila nikakvu ženidbu. Tu izjavu, u pravilu, mora pisano potvrditi barem jedan prikladni svjedok, izabran u okviru obitelji nekatoličke stranke. Krštena nekatolička stranka mora donijeti i krsni list.

Župnik se mora pobrinuti i za redovite kanonske navještaje u župi prebivališta katoličke stranke.

Mješovita se ženidba sklapa uz obdržavanje kanonskog oblika (usp. kan. 1108). Mjesni ordinarij katoličke stranke ima pravo dati oprost od tog oblika u pojedinačnim slučajevima ako obdržavanju kanonskog oblika stoji na putu velike teškoće (usp. kan. 1127).

Nekatolički vjerski službenik može biti nazočan kod katoličkog obreda, kao što je moguća nazočnost katoličkog službenika kod nekatoličkog obreda, ako je podijeljen oprost od obdržavanja kanonskog oblika. No, ne može biti vjerskog sklapanja u kojemu bi katolički i nekatolički službenik istodobno, obavljajući svaki svoj obred, tražili privolu stranaka (usp. kan. 1127, § 3).

Pastoralni će djelatnici s posebnom pozornošću i skrbi pripremiti zaručnike na mješovitu ženidbu i na ženidbu s razlikom vjere. Kod takve pripreme neće propustiti razborito ih upozoriti na teškoće koje se mogu pojaviti, posebno u prakticiranju vlastite vjere i odgajanju djece. Ta je brižljiva priprema pogotovo potrebna kad se katolički supruzi susreću u ženidbi s vjernicima nekršćanskih religija, osobito ako kane živjeti u sredini koja je drukčija od vlastite. Katoličkom ženidbenom drugu i djeci rođenoj iz mješovite ženidbe i ženidbe različite vjere potrebna je duhovna pomoć za izvršavanje njihovih obveza i unapređivanje jedinstva ženidbenog i obiteljskog života (usp. kann. 1128–1129).

Neka druga pitanja

84. Kad katolici nastanjeni u Hrvatskoj traže ženidbu u inozemstvu, treba razlikovati između samo kanonske ženidbe i kanonske ženidbe s gra-

²⁹⁴ Usp. kan. 1086, § 2: »Neka se od te zapreke ne daje oprost, osim ako se ispune uvjeti o kojima se govori u kan. 1125 i 1126«.

²⁹⁵ Usp. *Izjave i obećanja prigodom mješovite ženidbe* (usp. kan. 1125)¹, obrazac s oznakom: HBK-Ž/4, u: SVHBK, br. 2/2000. (13), str. 43.

đanskim učincima. Naime, u ovom drugom slučaju potrebno je razvidjeti koji postupak treba slijediti prema tamo postojećem zakonodavstvu da bi kanonska ženidba ujedno imala i građanske učinke.

Što se tiče ženidbe hrvatskih katolika nastanjenih u inozemstvu koji se kane kanonski vjenčati u Hrvatskoj, obdržavat će se odredbe sadržane u naslovu br. 1 ovoga poglavlja: »Sklapanje kanonske ženidbe s građanskim učincima«.

Ako je jedan od zaručnika strani državljanin, a zaručnici pretendiraju sklopiti kanonsku ženidbu s građanskim učincima u Hrvatskoj, bit će nužno konzultirati se s mjerodavnim institucijama Republike Hrvatske i onim zemljama odakle dolazi strani državljanin.

Rastava uz trajanje ženidbene veze

85. Pomoć koju su crkvene zajednice dužne pružiti supruzima da bi njihov ženidbeni stalež bio življen u kršćanskom duhu (usp. kan. 1063) mora biti još zdušnija kada bračni suživot prolazi kroz trenutke velikih teškoća i kušnji. Ako se ostvare okolnosti predviđene u kann. 1152. i 1153., potrebno je učiniti sve što je doista moguće da supruzi izbjegnu zahtjev za rastavom, pa i putem savjetovanja i svakovrsne potpore što je mogu pružiti savjetovališta kršćanskog nadahnuća. Ipak ostaje kao krajnje rješenje da supruzi, u okolnostima koje predviđaju navedeni kanoni, imaju pravo prekinuti zajednički život, posebno ako bi nastavak takvog života doista bio na veliku štetu supruzima ili djeci.

Činjenica da se parnice za rastavu braka često vode pred građanskom sudskom vlašću ni u kojem slučaju ne dokida dužnost i pravo vjernika da pristupe crkvenoj sudskoj vlasti jer su oni vezani kanonskom ženidbom, a to nerijetko zahtijevaju i razlozi savjesti. U tim slučajevima zainteresirani supruzi mogu tražiti od dijecezanskog biskupa da donese odluku o osobnoj rastavi uz trajanje ženidbene veze (usp. kan. 1692, § 1); ili se mogu obratiti biskupijskom sudu, koji će povesti kanonski postupak (usp. kann. 1693–1696) uz sudjelovanje promicatelja pravde jer je riječ o parnicama koje se odnose i na javno dobro.

Parnice za proglašenje ništavnosti ženidbe

86. Vjernici imaju također pravo obratiti se crkvenim ženidbenim sudovima s tužbom za proglašenje ženidbe ništavnom ako su uvjereni da posto-

je razlozi za takvu ženidbenu parnicu. U tome važnu ulogu ima neposredni pastoralni radnik koji će prvi, eventualno i uz pomoć stručnjaka i crkvenih odvjetnika, biti od pomoći ženidbenim drugovima pri donošenju odluke o pristupanju crkvenomu ženidbenom sudu.

Ako je riječ o vjernicima koji su sklopili kanonsku ženidbu s građanskim učincima, a crkveni je ženidbeni sud donio presudu – koja je postala izvršna – o proglašenju ništavnosti ženidbe, ta se presuda, kao i odluka Vrhovne vlasti Crkve o razrješenju ženidbenog veza, dostavljaju ovlaštenomu državnom sudu radi primjene građanskih učinaka odluke, u skladu s odredbama zakonodavstva Republike Hrvatske, prema čl. 13., stavak 4. Ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske o pravnim pitanjima.²⁹⁶

Oprost od tvrde i neizvršene ženidbe

87. Za primanje molbe kojom se moli oprost od tvrde i neizvršene ženidbe mjerodavan je dijecezanski biskup moliteljeva prebivališta ili boravišta (usp. kan. 1699, § 1), koji će vođenje ovih postupaka povjeriti sudu svoje ili tuđe biskupije ili prikladnom svećeniku (usp. kan. 1700, § 1). Istraživanje slučaja provodi se najprije na biskupijskoj razini, a zatim se spisi – zajedno s biskupovim mišljenjem o istinitosti stvari i o prikladnosti davanja milosti (usp. kan. 1704, § 2) – šalju Apostolskoj Stolici koja prosuđuje o činjenici neizvršenja ženidbe i o tome ima li ili nema opravdana razloga da se dade oprost.²⁹⁷ Oprost pak daje samo rimski prvosvećenik (kan. 1698, §§ 1–2).

Biskup kojem Apostolska Stolica pošalje papinski otpis oprosta priopćuje ga strankama i istodobno određuje da župnik župe u kojoj je ženidba sklopljena i župe u kojoj su jedan i drugi ženidbeni drug kršteni upiše dani oprost u maticu vjenčanih i krštenih (usp. kan. 1706).

²⁹⁶ Usp. SVHBK, br. 2/1996. (5), str. 11.

²⁹⁷ Za slučajeve tvrde i neizvršene ženidbe mjerodavna je Kongregacija za bogoštovlje i disciplinu sakramenata. Usp. *Pastor bonus*, apostolska konstitucija o Rimskoj kuriji, čl. 67.

ZAKLJUČAK

88. Želimo li kao Crkva ostati vjerni Bogu i čovjeku, potrebno je pratiti rast i razvoj svakog čovjeka u braku i obitelji, slijedeći njegov osobni rast i razvoj te rast i razvoj svakoga braka i obitelji sa svim njihovim posebnostima, i to »korak po korak«²⁹⁸, uspostavljajući sustavnu mrežu različitih oblika pastoralne skrbi i potpore te svakog čovjeka i svaki brak i obitelj dovesti do toga da i sami postanu subjektom evangelizacijskog poslanja Crkve.

Zadaća je velika i složena. Zahtijeva sustavan rad mnogih, i to na duge staze. Najveća bi pogreška bila obeshrabriti se i uplašiti pred njezinom zahtjevnosti, težinom i ozbiljnošću te je proglasiti nerealnom utopijom. Kao što su brak i obitelj u postupnom procesu sazrijevanja »korak po korak«, isto tako valja biti svjestan da je i uspostava mreže cjelovitog pastorala braka i obitelji također dugotrajan i postupan proces. Svaka biskupijska i župna zajednica nužno prolaze također kroz postupno sazrijevanje.

K tomu, prijeko je potrebno da se i »svaki čovjek dobre volje zauzme svim svojim silama da spasi i promiče vrednote i zahtjeve obitelji.«²⁹⁹ Te riječi i te kako možemo primijeniti i na našu, hrvatsku situaciju te ustvrditi da je krajnji čas da se okupe svi ljudi dobre volje i svi koji žele dobro hrvatskom narodu te svima koji žive u ovoj državi.

Samo djelujući zajedno, sustavno i na dužu stazu, moći ćemo vratiti povjerenje mladima, zaručnicima, bračnim parovima i obiteljima te svim građanima da će biti podupirani u osnivanju bračne i obiteljske zajednice, da će njihovi brakovi biti pomagani u svojem sazrijevanju te da će uživati svekoliku potporu u rađanju i odgoju svoje djece.

Vjerujemo da je moguće, obnavljajući samosvijest i samopouzdanje bračnih drugova i obitelji te svijest o poslanju braka i obitelji u Crkvi i u društvu te u spasenjskoj povijesti, stvarati ozračje u kojemu bi se dar novoga života ponovno shvaćao kao dar i radosna vijest Božjeg povjerenja, a ne

²⁹⁸ Usp. FC, 65.

²⁹⁹ FC, 86.

više kao prijetnja i opasnost od koje se treba zaštititi.³⁰⁰ Njegovanjem ljubavi prema životu kao Božjem daru, obnovom povjerenja u društvene institucije – i to promicanjem braka i obitelji te zakonskom i ekonomskom potporom djeci i majčinstvu – stvarali bismo i preduvjete za popravak ukupne, a sada zabrinjavajuće, demografske slike našega društva.

»Ljubiti obitelj znači poštivati njezine vrednote i mogućnosti, nastojeći ih uvijek promicati. Ljubiti obitelj znači upoznati opasnosti i zla koja je ugrožavaju, kako bismo ih prevladali. Ljubiti obitelj znači založiti se da joj osiguramo sredinu koja će pogodovati njezinu razvoju. I još jedan uzvišeni oblik ljubavi jest vratiti današnjoj kršćanskoj obitelji, koja se često nađe u napasti da se obeshrabri zbog sve većih teškoća, svijest samopouzdanja, svijest o vlastitim bogatstvima naravi i milosti, samosvijest o poslanju koje joj je Bog povjerio.«³⁰¹

Sve pastoralne djelatnike Crkve, sve krštenike, kršćanske bračne parove i obitelji te sve ljude dobre volje pozivamo da složno i odgovorno, kritički i samokritički, preuzmu svoj dio odgovornosti za povijesni trenutak i za budućnost hrvatskog naroda. Pozivamo sredstva društvenoga priopćavanja, obrazovne i odgojne te znanstvene ustanove, strukture socijalnog rada, zakonodavne službe i sve odgovorne u Crkvi i u društvu da se svojom zauzetošću uključe u stvaranje ozračja ljubavi prema životu, svetosti bračne veze te ljepote i uzvišenosti obiteljskog življenja.

³⁰⁰ Usp. FC, 6.

³⁰¹ FC, 86.

SADRŽAJ

PREDGOVOR	5
DEKRET	7
KRATICE	9
UVOD	11

I.

BOŽJI NAUM O BRAKU I OBITELJI

Sakramentalna ženidba – na sliku trojedinoga Boga	13
'Kućna Crkva' na sliku Trojstva	14
Čovjek je poziv na ljubav i sebedarje	16
Spasenjski put po predanju bračnom drugu »kao Kristu«	17
Zahvaćeni unutartrajstvenom ljubavlju – Duhom Svetim	18
»Crkva u malom«	20
Svetost i dostojanstvo tijela i spolnosti	22
Jedinstvo, svetost i nerazrješivost bračnog zajedništva	24
Roditeljstvo	26
Obiteljski odgoj	27
Bračna i obiteljska duhovnost	28

II.

ČOVJEK U BRAKU I OBITELJI – PUT CRKVE

Proces sazrijevanja u ljubavi	33
Uzvišenost i vrijednost života	36
<i>Dostojanstvo žene</i>	37
<i>Dostojanstvo muškarca</i>	40
<i>Dostojanstvo djeteta</i>	41
<i>Dostojanstvo starije osobe</i>	43

III.

POSLANJE OBITELJI U CRKVI I U DRUŠTVU

Sudjelovanje obitelji u životu i poslanju Crkve	46
<i>Navjestiteljsko poslanje obitelji</i>	46
<i>Svećenička zadaća obitelji</i>	49
<i>Obitelj u službi ljudske osobe</i>	52

Obitelj u društvu	54
<i>Bračna i obiteljska ljubav – žarište civilizacije ljubavi</i>	55
<i>Društvena briga za obitelj</i>	56
<i>Sudjelovanje obitelji u životu društva</i>	58
<i>Obitelj, kolijevka društva</i>	59
<i>Odgoj pripada »cjelovitom rađanju«</i>	60

IV.

SITUACIJA BRAKA I OBITELJI U HRVATSKOJ

Demografski činitelji hrvatske obitelji i braka	65
Obiteljska slika stanovništva Hrvatske	67
Smanjivanje broja sklopljenih brakova i povećanje broja rastava braka	70
Rađanje djece izvan braka	73
Pobačaji	73

V.

CRKVENO DJELOVANJE ZA BRAK I OBITELJ

Priprava za bračni i obiteljski život	76
<i>Situacija mladih</i>	76
<i>Dalja priprava</i>	77
<i>Bliža priprava</i>	78
<i>Neposredna priprava</i>	79
' <i>Produženo zaručništvo</i> '	81
Zaručništvo – vrijeme rasta, odgovornosti i milosti	81
Pastoralni rad sa zaručnicima u okviru pastoralne župne zajednice	83
Slavljenje sakramenta ženidbe	84
<i>Značenje slavljenja ženidbe u kršćanskoj zajednici</i>	84
<i>Liturgijske upute o slavljenju ženidbe</i>	85
Pastoral bračnih drugova i obitelji	88
<i>Vажnost posliježenidbenog pastoralne</i>	88
<i>Pastoral mladih brakova i obitelji</i>	90
<i>Pastoralna skrb za brak i obitelj u vremenu rađanja i odgoja djece</i>	92
U službi života	92
U službi odgoja: dijete je dar, zato je odgoj poslanje i radost	95
<i>Starosni brak</i>	96
<i>Udovištvo</i>	97
<i>Obitelji u teškoćama</i>	98

<i>Izazovi biogenetskog inženjeringa i s njime povezana pitanja</i>	100
Brakovi u teškoćama i neregularnim situacijama	101
<i>Osnovni kriteriji i prosudbe: vjernost Bogu i vjernost čovjeku</i>	101
<i>Posebne situacije</i>	102
Kršćani u građanskoj ženidbi	102
Kršćanska ženidba onih koji su prethodno bili vezani građanskom ženidbom s drugom osobom	103
Izvanbračne zajednice života	103
Rastavljeni i civilno rastavljeni	104
Rastavljeni i ponovno civilno vjenčani	105
Problematika razdvojenih i izbjegličkih obitelji	107
Obitelji na radu u inozemstvu	108

VI.

DJELATNICI I STRUKTURE OBITELJSKOG PASTORALA

Djelatnici	109
<i>Biskup</i>	109
<i>Svećenici, đakoni</i>	110
<i>Redovnici i redovnice</i>	110
<i>Laici specijalizirani za obiteljski pastoral</i>	111
<i>Supruzi, nositelji obiteljskog pastoral</i>	112
Strukture	112
<i>Strukture na razini Biskupske konferencije</i>	112
<i>Strukture na razini biskupije</i>	112
<i>Strukture na razini dekanata ili pastoralnih regija</i>	113
<i>Strukture na razini župe</i>	113
<i>Crkvena bračno-obiteljska savjetovališta</i>	113

VII.

ŽENIDBA I OBITELJ U KANONSKOM I PARTIKULARNOM PRAVU

Sklapanje kanonske ženidbe s građanskim učincima	116
Priprava za kanonsku ženidbu s građanskim učincima i čini koji prethode njezinu slavljenju	116
<i>Priprava</i>	116
<i>Prethodni čini</i>	117
Građanski učinci kanonske ženidbe	121
Slavljenje kanonske ženidbe i upis u građansku maticu vjenčanih	122

Posebni slučajevi	123
<i>Oprost od zapreke i zabrane dobi</i>	123
<i>Druge zapreke i zabrane</i>	124
<i>Mješovite ženidbe i ženidbe s razlikom vjere</i>	125
<i>Neka druga pitanja</i>	126
Rastava uz trajanje ženidbene veze	127
Parnice za proglašenje ništavnosti ženidbe	127
Oprost od tvrde i neizvršene ženidbe	128
ZAKLJUČAK	129